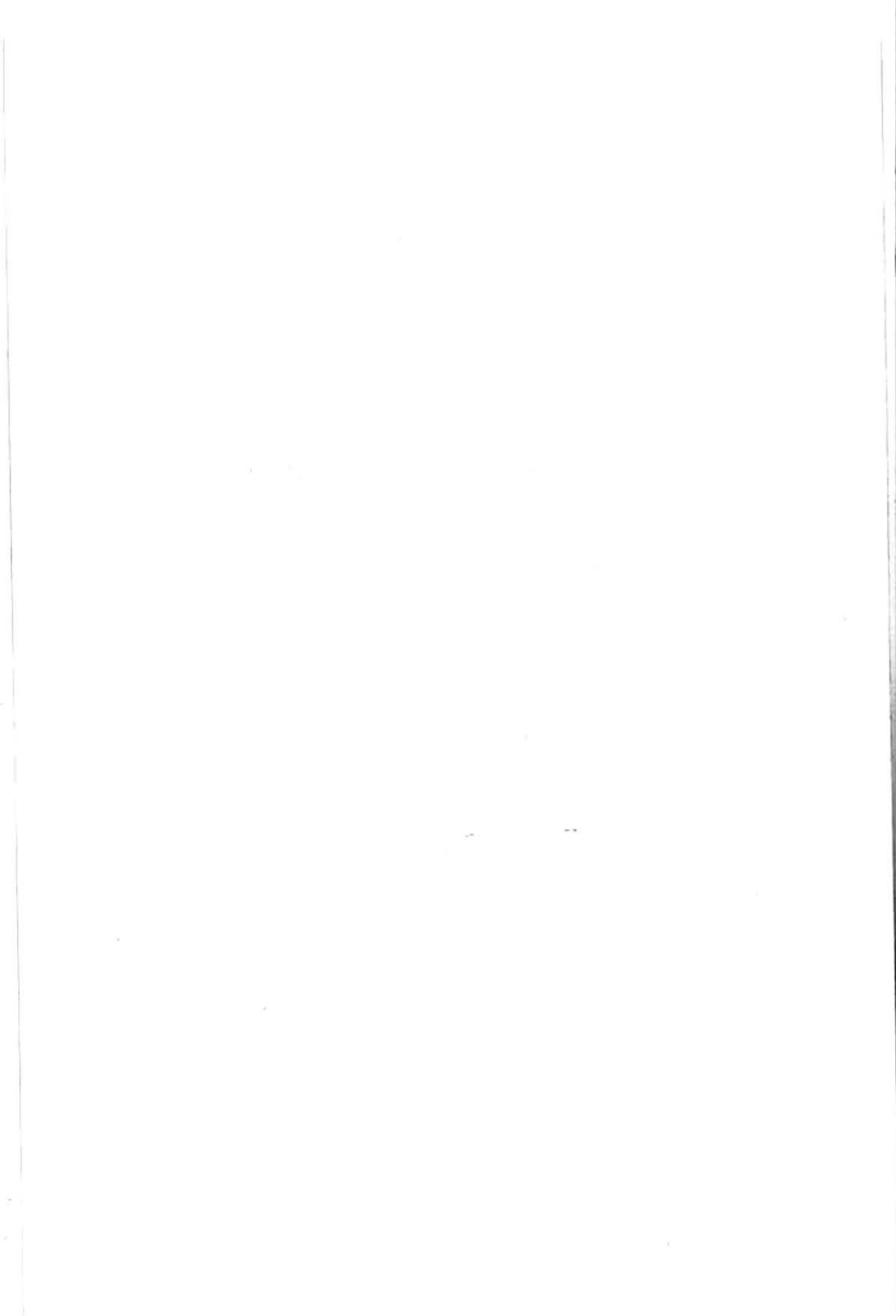

VOJENSKÉ ROZHLEDY

4/93

VYDÁVÁ MINISTERSTVO OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÝ TEORETICKÝ ČASOPIS ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

4

DRUHÝ (TŘICÁTÝ ČTVRTÝ) ROČNÍK

Veškeré články uveřejněné v časopisu Vojenské rozhledy vyjadřují výhradně názor autora k dané otázce. Nejsou oficiálním názorem velení Armády České republiky.

Redakce časopisu Vojenské rozhledy

NATO V PRAZE

Pod patronátem Ústavu sociálně politických věd Univerzity Karlovy a za pomoci Institutu pro strategická studia Praha se ve dnech 15. až 17. dubna letošního roku konala v Praze mezinárodní konference na téma **"Vojenská doktrína a změny v ozbrojených silách evropských států po skončení konfrontačního období"**.

Celkem šedesát pozvaných účastníků rovnoměrně zastupovalo Spojené státy americké, vyspělé západoevropské země, hlavní následnické státy bývalého Sovětského svazu a státy střední a jižní Evropy.

Jednání o problémech vojenské politiky, národní bezpečnosti a změnách v poměru ozbrojených sil v Evropě bez účasti představitelů NATO ztrácí do značné míry význam, a proto byl na pražské setkání expertů pozván Michael Legge, náměstek generálního tajemníka NATO pro otázky obranné politiky a plánování.

Úvodní část konference byla věnována tématu **vojenská doktrína**, kde byla rozebrána reakce velení NATO a zejména jeho středovýchodních spojenců na změny v mezinárodním poměru sil, vztah nové strategické koncepce NATO a vojenské doktríny Ruska, Ukrajiny a ostatních bývalých států Varšavské smlouvy.

Dále účastníci jednání referovali k následujícím tematickým okruhům:

1. Budoucí úloha ozbrojených sil v evropském regionu:

- další směry vývoje ozbrojených sil členských států NATO,
- vztahy mezi ozbrojenými silami nově vzniklých nezávislých států, společenstvím NATO a ozbrojenými silami Ruska.

K tomuto tématu vystoupil náčelník generálního štábu AČR genplk. Ing. Karel Pezl.

2. Další vývoj vzájemných vztahů v Evropě po skončení období studené války:

- podmínky nutné pro vzniklé demokratické státy střední a východní Evropy k tomu, aby mohly úspěšně realizovat vlastní bezpečnostní politiku,
- možnosti aplikace vojenskopolitických vztahů NATO na podmínky zemí bývalého socialistického tábora,
- vztahy mezi politickým a vojenským vedením nově vzniklých států.

3. Nové problémy v otázkách mezinárodní bezpečnosti:

- ozbrojené konflikty na Balkáně a mezi některými etnickými skupinami na území bývalého Sovětského svazu po skončení období konfrontační politiky mezi státy NATO a Varšavské smlouvy.

4. Současné postoje k řešení politických problémů:

- škodlivost myšlenkových návyků z období studené války u politiků a politických odborníků při hodnocení mezinárodní situace.

5. Formování nové východní Evropy (Ukrajina, Polsko, Bulharsko):

- možnosti vývoje ozbrojených sil těchto států, vývoj jejich spolupráce se

sousedními zeměmi a možnosti přičleňování k institucím mezinárodní bezpečnosti.

6. Vývoj v bývalé Jugoslávii:

- příčiny selhání mezinárodního úsilí o zastavení ozbrojeného konfliktu, cesty k řešení.

Závěrečné jednání se zabývalo především **možnostmi další spolupráce** mezi středo- a východoevropskými státy s vyspělými západoevropskými zeměmi.

Z celého průběhu jednání je připravován sborník základních referátů a nejdůležitějších diskusních příspěvků, který bude k dispozici zájemcům o hlubší studium uvedených otázek.

Kromě toho připravujeme stručné zhodnocení průběhu a výsledků konference, které uveřejníme v příštím čísle Vojenských rozhledů.

-KR-

Plukovník Ing. Stanislav J u r n e ě k a

KONFLIKTY NÍZKÉ A STŘEDNÍ ÚROVNĚ

Trvalý mír se nikdy nezdál být tak jistý, jako po rozpadu světové bipolarity a ukončení dlouholeté konfrontační politiky velmocí. Následující uvolnění však bylo příliš krátké a konfrontační situace se objevily znovu s daleko větší intenzitou a na více místech současně. Řada evropských stratégů hodnotila ještě před třemi roky aktuální i perspektivní strategické prostředí Evropy jako nekonfrontační a prognózovala velmi nízkou pravděpodobnost vzniku konfliktů na evropském kontinentu. Tyto prognózy se ukázaly jako zcela nevěrohodné, naopak v strategickém prostředí Evropy narůstají ohniska napětí, prohlubující konflikty se prohlubují a kritičtější se stává situace i v oblastech sousedících s Evropou, tj. na Blízkém a Středním východě.

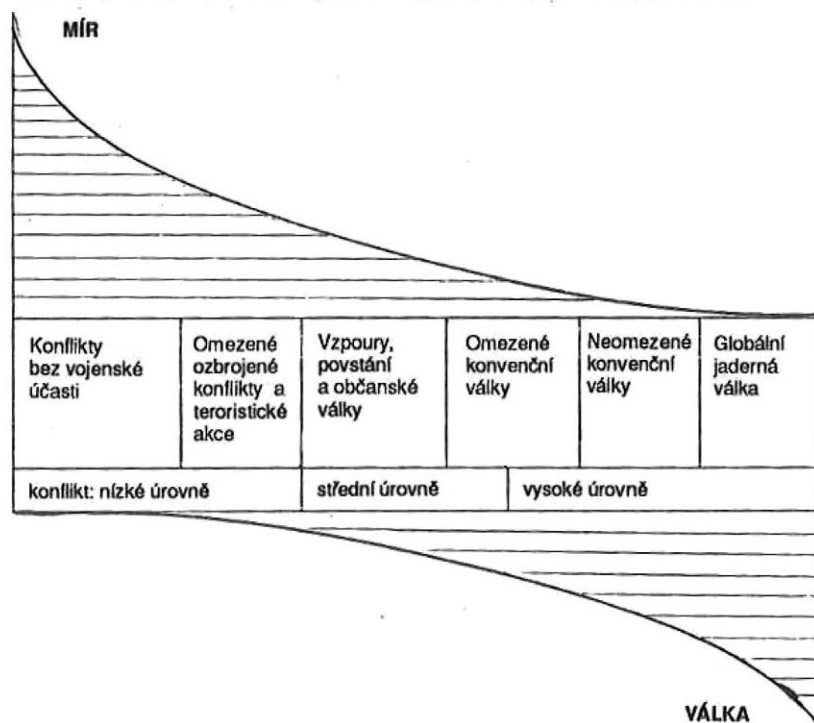
Jednou z hlavních příčin hlubokého omylu evropských stratégů a politiků jsou výchozí podmínky pro vypracování prognóz vývoje, které stále ještě vycházejí z binární soustavy uvažování o válce a míru, tj. o konfliktním a bezkonfliktním stavu. Za konfliktní stav se v Evropě považují pouze mezní stavy tohoto jevu, které jsou charakterizovány střetnutím pravidelných složek ozbrojených sil dvou nebo více států.

Známý americký analytik konfliktů B. A. Baily k tomu poznamenává: "Vojska evropských států jsou cvičena převážně pro neomezenou jadernou a konvenční válku. Vzhledem k dlouhodobé participaci USA na konfliktech má americká strana důsledněji propracovaný systém použití ozbrojených sil, který vychází z principu minimální síly".

K tomu je třeba ještě doplnit, že ve způsobu výcviku armád se odráží strategické přístupy vrcholového velení armád evropských států ke konfliktům, potvrzujícím silnou tendenci k binárnímu způsobu přípravy a zasazení armád, ale i stanovisek, která předkládají svým politikům.

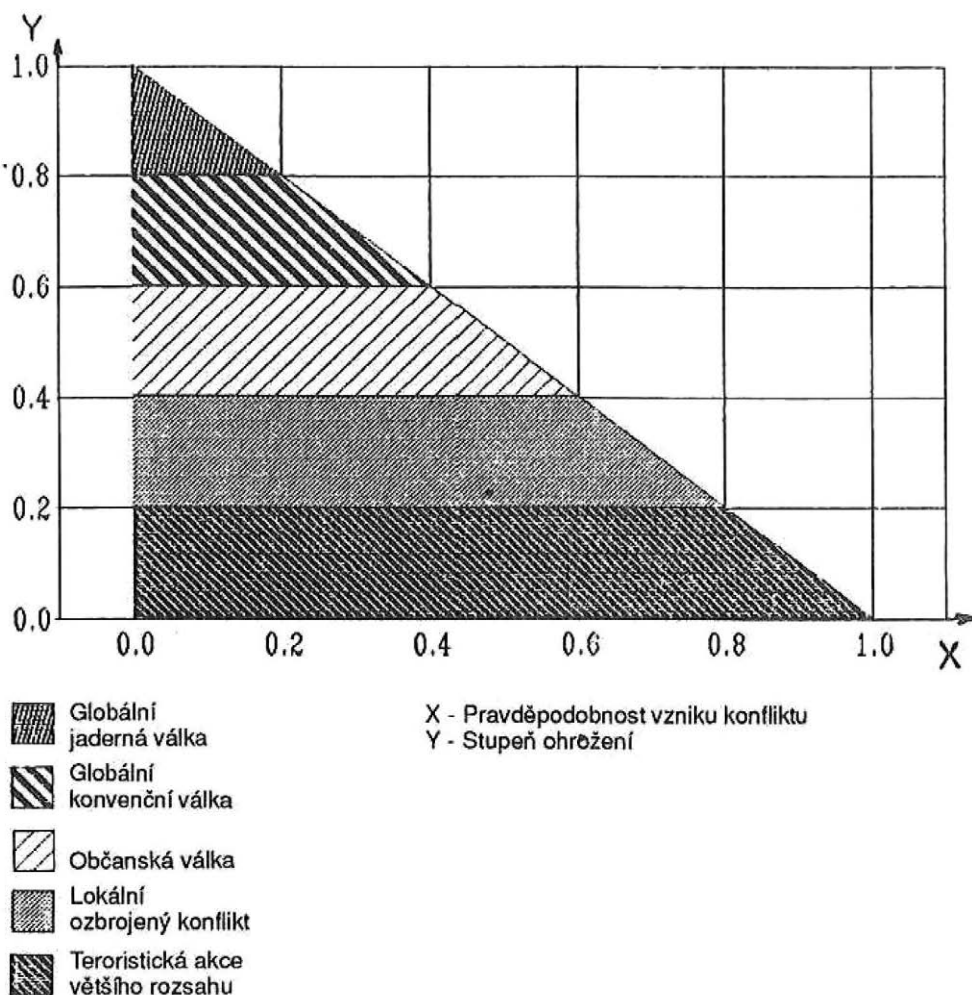
Historická praxe Evropy možná dává za pravdu evropskému způsobu vidění konfliktů, avšak světová historická praxe několika posledních desetiletí spíše potvrzuje teorie amerických strategů, že mezi hlubokým mírem a válkou existuje poměrně jasně strukturovaný přechodný stav, v jehož rámci je řešení konfliktů levnější, humánnější a efektivnější. Některé teoretické závěry byly bezprostředně po jejich ověření využity k analýze předchozích konfliktů, a tedy i přechodových stavů před započatím války. Ukazuje se, že konflikty mají tendenci spontánně přerůstat ve svá vyšší stádia, nejsou-li přijata racionální opatření k jejich řešení a neutralizaci. Spektrum možných úrovní konfliktů v přechodovém stavu mezi mírem a válkou je znázorněno na grafu 1.

Graf 1: Spektrum konfliktů v přechodovém stavu mezi válkou a mírem

Současná situace v jižní a jihovýchodní Evropě potvrzuje teoretické závěry, prezentované na 1. sympoziu k problematice konfliktů, konaném ve Spojených státech amerických v prosinci roku 1989. Ze simulování konfliktních situací vyplynulo, že pravděpodobnost vzniku globálního jaderného konfliktu, jako konfliktu nejvyššího stupně, byla a je poměrně nízká, i když její vznik by měl nejzohoubnější následky. V tom se plně potvrzují prognózy evropských strategií. Jejich závěry se však nepotvrzují vůbec, pokud jde o konflikty nižších úrovní, což vyplývá z grafu 2. Vznik konfliktu nižší úrovně je pravděpodobnější a nejnižší úrovně dokonce velmi pravděpodobný.

Graf 2: Pravděpodobnost vzniku konfliktu

Je otázkou, zda má mít graf lineární nebo exponenciální průběh. Z hlediska ohrožení státu by nesporně exponenciální křivka lépe odpovídala charakteru ohrožení těchto státních útvarů, které jsou charakterizovány stabilizovanou ekonomikou a demokratickým politickým systémem. I když i pro ně je pravděpodobnost ohrožení v důsledku terorismu stejně velká jako pro ostatní státy, ohrožení má jen nepatrný vliv na jejich stabilitu a tyto státy jsou schopny v krátké době přijmout efektivní opatření k přechodu do rovnovážného stavu.

Z hlediska států nastupujících cestu k ekonomické stabilitě a perspektivní prosperitě, demokratickému politickému systému a státní suverenitě je citlivost na všechny vnější i vnitřní vlivy daleko vyšší a je opět otázkou diskuse, zda lineární průběh není příliš optimistickým zobrazením skutečného stavu. Typickým příkladem nesprávnosti optimistického pohledu na neoptimistickou realitu může být konflikt nám geograficky nejbližší, v Jugoslávii.

V této zemi nepanoval absolutní vliv Moskvy, nebyl zde budován společenský systém podle modelu centralizované řízené ekonomiky a potlačování principů tržního hospodářství zde bylo ze všech postkomunistických zemí bezesporu nejmenší. Nejsou dokonce tak příliš vzdálené doby, kdy byl tento model ekonomiky a politického systému dáván za vzor. Dokonce zde nebyly patrné ani výraznější národnostní problémy, kromě problému Kosova. Přesto se zdánlivě bez vnější a výrazné vnitřní příčiny rozpoutal nejdříve politicky podbarvený a posléze tvrdě nacionální konflikt, v němž se žádná ze stran nehlásí příliš vehementně k ideálům demokracie. Z dřívějšího modelu teorie konvergence se stalo nejbolavější místo Evropy. Konflikt tohoto charakteru již nebude možné zařadit, vzhledem k jeho důsledkům, do kategorie konfliktů malé nebo střední úrovně. Na problém ošidnosti této kategorizace upozorňuje plukovník Haward L. Dixon ze střediska amerického vojenského letectva pro studium konfliktů nízké úrovně a charakterizuje situaci následovně: "Naneštěstí v budoucím strategickém prostředí budou vznikat konflikty nízké úrovně mnohem komplikovanější a pravděpodobně v nich bude převládat modernější výzbroj. Jednu poznámku bych chtěl uvést k jejich perspektivám. Konflikt nízké úrovně má "nízkou úroveň" pouze pro nezúčastněné pozorovatele zvenčí. Pro lidi vtažené do občanské války nebo sužované denně terorismem je to cokoli jiného, ale ne konflikt nízké úrovně. Pro občana angažujícího se v bojích za svobodu v Afghánistánu, Nikaragui nebo Angole nejde o nízkou úroveň. Dokonce ani pro Američany, držené jako rukojmí v Libanonu a jejich rodiny nebo ty, kteří ztratili život na lince PAN AM nad Skotskem, z jejich hlediska nešlo o konflikt nízké úrovně. Je ironií osudu, že ohrožení života občanů narůstá částečně proto, že se nám podařilo úspěšně zabránit vzniku světové konvenční a jaderné války."

Pro teoretiky je toto stanovisko velice inspirativní a odpovídá i dílčím způsobem na otázku, proč mají konflikty tak silnou vnitřní tendenci přerůstat do vyšších stádií.

Smíříme-li se se závěrem, že **přesná podoba grafu 2** a jeho interpretace je diskutabilní, musíme mu přes všechny výhrady přiznat značnou dávku racionality obecného přístupu. Modelování vzniku a průběhu konfliktů různé úrovně může selhávat v jednotlivých konkrétních případech při opomenutí zásadních nových jevů v makrostrategickém prostředí. V celosvětovém rozsahu však vypovídá o všeobecné tendenci k vzniku většího počtu regionálních konfliktů současně. **Podle různých autorů je uváděno 70 až 85 regionů, v nichž lze očekávat v blízké budoucnosti vznik konfliktů nízké a střední úrovně a někteří pesimističtější prognostikové označují nejméně 5 oblastí s pravděpodobností použití zbraní hromadného ničení.**

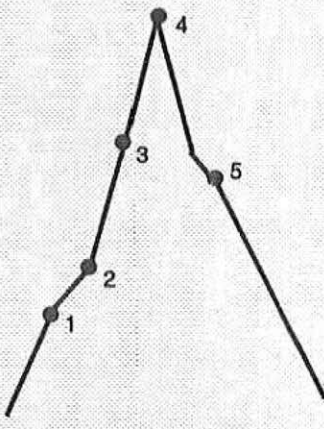
Příčiny konfliktů jsou velmi pestré a řada autorů je podřizuje módním vlnám. Nezřídka bývají za příčiny označovány následky některých hlubších společenských jevů. Kategorizace příčin proto zůstává nadále zcela otevřenou otázkou. Některé nové postřehy jsou například uvedeny v materiálech 1. **sympozia ke konfliktům nízké a střední úrovně**, kde jsou za příčiny konfliktů považovány následující: viz tabulku 1.

Tabulka 1

Politické	– Nestabilita, – rozpad systému hodnot, – vládní korupce, – boj politických stran o moc.
Ekonomické	– Snižování amerického ekonomického vlivu ve světě, – vzájemná provázanost světové ekonomiky, – vzrůstající zadluženost rozvojových zemí.
Sociální	– Populační exploze v nejhudších zemích, – vznik mafií uvnitř ozbrojených sil, – masová migrace obyvatelstva.
Technologické	– Prudký rozvoj a rozšiřování vyspělých vojenských technologií, – eroze americké převahy v technologiích, – zvyšování smrtících účinků zbraní.
Vojenské	– Šíření moderních zbraní, zejména raketových a chemických, – růst ozbrojeného terorismu.

Autoři předpokládají, že překročí-li ve státě, nebo i pouze v regionu některá z výše uvedených příčin hladinu sociální tolerance, dochází ke konfliktu, který snižuje toleranční úroveň v dalších oblastech a konflikt se prohlubuje zcela živelným způsobem. Jestliže nejsou vládou a jejími institucemi včas využity všechny mírové prostředky pro řešení konfliktu, přerůstá konflikt do svých vyšších stádií a použití ozbrojených sil se stává nevyhnutelné. Intenzita využití ozbrojených sil by však vždy měla odpovídat nejnižší možné úrovni, nezbytné pro dosažení cíle státní bezpečnostní politiky a jejich použití by mělo probíhat co nejtransparentnějším formou. Typ vojenské operace by měl vždy odpovídat stavu strategického prostředí - viz obr. 1.

Likvidace konfliktu vojenskou silou však neznamená vyřešení konfliktu a jeho příčin. Obecně mohou být k likvidaci konfliktu využity tři skupiny vojenských aktivit.

Cíle státně bezpečnostní politiky	Stav strategického prostředí	Intenzita využití ozbrojených sil jako nástroje státu	Příklady typů vojenských operací
Vybojování vítězství	Vznik a vývoj války mezi státy nebo koalicemi	 Sociální tolerance k příčinám konfliktů	Globální jaderný konflikt. Globální konvenční konflikt. Válka mezi dvěma státy.
Zabraňování vzniku války	Nepřátelství na pokraji války		Preventivní úder. Bojové akce v silách OSN. Potravinová a zdravotnická pomoc.
Prohlubování mírové spolupráce	Mírové soužití		Pomoc při protiteroristických a protidrogových akcích. Řešení následků pohrom. Humanitární akce v silách OSN.

Obr. 1

Poznámky: 1 - zachování vlivu
2 - odstrašování
3 - donucení
4 - ozbrojené násilí
5 - poválečné aktivity

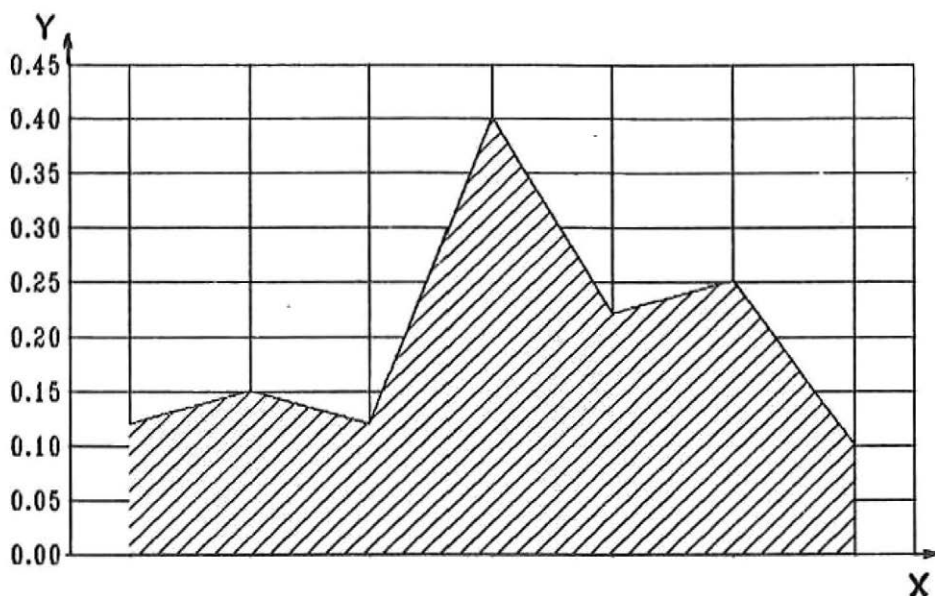
- Mírové aktivity** - zahrnují vojenské operace typu protiteroristických akcí, humanitární pomoc při katastrofách v rámci sil OSN, likvidace následků živelných pohrom apod.
- Protiválečné aktivity** - zahrnují potravinovou a zdravotnickou pomoc strádajícímu obyvatelstvu, účast v silách OSN při akcích typu "peace making" a "peace keeping", demonstraci vojenské síly s cílem odstrašit agresora od jeho úmyslů a preventivní údery na uskupení vojsk připravených k agresi, omezené prostorově i časově.
- Válečné aktivity** - zahrnují omezené nebo neomezené použití zejména konvenčních sil k vyřešení krize prostředky ozbrojeného násilí. Zpravidla to znamená soustředění takových sil, které jsou schopny způsobit agresorovi takové vojenské a ekonomické ztráty, které ho přesvědčí o neefektivnosti pokračování agrese. Tento způsob řešení konfliktů však selhává, pokud nejsou pohnutkou k agresi cíle ekonomického nebo územního zisku, ale například stimuly národnostní, náboženské apod.

Kombinací zmíněných vojenských aktivit lze vytvořit celou škálu modelových situací, z nichž lze vybrat tři krajní modelová řešení.

A) Model mírový - znázorněný na grafu 3. Představuje konfliktní situaci, narůstající v mezích mírového soužití až po spodní hranici stavu, označovaného termínem "na pokraji války". Výchozími podmínkami pro řešení konfliktu je cíl státně bezpečnostní politiky "zabránit vzniku války". Vedle souboru diplomatických a zahraničně politických aktivit jsou využity pouze vojenské aktivity, zařazené ve skupině "mírové". Pro řešení konfliktu je podstatné, aby byl zachován "vliv". Konflikt potom nevybočí z rámce vztahů mírového soužití a návrat k normálu je rychlý, bez recesí a dlouhodobého dopadu na vzájemné vztahy. Jde o nejefektivnější a nejčastější model řešení krizových situací.

Graf 3: Mírový model

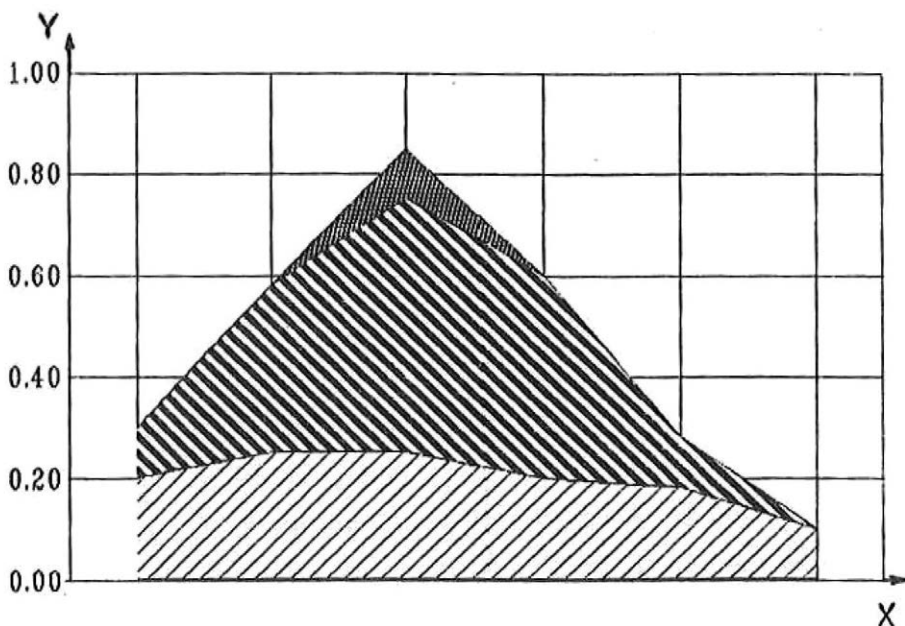
Mírové aktivity

X - Relativní čas

Y - Stupeň ohrožení

B) Model odstrašovací - znázorněný na grafu 4. Cílem státní bezpečnostní politiky je "zabraňovat vzniku války". Využívá všech aktivit, uvedených v modelu mírovém, až do vyčerpání jejich efektivity a poté přechází na plné využití vojenských operací, zahrnutých do skupiny "protiválečné aktivity". Může po omezenou dobu přerůst do ozbrojeného konfliktu pravidelných sil. Rozhodující podíl na řešení konfliktu však mají mírové a protiválečné aktivity. Účinnost řešení konfliktní situace se zpravidla výrazně zvyšuje, využije-li tohoto modelu širší koalice. Jako typické příklady jsou uváděny bombardování Lybie s cílem odstrašit ji od provádění teroristických akcí a Panama, jako příklad protidrogové operace. Průběh konfliktu je zpravidla krátký a přechod do normálního mírového stavu je poměrně rychlý a plynulý. Recese jsou zřídka a zpravidla zvládnutelné mírovým modelem.

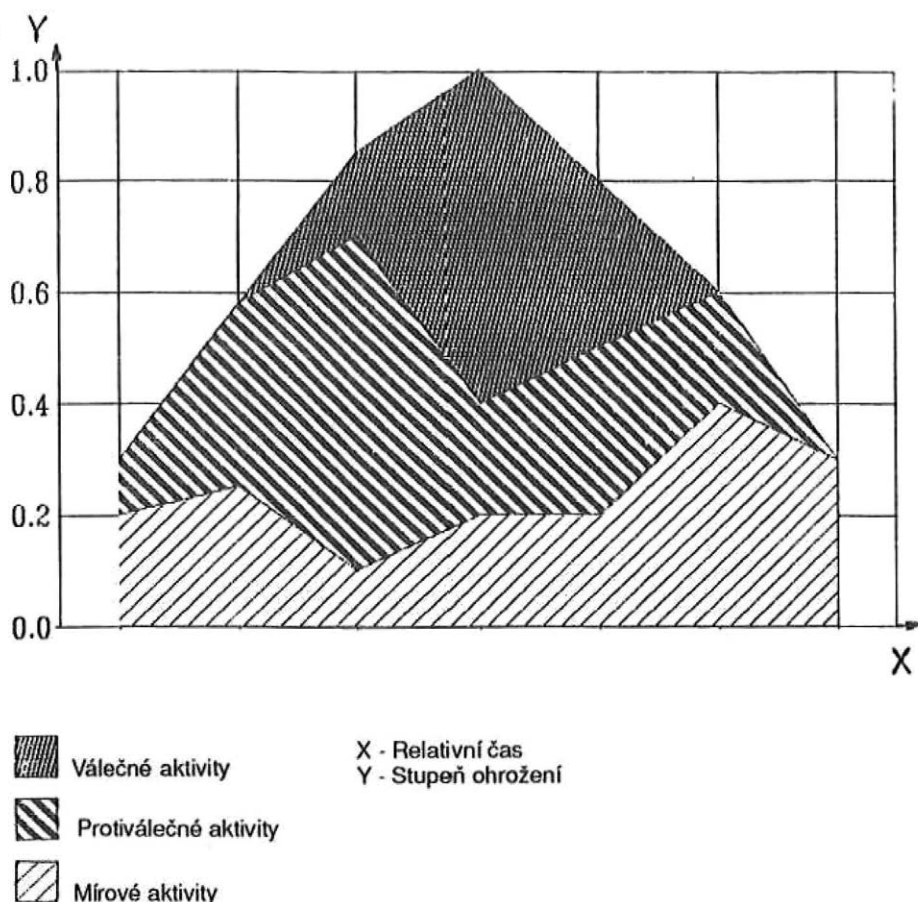
Graf 4: Model odstrašovací

X - Relativní čas
Y - Stupeň ohrožení

C) Model válečný - znázorněný na grafu 5. Působení mírových a protiválečných aktivit je neúčinné. Došlo ke ztrátě "vlivu", odstrašování je opětováno demonstrací vojenské síly, ekonomické a diplomatické donucení selhává i při zorganizování široké koalice. Přejít k využití prostředků ozbrojeného násilí je nevyhnutelný. Ozbrojené násilí je rozhodujícím prostředkem k zabránění dalšího rozrůstání konfliktu. Vzhledem k použití ozbrojeného násilí a ekonomickému oslabení agresora je přechod k normálnímu mírovému soužití zdlouhavý, představuje značné ekonomické ztráty a konflikt má silnou tendenci k recesi. Jako nejčerstvější příklad tohoto modelu je uváděna válka v Perském zálivu.

Graf 5: Model válečný

Neadekvátní použití ozbrojených sil patří jako zcela nový prvek k příčinám ozbrojených konfliktů. Reakci na něj můžeme pozorovat v postupu Spojených států vůči Iráku. Přednost před totálním zničením agresora byla dána jeho vytlačení z okupovaných území a likvidaci materiálně technického potenciálu, využitelného vojensky. Stratégové Spojených států došli k závěru, že nepřiměřené použití ozbrojených sil v tomto konfliktu a obsazení iráckého území by destabilizovalo situaci v arabských zemích této oblasti. Ve svém důsledku by to vedlo k prohloubení konfliktní situace. Potvrzují se rovněž tendence k recesi konfliktu. Návrat k normálnímu mírovému soužití bude zřejmě velmi zdoluhavý.

Ve výjimečných situacích, jaká je například v zemích bývalé Jugoslávie, je válečný model nevyužitelný, protože tento konflikt se dostal mimo rámec racionálních řešení a strategický přístup k jeho urovnání bude muset hledat nové modelové situace.

Modelová řešení konfliktů nemají pouze teoretický význam, ale mají i závažný přínos pro výstavbu ozbrojených sil, a tedy i pro transformaci Armády České republiky. Závěr, že nejpravděpodobnějším druhem střetnutí budou konflikty nízké a střední úrovně vyžaduje, aby odpovídajícím způsobem na změněné geostrategické prostředí reagovala nejen vojenská doktrína, ale i sféra organizace a vyzbrojování armády. V podstatě jde o transformaci armády, připravované zejména na globální konflikty, v armádu schopnou aktivně působit v celém spektru konfliktů. Vyváženost klasických jednotek, schopných hodnověrného odstrašování a vysoce flexibilních a mobilních jednotek, schopných rychlé reakce v rámci teritoria státu i mimo něj je prvořadou podmínkou zachování suverenity a politického vlivu v evropském rámci. Neschopnost poskytnout ozbrojené síly s kompatibilní výzbrojí pro akce OSN a KBSE typu "peace keeping" a "peace making" bude vnímána stejně jako neschopnost zabezpečení vlastní obrany.

Změněné geostrategické prostředí střední Evropy nás zbavilo exponované výjimečnosti a zařadilo nás do pásma zemí, oddělujících od sebe vyspělé regionální mocnosti západní Evropy a regionální mocnosti východní Evropy, procházející turbulentními změnami ve všech oblastech života. Nejsme však vyřazení ani z křížících se zájmů bohatého "severu" a chudého "jihu". Strategické prostředí, ve kterém se Česká republika ocitla, se bude stále více přibližovat přirozenému stavu střetu mnohostranných zájmů. Je proto důvodné se domnívat, že využití ozbrojených sil se stane přirozenou součástí zahraniční politiky státu, který se chce zařadit mezi vyspělé evropské země jak hospodářsky, tak vojensky. Za účast v těchto uskupeních se platí nejen ekonomicky a politicky, ale také vojensky. Rozproštění ochranného deštníku se v těchto koalicích vykupuje přiměřeným přínosem pro společnou obranu.

Jakkoli se zdá vidina úplného odzbrojení ekonomicky výhodná, i pro Českou republiku budou platit zákony západoevropských sdružení a koalic, které vyžadují pozitivní přínos pro společnou věc.

Literatura:

- American Defence Preparedness Association: 1. Annual SO/LIC Symposium Proceedings.
- L. col. John C. Merrian: What Role for Artillery in LIC or MIC?
- B. A. Bailey: Field Artillery and Firepower.
- L. col. Edward E. Thurman: Shaping an Army for Peace, Crisis and War.

Plukovník v zál. Ing. Josef F u č í k

SOUMRAK TANKOVÉHO VĚKU

(Výroba tanků v Československu v letech 1953 - 1990)

Po dlouhá desetiletí byl tank mnohočetným atributem vojenské politiky Československa i ostatních členských zemí bývalé Varšavské smlouvy. Ve vojenské strategii tohoto uskupení, která byla jen odvětem strategie sovětského generálního štábu, hrál rozhodující úlohu. Masy tanků, valící se k Rýnu, měly sovětským maršálům jistit vítězství v jaderném bipolárním střetnutí v Evropě.

V roce 1956 a 1968 oznámil skřípot pásů na ulicích maďarských a československých měst jiný způsob použití tanků. Jejich kolony sem dorazily k rozdracení vnitřního nepřítele a kontrarevoluce. Tank se stal významným prostředkem uplatnění Brežněvovy doktríny omezené suverenity.

Kromě své vojenské úderné síly měl však tank v tomto pojetí neméně razantní účinky ekonomické. Bylo to právě Československo, jemuž byl v tomto smyslu přičten nezáviděníhodný úděl - být po dlouhá léta dodavatelem obrněné techniky armádám sovětského bloku. Tato role zánikem Varšavské smlouvy skončila. Stále se však ozývají hlasy, že krize tankové výroby byla vyvolána nesprávnými rozhodnutími pražských federalistů.

ÚTLUM TANKOVÉ VÝROBY - ĎÁBELSKÝ ZÁMĚR NEBO NUTNOST?

Obtíže nadměrné a strukturálně nevýhodné československé zbrojní výroby jsou v podstatě obdobné jako v řadě odvětví tzv. těžkého průmyslu. Jistě, vždyť koncepce extenzivní výroby tanků a dalších těžkých obrněných vozidel nebyla pro naši ekonomiku ničím jiným než jakousi militarizovanou variantou neblahé "ocelové koncepce" se všemi jejími důsledky.

Záměr sovětských představitelů byl v tomto případě jednoznačný. Ve snaze ušetřit maximální rozsah kapacit své vlastní výroby pro vyzbrojování své obrovské armády, usilovali zde vytvořit zbrojnici těžké techniky pro ostatní armády Varšavské

smlouvy. Partnerem Československa se v tomto záměru stalo Polsko, ale ve srovnání ekonomických potenciálů a velikosti obou zemí zde tanková výroba nedosáhla zdaleka takového rozsahu jako v Československu.

V průběhu let se tato výroba stupňovala a nabyla nebývalých rozměrů. Československo se stalo jedním z čelných světových výrobců tanků. Byla to drazé zaplacená pozice. Nešlo jen o rozsáhlé vynaložení finančních prostředků, spotřebu obrovských kvant dovážených surovin a materiálů k výrobě pancéřových ocelí, energetickou spotřebu a ekologické aspekty této výroby. Hypertrofičká tanková produkce působila kontraproduktivně i v samotném čs. zbrojním průmyslu a armádní akvizici. Vzhledem k extenzivnímu zaměření na výrobu těžkých obrněných vozidel nezbylo již na ty obory zbrojní výroby, které představovaly technickou špičku a kam se v té době soustřeďovala pozornost armád vyspělého světa.

A tak v okamžiku kdy se rozpadla Varšavská smlouva a s ní vzala za své ona sovětská tanková doktrína, měla čs. armáda sice ve výzbroji na 5000 tanků (rázem z valné části nepotřebných), ale chyběly jí moderní prostředky nočního vidění, velení, spojení, řízení palby, protivzdušné obrany, atd. Tato elektronická slepota a hluchota přetrvává. Bez jejího odstranění dnes nemůže žádná armáda fungovat jako účinný nástroj moderní obrany země a ani česká armáda není schopna materializovat svou očekávanou doktrínu.

Náhlá vojenskopolitická změna tvrdě zasáhla i dosud preferovaného finálního výrobce. Drcen setrvačností své nadbytečné výroby se okamžitě dostal do nepřekonatelných obtíží. Po odpadnutí v podstatě obligatorního odběru zeměmi Varšavské smlouvy se jeho odbytové možnosti zúžily na několik zákaznických zemí třetího světa, které se však povětšinou ocitly na čs. listině zakázaných nebo rizikových teritorií. Dodejme k tomu, že to byly současně i země dlužící za tyto dodávky z minulosti kolem 1 miliardy USD.

Proniknout na ostatní trhy nemá výrobce v ostrém větru konkurence se svými zastarávajícími produkty šanci. Jistěže tank T-72 by mohl být stále ještě dobrým tankem. Potřebuje však naléhavě modernizaci, na kterou výrobce nemá. I kdyby ji dnes slovenská ekonomika měla z čeho zaplatit, výrobce prohrává i časový faktor. Na jeho trzích jsou již pohotově Rusové s další generací - tankem T-80. Mají výhodu i v tom, čemu se dnes u nás říká bezkonkurenční ceny. Za nimi se tlačí Číňané s obdobnými trumfy.

Uvažovaná modernizace pomocí modernizačních kitů některého západního výrobce se sice jeví na první pohled zajímavě, ale i tam narazí na řadu problémů. Jsou to nejen otázky technologie a standardů, ale především schopnosti úhrad takové kooperace, na kterou prostě nebudou zdroje. Za této situace je soumrak fakticky stále ještě česko-slovenské tankové výroby pochopitelný a neodvratný, nikoli však překvapivý. Ti prozíravější ho byli schopni indikovat již z vývojových tendencí výroby a odbytu v letech 1986-89, aniž pochopitelně byli schopni předvídat ony vojenskopolitické změny, které celý vývoj dramaticky urychlily.

Je proto s podivem, že se stále ještě ozývají hlasy, které se snaží interpretovat jevy spojené s objektivními příznaky pádu tankové výroby v bývalé ČSFR jako důsledek nesprávných a unáhlených rozhodnutí federální vlády z let 1990-1991. Nedávné výroky předsedy vlády Slovenské republiky dokonce navozují atmosféru

jakési cílené destrukce slovenské zbrojní výroby a slovenského strojírenství jako celku, v němž byla obrněná vozidla rozhodujícím výrobkem.

Nechci zde hájit bývalou federální vládu. Její přístup ke zbrojní výrobě, jak v řadě případů dokázala, byl skutečně krajně diletantský. Ale v tomto tankovém případě lze prokázat, že vláda žádná rozhodnutí uvedeného druhu nepřijala. Obtíže tankové výroby byly od počátku zcela objektivního rázu.

Odkudsi z pozadí jsou tyto výroky slovenského premiéra podmalovávány názory představitelů bývalého česko-slovenského stranicko-vojensko-průmyslového komplexu, kteří byli fundamentalistickými zastánci tankové výroby do poslední chvíle. Jsou dosud skálopevně přesvědčeni o tom, že výroba tanků byla pro Československo mimořádně ekonomicky přínosná, neboť jejich vývoz tvořil významný zdroj deviz pro čs. platební bilanci. Jistě, pokud uvažují způsobem, charakteristickým pro finanční a rozpočtové hospodaření v direktivním národohospodářském systému, může se to při troše vůle tak jevit. Berou totiž v úvahu jen jeden izolovaný efekt z prodeje části tanků do zemí platících konvertibilní měnou, bez porovnání s celkovými vstupy do této výroby, které ve svém úhrnu nikdy nebyly komplexně sledovány a hodnoceny.

Připomeňme si proto fungování tohoto systému ve zbrojní výrobě, na který dnes, zavalení neúprosnými kritérii efektivnosti tržní ekonomiky, již zapomínáme. Na jedné straně tekly několika kanály do výroby (včetně tzv. technického rozvoje - tedy výzkumu a vývoje) finanční prostředky formálně z různých zdrojů, v podstatě však jediného - ze státního rozpočtu. Výrobce je měl zaručeny státním plánem a měl jedinou povinnost, vyrobit za ně plánovaný počet tanků. Za svoji nákladovou cenu, formálně schvalovanou ministerstvem financí, je distribuoval dvěma odběratelům, a to buď armádě nebo monopolní organizaci zahraničního obchodu. Okamžitě je dostal zaplacené v plné hodnotě svých velkoobchodních cen.

Výnos ze zahraničního prodeje, kam většina produkce směřovala, byl dvojího druhu. Převážně to byly nekonvertibilní měny partnerů ve Varšavské smlouvě, počítané ve fiktivně převoditelných rublech.

Pouze zbytek (v průměru asi 20 % výroby) byl prodán do třetích zemí za konvertibilní měnu. Platby z tohoto prodeje vstupovaly do čs. platební bilance v celkovém objemu s jinými komoditami prodanými organizací zahraničního obchodu. Producent a distributor dostali přidělen zlomek tohoto výnosu ve formě devizové zainteresovanosti.

V tomto ekonomickém aranžmá fungovalo pro výrobce vše hladce a bezkonfliktně. Jakákoli rizika, vyplývající v poslední době především u neprodané produkce, se přenášela v plném rozsahu na státní rozpočet. Setrvačnost tohoto systému byla značná. Ještě v roce 1990 vláda p. premiéra Čalvy zaplatila finálnímu výrobcu za 107 tanků, jejichž naprosto nereálné předpokládaný vývoz se neuskutečnil, a předala je čs. armádě.

V těchto zcela oddělených a deformovaných ekonomických procesech se samozřejmě dalo těžko spočítat, s vynaložením jakých prostředků byl devizový výnos v obchodu s tanky vlastně dosahován. O komplexní rozbor nebyl zájem a ani pro to nebyly ve statistickém výkaznictví potřebné údaje. Navíc, řada podkladů byla po likvidaci některých orgánů (např. býv. ministerstva hutnictví, strojírenství a elektrotechniky) definitivně ztracena. Existují však některé globální údaje, které v tomto smyslu hovoří zcela příznačně. Pokusím se některé z nich dále uvést, aby si o tom čtenář mohl učinit svůj vlastní úsudek.

TANKY V LETECH KONJUNKTURY (1953 - 1990)

Tanky se v Československu vyráběly již ve třicátých letech. Tehdejší výrobce, koncern Českomoravská Kolben-Daněk, vyvezl v období let 1935 - 1939 do zahraničí na 490 tanků typu TNHnA, především do zemí Malé dohody, Íránu, Litvy, Švýcarska, Švédska a Peru. Připočteme-li k tomu 469 tanků, které prodal čs. armádě, lze dojít k závěru, že celá čs. předválečná produkce představovala asi 1000 tanků.

Obnova čs. zbrojního průmyslu v poválečných letech probíhala již plně ve znamení přechodu na sovětské vzory vojenské techniky. Kromě obnovy původních čs. zbrojovek je pro toto období příznačný nový jev - přesun výrobních kapacit a vojenských programů na Slovensko.

Tento manévř byl jistě původně motivován strategickopolitickými důvody. Československo bylo v té době stále významněji připoutáváno k SSSR a jeho zahraniční politice. Hlavní nepřítel se tím začal vynořovat na západní hranici a Slovensko se tedy stalo týlovým prostorem. Postupně však za touto strategickou clonou převládaly jiné, především ekonomické a sociální důvody. Prosazovala se snaha o rychlé zprůmyslnění Slovenska a vytvoření pracovních míst v rámci koncepce rychlého vyrovnání s historickými zeměmi. Tuto snahu doprovázela vidina vytvoření slovenského strojírenského centra, které by představovalo protíváhu českých strojírenských aglomerací. Slovenská politická reprezentace se této příležitosti chopila se vši vehemencí.

Postavit průmyslovou základnu na bázi zbrojní výroby se jí jevilo jako velmi lákavé. Období studené války a zbrojení vytvářelo z tankové výroby prioritní obor se zárukou dlouhodobého garantovaného odbytu. Tyto záměry se těšily bezvýhradné politické podpoře sovětského vedení. Ruku v ruce s tím šlo zpočátku bezplatné získání licencí, know-how a přímé pomoci sovětských expertů v závodech. Kromě toho se v té době jednalo o zvládnutí tehdy relativně ne příliš náročné strojírenské výroby. To vše bylo doprovázeno velkorysími finančními přiděly ze státního rozpočtu a výhodnými úvěry. Nebylo proto divu, když padlo rozhodnutí soustředit výrobu tanků v Československu do tehdejších Trenčianských strojární v Martině.

Výroba tanků v Československu v letech 1953 - 1990

		Roky výroby a počet vyrobených kusů																																							
tank		53	4	5	6	7	8	9	60	1	2	3	4	5	6	6	7	8	9	70	1	2	3	4	5	6	7	8	9	80	1	2	3	4	5	6	7	8	9	90	
T - 34		2 580																				269																			
T - 54												2 700																													
T - 55																						12 615																			
T - 72																																1 783									

Celkem bylo v letech 1953-1990 v Československu vyrobeno 19 947 tanků všech provedení (tanky bojové, velitelské, mostní, vyprošťovací a jeřábové); z toho v letech 1971-1990 11 645 tanků T-55 a T-72.

Nově vybudovaný závod, jehož původním výrobním programem měla být výroba lisů, bucharů, strojů a zařízení pro potravinářský průmysl a stavebnictví se tak změnil ve zbrojovku. Poboční závody byly delimitovány do jiných podniků a martinské strojírný převzaly licenční výrobu sovětských tanků T-34 od ČKD Sokolovo Praha. Postupně zde byla zahájena i výroba motorů a převodových ústrojí pro tyto tanky. Na podvozku T-34 byl pak vyráběn i samohybný kanón SD-100.

Po spuštění výroby bojového tanku T-34 v roce 1953 přišly postupně na řadu i jeho vyprošťovací, mostní a jeřábové modifikace. Do roku 1956, kdy byla výroba T-34 zastavena, opustilo závod 2580 těchto tanků ve všech uvedených verzích. Výroba účelových modifikací T-34 byla obnovena ještě v letech 1962-1965, kdy jich bylo vyrobeno 269 kusů, již podle československých konstrukčních řešení.

Mezitím sovětské tzv. Spojené velení Varšavské smlouvy uplatňující dominantní vliv v Komisi obranného průmyslu RVHP, prosadilo administrativní přidělování tzv. specializace ve výrobě speciální techniky jednotlivým členským zemím. Československu byla mimo řadu jiných oborů přidělena i specializace ve výrobě tanků.

V souladu s tímto záměrem byla v roce 1957 zahájena licenční výroba sovětského středního tanku T-54 a jeho velitelské verze T-54 AK. Ta pak již v plném tempu krátce poté přešla na typovou řadu T-55. Ruku v ruce se stabilizací a rozšiřováním výrobní základny byly zahájeny i modernizační programy a příprava tankových verzí z vlastního vývoje. Jejich výsledkem byl modernizovaný bojový tank T-55A, vyprošťovací tank VT-55A, mostní tank MT-55A, jeřábový vyprošťovací a buldozerový tank JVB-55A a velitelský tank T-55AK. Všechny tyto verze byly svým technickým i technologickým řešením nesporně pokročilejší, než jejich původní sovětské vzory.

V roce 1964 přešel výrobce na tankovou řadu T-55, která se pak stala jeho hlavním výrobním programem po téměř 20 let. Z tohoto období lze zejména konec 60. a celá 70. léta označit pro výrobce za období vysoké konjunktury. Neopadající mezinárodní napětí (zejména po roce 1968) vedlo k dalším vlnám zbrojení, což zaručovalo vysokou poptávku a garantovaný odbyt tankové produkce. Stabilizovaná výroba velkých sérií se projevovala ve zvýšené kvalitě, rostoucí schopnosti zvládnout výrobu složitějších tankových agregátů při požadované standardní technologické úrovni a pružné reakci na specifické požadavky jednotlivých odběratelů. Kromě finální výroby tanků byla v té době v martinském komplexu zvládnuta i výroba dosud dovážených tankových motorů a technologie lití tankových věží.

Výroba tanků řady T-55 skončila až v roce 1983, kdy opustily výrobní haly poslední mostní tanky MT-55A. V tomto období se trust ZTS Martin stal, co do výrobní kapacity a počtů své produkce, jedním z předních světových výrobců tanků a Československo zemí, která byla schopna vlastními silami zvládnout tankovou výrobu, včetně agregátů, zbraňových systémů, ochranných materiálů atd. Významný kvalitativní podíl na tom měli i čeští výrobci. Nelze totiž přehlédnout, že spolu s tím, jak výroba tanků přecházela na technicky složitější, modernější a lépe vybavené typy, řada nejnáročnějších komponentů pocházela a dosud pochází od českých subdodavatelů. Jsou to nejen pancéřové plechy z Vítkovic, ale především kanónový stabilizační systém, optika, elektrická výstroj a mnoho jiného.

Celkem bylo od roku 1957 vyrobeno a dodáno čs. armádě i zahraničním odběratelům 2700 kusů tanků řady T-54A a 12 615 kusů T-55. Od roku 1971, pro něž se dochovaly podrobnější statistické údaje, bylo průměrně ročně vyráběno až 800 kusů tanků, přičemž výroba v roce 1971 dosáhla 884 kusů a v roce 1979 885 kusů. Od roku 1981 byla výroba této řady tanků T-55 postupně snižována ve prospěch přípravy a náběhu výroby tanku nové generace, který je ve výrobním programu podnes - dalšího sovětského licenčního tanku T-72.

V celém tomto pro výrobce úspěšném období programu tanku T-55 se výrazně prohloubila jeho exportní orientace. Rozhodující část produkce směřovala do zemí Varšavské smlouvy, vč. SSSR. Největším koaličním odběratelem se stala bývalá NDR. Dalšími zákaznickými zeměmi byly Jugoslávie, Libye, Sýrie, Egypt a Indie. Celkem bylo vyvezeno 8528 těchto tanků asi za tehdejších 18,3 mld. Kčs fco. Čs. armáda v téže době odebrala 1215 kusů těchto tanků za 2,3 mld. Kčs. Představoval tedy podíl vývozu na celkové produkci v uvedeném období 85,75 %.

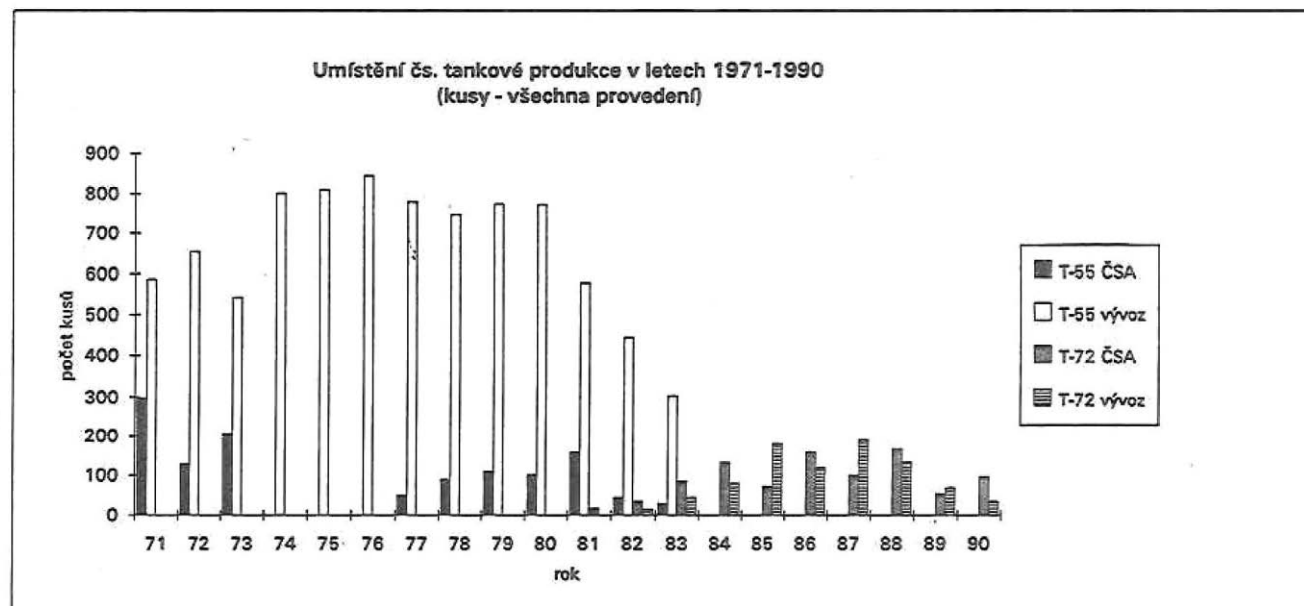
V době výběhu tanku T-55 dosáhly kapacity této obrovské tankové výroby již celkové hodnoty asi 6,1 mld. Kčs. Čs. tankový průmysl se chystal zvládnout dosud nejsložitější úkol. Na přelomu 70. a 80. let začal přechod na výrobu podstatně náročnějšího středního tanku T-72. Postupně od roku 1977 začala její technologická a technická příprava. Poprvé v historii Varšavské smlouvy nebyla licenční dokumentace ze SSSR dodána bezplatně, ale prodána. Probíhaly rozsáhlé výzkumné vývojové práce, včetně nezbytného přepracování zakoupené sovětské licenční dokumentace, které si jen pro tento program vyžádaly 467,3 mil. Kčs. Současně byla zahájena výstavba více než 50 nových staveb, na něž bylo vynaloženo více než 5 mld. Kčs.

Výroba tanku T-72 naběhla v roce 1981 v úzké kooperaci s polským podnikem v Labeledách. Již poměrně krátce nato byl tento tank modernizován do verze T-72M1 a výroba byla rozšířena o jeho velitelské a vyprošťovací modifikace. Celkem bylo do roku 1990 vyrobeno 1783 kusů těchto tanků. Kromě krytí potřeb čs. armády, která odebrala celkem 917 kusů tanků T-72, šla ostatní produkce opět na vývoz ve prospěch tradičních odběratelů. Kromě zemí Varšavské smlouvy to byly Alžírsko, Irák, Libye a Sýrie. Mezi odběrateli si místo největšího zákazníka stále udržovala bývalá NDR s 277 tanky, ze zemí třetího světa Libye (119) a Alžírsko (114). Tak často vzpomínaný Irák nepatřil mezi přední zákazníky, neboť nakoupil těchto tanků jen 90. Celkem bylo vyvezeno 840 tanků T-72 všech modifikací za tehdejších 14,13 mld. Kčs fco.

Současně se již v průběhu druhé poloviny 80. let začaly projevovat příznaky měnící se vojenskopolitické situace. Spočívaly nejen v odzbrojovacích iniciativách, které měly za následek zpomalování dosud expandujícího zbrojení. Byla to i skutečnost, že saturace armád Varšavské smlouvy obrněnými vozidly dosáhla krajních mezí (připomenu jen oněch 5000 tanků čs. armády), i když sovětské Hlavní velení neúnavně naléhalo na rozsáhlou modernizaci tankových svazků zaváděním tanků T-72.

Kromě vojenskopolitických aspektů však začal působit ještě jeden faktor, který byl nad jiné účinný - ekonomické vyčerpání zemí Varšavské smlouvy. Prvním krokem tohoto vynuceného "ekonomického odzbrojení" byla snaha o zmrazení

Obr. 2

	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	Celkem
T-55 ČSA	297	128	205				50	90	110	102	158	45	30								1215
T-55 vývoz	587	655	542	801	810	845	780	749	775	774	579	446	304								8647
T-72 ČSA											18	35	85	132	72	158	100	166	54	97	917
T-72 vývoz												15	45	80	180	119	190	133	68	35	865

vojenských rozpočtů. Důsledkem byly škrty ve vojenské akvizici a omezování dosud hladce běžících nákupů pro jejich armády.

Zhruba od roku 1986 tak začíná slovenský finální výrobce pravidelně ročně zápolit s problémem neprodaných tanků. Přitom docházelo k paradoxu, v němž na jedné straně rostl počet neprodaných tanků, na druhé straně výrobce každoročně překračoval úkoly státního plánu. Byl k tomu hnán nikoli svými vlastními rozhodnutími, ale snahou bratislavské stranickopolitické reprezentace zvýšenými objemy zbrojní produkce zachránit výsledky některých ostatních nevykonných strojírenských oborů. Neboť, připomeňme slova, která kdysi v této souvislosti padla, je snažší vyrobit jeden tank za 13 miliónů, než sto traktorů v téže hodnotě. Tyto nůžky se pak vždy koncem roku uzavřely tradičním rituálem - povolením úhrady nevyvezené tankové produkce z federálního rozpočtu a jejich předáním čs. armádě.

VŠUDYPŘÍTOMNÝ FEDERÁLNÍ ROZPOČET

Tyto veskrze kvantitativní pohledy by se nyní slušelo doplnit závěry z komplexních ekonomických rozborů, které by přesvědčivě ukázaly skutečné poměry v efektivnosti tankové výroby. Pokusům nahradit tuto mezeru dodatečně brání kromě nedostatku potřebných dat i některé další faktory. Je to především velmi podmíněná možnost použití některých kategorií tehdejší centrálně plánované ekonomiky. Týká se to směnných vztahů, kursů tehdejší čs. koruny v rublové oblasti a vůči konvertibilním měnám, ale především celé oblasti zcela deformovaných cen. Skutečné inkaso za samotné tanky lze stanovit pouze odhadem, neboť statistika nesledovala inkaso v komoditní skladbě. Nakonec by bylo nutno rozluštit, zda některé platby byly skutečně realizovány, či skončily v onom prakticky nedobytném úvěrovém balíku. Zcela nevysledovatelné jsou i hmotné vstupy do výroby (suroviny, materiály, komponenty z dovozu za konvertibilní měny, energie apod.) v podmínkách smíšené vojenské a civilní výroby, včetně mnoha dalších parametrů.

Je nutno se proto na makroekonomické úrovni omezit na některé celkové vztahy, které by charakterizovaly hodnotu produkce a rozsah vynaložených společenských zdrojů. To vše je opět nutno ohraničit časovým obdobím 1971 - 1990, za které lze k těmto údajům v potřebném rozsahu a kvalitě dojit. Obdobná data z předchozích let, kdy tanková výroba byla spolu s výzkumem a vývojem zakládána a byla tedy investičně nejnáročnější, nejsou v této podobě již k dispozici.

Celková hodnota čs. tankové produkce dosáhla za období let 1971 - 1990 v běžných cenách (VOC) objemů (v mil. Kčs) - viz tabulku.

Tabulka

Typ tanku	Pro ČSLA	Na vývoz	Celkem
T-55	2 363,5	16 675,9	19 039,4
T-72	12 165,2	11 458,7	23 623,9
Úhrnem	14 528,7	28 134,6	42 663,3

Ve prospěch této produkce bylo ve stejném období vynaloženo jen na investiční výstavbu a technický rozvoj v běžných cenách (v mil. Kčs):

Investiční výstavba	5 278,234 ¹⁾
– z toho ZTS Martin	3 874,686
Technický rozvoj	481,391 ²⁾
– v tom - státní rozpočet	99,715
– rozpočet FMNO	381,676
Celkem investiční výstavba a technický rozvoj	5 759,625

K těmto prostředkům, které stát vynaložil na tankovou výrobu, je nutno vzít v úvahu některé skutečnosti, které možná zvýhodňovaly výrobce, ale společenskou zátěž dále zhoršovaly. Znamenaly totiž povětšinou jen další nároky na prostředky federálního rozpočtu.

Na prvním místě uvedu investiční výstavbu. Z těchto investic ve výši asi 5,3 mld. Kčs dostal ZTS Martin 3,8 mld., tj. asi 71,7 %, ostatní slovenští výrobci (subdodavatelé) 20,8 % a české podniky, dodávající technicky nejnáročnější položky pro kompletaci tanků pouhých 0,4 mld. Kčs, tj. asi 7,5 %. Sledování vývoje stavu výrobních fondů (základních prostředků) u kombinátu ZTS Martin vede k zajímavým skutečnostem. Při výběhu tanků řady T-55 byly v tomto kombinátu vykazovány postavené kapacity tankové výroby (výkaz Priem.Úč 1-01 z roku 1980) v hodnotě 4,025 mld. Kčs. Po použití oněch dalších 3,8 mld. Kčs, které byly téměř zcela prostavěny v průběhu let 1980 - 1990, vykázal tento kombinát v roce 1990 stav základních prostředků tankové výroby pouhých 4,540 mld. Kčs.

Připustíme všechny možné vlivy a nepřesnosti, ale rozdíl je tak velký, že jinou verzi než únik těchto prostředků či výrobních fondů, prakticky nepřipouštím. To jen potvrzuje již uvedený poznatek, že úměrně s rostoucím rozsahem zbrojní výroby u finalisty byly na její úkor udržovány jiné, v podstatě neefektivní výroby, do kterých se pak příslušné investiční náklady nepromítaly. Podmínky k tomu vytvářelo prostředí smíšené vojenské a civilní výroby. V podnikovém hospodářství bylo možno zcela legálně vytvořit takovou situaci, kdy zbrojní výroba, dotovaná ze státního rozpočtu, sebou "táhla" zátěž toho, co by samo o sobě bylo pro podnik neefektivní, ale pro plnění plánu a zvyšování zaměstnanosti důležité.

Z údajů o financování technického rozvoje (tedy výzkumu a vývoje) vyplývá, že jeho rozhodující břemeno nesl rozpočet federálního ministerstva národní obrany (79,2 %). Zbývajících asi 20 % hradil přímo státní rozpočet. Šlo převážně o úkoly základního výzkumu. Obě položky byly prakticky hrazeny z výdajů federálního rozpočtu a může proto vzniknout otázka, jaký mělo toto dělení smysl. Oněch 20 % bylo zahrnuto do rozpočtové kapitoly vědy a výzkumu a tvořilo tedy součást celostátních známých výdajů na vědu a výzkum. Zbývajících tři čtvrtiny byly uvedeny v utajované rozpočtové kapitole obrany a bezpečnosti, s jejímž obsahem nebyla seznamována ani vláda (tato kapitola byla projednávána v plném rozsahu

¹⁾ Hrazena převážně z bankovního úvěru státním podnikům, jehož rizika nesl v podmínkách závazných úkolů státního plánu prakticky státní rozpočet.

²⁾ Obě položky hrazeny (přímo nebo nepřímo) ze státního rozpočtu.

výhradně v předsednictvu vlády a jen v redukované podobě ve Federálním shromáždění).

Zvláštními prostředky navíc (zpravidla asi z kapitoly všeobecné pokladní správy federálního rozpočtu) byly hrazeny čas od času některé další výdaje. Vyplynuly např. z nákupu sovětské licence na tank T-72, nezbytnosti překreslení sovětské licenční dokumentace, její další přizpůsobení, tzv. dovývoj při náběhu výroby atd. Tyto extra výdaje hrazené ze státních zdrojů, lze dnes již stěží vyčíslit. Dosáhly jistě stamiliónového řádu.

Samostatnou kapitolou v tomto výčtu by se mohly stát ceny vojenské techniky obecně a obrněné techniky zvlášť. Ty, které byly uplatňovány v obchodě se zeměmi Varšavské smlouvy, byly svéráznou ekonomickou kategorií. Politika kontraktních cen zde formálně vycházela ze světových cen "očištěných od konjunkturálních vlivů" a průměrovaných na pětiletá plánovací období. Přitom však u všech výrobků produkovaných na základě sovětské licence (a to byl právě případ tanků a bojových vozidel pěchoty) existoval tlak ze strany Sovětského svazu přizpůsobovat úroveň těchto cen sovětské cenové hladině. Tyto (nízké) sovětské ceny byly formou tzv. doporučení Stálé komise RVHP pro obranný průmysl jednotně vnuceny všem zemím koalice v jejich vzájemném vývozu zbrojní produkce.

I v době nejtuzší sovětské dominance bylo toto "doporučení" přijímáno všemi zeměmi Varšavské smlouvy, s krajní nevolí. Žádná z ostatních členských zemí nemohla díky rozdílným ekonomickým podmínkám konkurovat láci sovětské zbrojní velkovýroby. V neoficiálních rozhovorech se jejich experti shodovali v tom, že tyto licenčně vyráběné výrobky jsou pro ně jednoznačně ztrátové. Podle druhu techniky a měřeno jen kontraktními cenami se ukazovalo, že jen při úhradě vlastních nákladů by musely být tyto kontraktní ceny vyšší 1,7 až 3krát. To však metodika RVHP vylučovala a dodávky techniky mezi zeměmi RVHP probíhaly jednoznačně na základě sovětských cen. Je proto pochopitelné, že Československu vznikaly z tohoto podivného zahraničního obchodu nemalé ztráty. Tím větší, čím dražší a početnější čs. vývoz ve prospěch zemí Varšavské smlouvy byl. A opět je nutno si uvědomit, že tyto ztráty u nás vznikaly státu a nikoli výrobci, neboť tomu se v ČSSR rozdíl mezi velkoobchodní a deformovanou zahraniční kupní cenou v plném rozsahu vyrovnával z federálního rozpočtu.

Navíc byl výrobce při tvorbě cen zvýhodňován i jinými způsoby. Bylo to např. i úpravou normativní míry zisku při kalkulování ceny výrobku, kterou v posledních letech zvyšoval oproti strojírenskému normativu až o 10 %, urychleným odpisováním základních prostředků atd. To vše a mnohé jiné je zapotřebí vzít v úvahu, než vyslovíme vzrušeně soud o výhodnosti a bezhlavé likvidaci tankové výroby.

POUČENÍ Z KRIZOVÉHO VÝVOJE

Tanková výroba (a výroba obrněných vozidel celkem) v pojetí a rozsahu, jak ji na sebe v 50. letech čs. vládnoucí garnitura vzala pod sovětským tlakem, znamenala pro československou ekonomiku značné břemeno. Zatěžovala státní rozpočet nejen přímými výdaji, ale i řadou výdajů nepřímých, jakými bylo např. dotování nevýhodných "sovětských" cen při prodeji zemím Varšavské smlouvy či státní

nákup nadprodukce. Ztráty vzniklé z toho, že v zájmu tankové výroby a výroby ostatních obrněných vozidel byl potlačován rozvoj jiných oborů, jejichž absenci dnes pociťujeme, lze těžko vyčíslit.

I v době konverze nadbytečných kapacit zbrojního průmyslu se problémy tankové výroby ukazují jako nejúspornější. Martinský finalista spotřeboval rozhodující část z 2,5 mld. přímých dotací, uvolněných na konverzi celého zbrojního průmyslu z federálního rozpočtu v letech 1991-1992, aniž byl schopen dosáhnout cílů, stanovených konverzními projekty. Je jistou útěchou, že se na poslední chvíli podařilo zabránit nákupu sovětské výprodejní licence na modernizovaný mezitýp tanku T-72S, jejíž cena při jednáních oscilovala kolem 0,5 mld. Kčs.

Ve světle všech těchto skutečností je zřejmé, že vynaložené společenské prostředky nemohl kompenzovat žádný devizový výnos ze zemí třetího světa, zejména poté, co se díky jejich ekonomické situaci hotové platby měnily stále více na nedobytné dlouhodobé úvěry.

Soumrak tankové výroby na teritoriu bývalého Československa nebyl tedy vyvolán voluntaristickými rozhodnutími Prahy, ale objektivním vývojem ve změnách politických a ekonomických podmínkách. Konstatováním této tvrdé reality nelze jistě zavrhnout úsilí řady nadaných, pracovitých a dovedných lidí, kteří v Martině i jinde tankové výrobě věnovali nejlepší léta svého života a dnes mnoho z nich přišlo o práci. Stali se do značné míry obětí neústupných představitelů vojensko-průmyslového komplexu, kteří, ač včas upozorňování, hnali do poslední chvíle tuto výrobu do krajností, aniž by připravovali náhradní řešení. Těžkou situaci lidí v martinském regionu by však dnes neměli zneužívat političtí demagogové.

V nových vojenskopolitických a ekonomických podmínkách takto pojatá tanková výroba, stejně jako výroba některých dalších oborů, nemůže obstát. Namísto křečovitých retardačních snah je nezbytné hledat pozitivní východiska. Dnes, po rozdělení federace se zdá, jako by již byla všechna řešení výhradně problémem slovenského finálního výrobce a slovenské ekonomiky. Ale martinské tanky jsou ještě nějakou dobu zůstanou ve výzbroji obou armád. Ty se neobejdou bez náhradních dílů a rozsáhlejší modernizace svého tankového parku. Objevuje se zde nějaká šance pro výrobce? To musí napovědět vojenské doktríny a vojenská technická politika obou nástupnických států. Zatím o nich není slyšet. Odsunované otazníky by však měly být rychle zodpovězeny. Jen tak lze předejít nejen narůstajícím problémům obranyschopnosti, ale i značným ekonomickým ztrátám.

NÁMĚTY K TVORBĚ POLITIKY V OBLASTI VĚDECKÉ ČINNOSTI A VÝVOJE TECHNOLOGIÍ

Současná bezpečnostní situace vyžaduje, aby stát měl po předvídatelnou budoucí dobu pro svou obranu životaschopnou výzkumnou a vývojovou základnu, byl schopen sledovat přední frontu světové vědy a technologií a vytvářením i průlomových technologií usilovat o dosažení takové úrovně, která vyloučí možnosti technologického překvapení a umožní minimalizaci nároků obrany na lidské a materiální zdroje.

Pro menší stát, jakým je Česká republika, to znamená usilovat o optimální využití všech národních zdrojů. Řešení lze spatřovat v rozvoji spolupráce vědecké a výzkumné základny armády, akademických a vzdělávacích institucí státních a privatizovaných průmyslových organizací k dosahování technologické úrovně, která státu umožní rozvíjet, osvojovat si a udržovat vojenské schopnosti potřebné pro zajištění bezpečnosti a obrany státu.

Přitom je třeba vidět, že ani integrované národní zdroje nejsou pro tento cíl dostatečné a je nezbytná i spolupráce se světovou vědeckou komunitou.

Vědní politika ministerstva obrany České republiky by měla vycházet z potřeb obrany, z uznání nutnosti podporovat základní badatelský výzkum k získání znalostí o reálném světě. Dále z přesvědčení, že pokrok ve vědě a technologiích může hrát pozitivní roli ve zdokonalování vedení vojenských operací a ve zvyšování kvality života vojsk a přinášet prospěch i národnímu hospodářství.

Pokud se hovoří o politice v oblasti vědecké činnosti a vývoje technologií, nutno vycházet z definic, uvedených v zákonu ČNR č. 300/1992 Sb. z 4. 5. 1992 - o státní podpoře vědecké činnosti a vývoje technologií. V této zákonné předloze se rozumí **vědeckou činností** organizovaná, problémově, tematicky a kriticky orientovaná soustava poznávacích činností, jejichž hlavním cílem je získání nových znalostí. **Vývojem technologií** se rozumí soustavy cílově orientovaných činností, které vedou k technologickým (technickým) řešením zjištěných problémových situací.

Závažná je skutečnost, že pro potřeby komplexního řešení výzkumu ve prospěch obrany a bezpečnosti státu nutno tuto učinit předmětem zkoumání vojenských věd v kombinaci s použitím obecných (nevojenských) vědních oborů. V jejich průnicích totiž vznikají specifické teorie vědeckého výzkumu i výuky pro vojenskou praxi. Vojenský výzkum nemůže řešit výzkumná a vývojová základna Armády České republiky samostatně, ale jen ve spolupráci s výzkumnou a vývojovou základnou

České republiky. Dokonce některé vojenské vědní disciplíny, které jsou vojenskými aplikacemi nevojenských vědních oborů, by měly být rozvíjeny i v nevojenských výzkumných institucích.

Z hlediska těchto skutečností a pro potřeby zabezpečení požadovaných vojenských schopností Armády České republiky by bylo potřebné vyžadovat získání poznatků a znalostí v oblasti:

1. Matematických věd:

● Z problematiky užité analýzy, diskrétní matematiky, numerické analýzy, statistiky a pravděpodobnosti, operačního výzkumu a statistické analýzy.

2. Fyzikálních věd:

● Z problematiky laserů a elektrooptiky, plazmové fyziky, nelineární dynamiky, atomové a molekulární fyziky, supravodivosti, fyziky povrchů a rozhraní a fyzikální akustiky, oblasti základních procesů na povrchu materiálů, kompozitních materiálů, struktury a dynamiky shluků, přenosu energie v molekulárních pevných látkách, optické interferometrie.

● Z atmosférických procesů pro projektování a provoz spojovacích, navigačních, průzkumných a zbraňových systémů v oblasti optického a infračerveného pásma až do milimetrových vlnových délek a pro předpověď počasí v časových a místních omezeních.

3. Elektroniky:

● Z elektronického a fotonického zpracování signálů, protidrazných a vysoce odrazných materiálů ve vztahu k vysoce výkonným laserům.

4. Chemie:

● Z problematiky chemie polymerů, elektrochemie, chemie pevné fáze a povrchů, organické chemie, organokovové chemie a fyzikální chemie, které mohou vést k projektování zdokonalených materiálů s novými kombinacemi vlastností, s cílem produkovat konstrukční, optické a elektronické materiály s vyšší výkonností a nižšími náklady než běžně dostupné materiály.

5. Věd o materiálu z problematiky:

● Ochrany proti korozi kovů, spolehlivosti a stability nových materiálů.

● Procesů deformování a lomu kovů, kovových slitin, keramických materiálů, kompozitů (keramika, kov, polymer, uhlík) a pevných látek s ultrajemnou mikrostrukturou.

● Materiálových rozhraní, prevence vysokoteplotní koroze (povlaky), mechanismů přilnavosti, tribologických procesů a jevů povrchových sil.

● Mechanismů absorbování elektromagnetické energie, magnetických vlastností, supravodivosti a nových pevných látek přenášejících infračervené záření, s cílem získat základní znalosti potřebné pro vytváření, syntézu, zpracování, projektování a zdokonalování kovů a slitin, pochopit jak fyzikální a chemické

vlastnosti materiálu určují mikroskopické vlastnosti, zejména pevnost a odolnost proti únavě a oxidaci.

6. Počítačových věd z problematiky:

- Zpracování informací, programového vybavení, umělé inteligence, architektury, algoritmů, robotiky a rozvoje využití výpočetních systémů, paralelních a distribuovaných algoritmů, transformačního programování, strojové výuky a plánování, sémantiky programů a zpracování informací o reálném čase, s cílem zdokonalit techniku projektování a analýzy nových řídicích systémů s lepšími vlastnostmi a výkonností, využitelných pro principiálně nové hierarchické řídicí systémy integrující ovládací zařízení, snímače, procesy a spoje do komplexního systému, zdokonalit modelování, pochopení a řízení komplexních fyzikálních jevů např. modelování počasí.

- Matematických metod pro řešení rozsáhlých nebo komplexních problémů vyskytujících se v logistice, inženýrském projektování nebo strategickém plánování.

- Matematických a statistických základů spolehlivosti, sběru a interpretace dat a sdělování signálů s cílem modelování chování komponent a celých systémů, pro vývoj efektivních strategií údržby.

- Programového vybavení a systémů s cílem rozvíjet schopnosti zpracování informací potřebných pro velení, řízení, spojení a zpravodajství, avioniku, logistiku a inženýrské projektování, včetně vytváření uživatelsky přívětivých verzí formálních technik, nástroje vizualizace a metodologie simulace pro testování tolerance k chybám.

- Umělé inteligence s cílem podporovat vyvolávání a zdokonalování intelektuální dovednosti v automatizovaných systémech, rozhodování za omezujících podmínek, tvorbu rozsáhlýchází znalostí, integraci počítačového zpracování numerických a symbolických informací, pochopení vizuálního vjemu a jeho zobrazení.

7. Věd o životě z problematiky:

- Základních principů biologické organizace a funkce člověka v komplexních prostředích molekulárních, buněčných, tkáňových a orgánových systémů i neurální, vjemová a poznávací úroveň organizace, s cílem maximalizovat výkonnost člověka a získání znalostí potřebných pro efektivní využití biologických systémů.

- Biologie, molekulární a buněčná biologie, neurobiologie, senzorického snímání, poznávání, učení se a paměti, teorie instruktáže, rozhodování a interakce člověk - stroj.

- Toxicity chemikálií, interakce chemikálií s živými organismy, biodegradací a detoxikací, identifikací drah expozice, vlivem kontaminantů na biosystémy a ekosystémy a extrapolací dat pro zdokonalení metod předvídání a hodnocení rizik.

- Systémové biologie, odezvy komplexních organismů, zejména člověka na

prostředí, s cílem zlepšit zdraví a výkonnost personálu a využít biologické principy pro navrhování a vývoj vojensky využitelných prostředků.

- Neurálních počítačových systémů zaměřených na konstruování počítačů s vlastnostmi mozku, které mohou být využity pro inteligentní munici, podporu pilotů, průzkum, řízení rychlého manévrování při vysokých rychlostech, robotiku a inteligentní logistiku, s cílem zdokonalit výcvik, schopnost zobecňování a rozšířit soubor problémů, které mohou být řešeny za využití neurálních výpočtů.

- Kognitivních a neurálních věd s cílem rozvíjet znalosti o schopnosti člověka a jeho výkonnosti, umožnit zdokonalovat nástroje testování personálu pro účely jeho výběru a klasifikace, navrhovat efektivnější a na personál orientované prostředí vojenského výcviku a zdokonalovat projekty vybavení a systémů k usnadnění jejich provozu a údržby.

- Psychobiologie stresu, neurobiologie zpracování zvukové a obrazové informace, vícesmyslová inteligence a vyšší poznávací funkce.

- Chronobiologie s cílem vysvětlit biologické mechanismy odpovědné za rytmičnost denních periodických cyklů a objevit jak tyto mechanismy ovlivňují chování vztahující se k výkonnosti kvalifikovaného člověka.

- Vnímání a chápání s cílem objevit a kvantitativně modelovat mechanismy rozpoznání a zpracování smyslového vjemu.

8. Vojenských věd:

- Vědy o válce (analýza příčin, charakteru a způsobů vedení války, společenské důsledky války, faktory ovlivňující vznik, vedení a výsledek války, typy válek a problémy jejich vzniku).

- Vedení obrany (analýza vojenského umění, technologické a logistické předpoklady vedení obrany, organizace, řízení a výcvik ozbrojených sil, typologie ozbrojeného zápasu).

- Příprava obrany (tvorba strategie obrany, koncepce války, příprava státu a ozbrojených sil na obranu, vojenský potenciál a poměr sil, účinnost a efektivnost využití vojenského potenciálu).

- Předcházení válkám (odstrašování, kontrola zbrojení, odzbrojení a řízení krizí, mírová politika, mezinárodní bezpečnost).

Samozřejmě, že rozsah potřeb vědeckých poznatků k zabezpečení strategických zájmů státu na úseku jeho bezpečnosti a obrany vyžaduje zejména pro efektivní zhodnocení vynakládaných prostředků v oblasti vědecké činnosti a vývoje technologií zavést systémová, organizační a legislativní opatření a zohlednění nezbytné vládní podpory v rozvoji vojenských věd jako specifické vědní oblasti rozvíjené sice s přímou vazbou na resort obrany, ale v zájmu celého státu.

Přitom je nutné brát v úvahu některé nové faktory, které vědeckou činnost a vývoj technologií zcela určitě ovlivní. Jsou to jednak rozsáhlé změny v Armádě České republiky (snížení počtů, reorganizace, redislokace, postupná profesionalizace, nezbytnost kompatibility výzbroje a techniky s prostředky států NATO atd.), jakož i fakt, že oddělením Slovenské republiky se snížila především základna vývoje technologií o některé obory, zejména elektronické a obory spojené s konkrétními organizacemi průmyslu Slovenské republiky. Taktéž novým charakterem organizací a jejich vztahů ve státě a vznikem soukromého sektoru se mění vztah organizací vědecké výzkumné a výrobní sféry v armádě.

Podstatnými změnami prochází Akademie věd České republiky, která se transformuje v souladu s připravovanou koncepcí politiky vlády v oblasti vědecké činnosti a vývoje technologií a sleduje základní cíl - ochranu hodnot a intelektuálního potenciálu země, zvýšení funkčnosti vědeckých pracovišť, odstranění balastu a snížení nákladů na řízení. Zohledňuje se rovněž potřeba urychleného řešení aktuálních otázek v krátkodobé perspektivě.

Obdobně jako u Akademie věd České republiky dochází v jednotlivých resortech k výrazné redukci a restrukturalizaci resortních pracovišť výzkumné a vývojové základny. Podobná situace je i v podnikové sféře.

Z uvedených důvodů nelze v nejbližším období očekávat širší rozsah transferu nových myšlenek u nevojenské sféry do resortu obrany. Tyto skutečnosti se musí nezbytně odrazit v koncepci politiky ministerstva obrany České republiky v oblasti vědecké činnosti a vývoje technologií.

Ing. Milan Š t e m b e r a, CSc.

NOVÝ POHLED NA ZBROJNÍ VÝROBU A KONVERZI

Stockholmský mezinárodní institut pro výzkum otázek míru (Stockholm International Peace Research Institute) prezentoval na tiskové konferenci 11. března 1993 svoji novou publikaci s názvem **Arms Industry Limited**, která ukazuje současný stav i perspektivy zbrojní výroby v celosvětovém měřítku.

Kniha představuje soubor jednotlivých studií, zabývajících se různými oblastmi světa a současnou situací zbrojního průmyslu. Podává detailní informace a statistické přehledy všech velkých produkčních středisek. Je v podstatě empi-

rickým souhrnem rozsahu zbrojní výroby, rozebírá aktuální problémy, s kterými je tato výroba v současné době konfrontována a poukazuje na různé strategie největších společností při řešení stávajících i perspektivních potíží.

Signalizuje nutnost přechodu na nové pojetí zbrojní výroby a dochází k závěru, že doba rozkvětu tohoto oboru, která trvala čtyřicet let, je v podstatě u konce. Ačkoli i v této době docházelo občas k poklesu, šlo o jev krátkodobý, který byl vždy nahrazen novým cyklem nárůstu této produkce. Dnes by bylo sotva realistické počítat s obnovením tohoto cyklického pohybu, podněceného stále stoupajícími vojenskými výdaji. Zbrojní průmysl dosáhl v poměrně krátké době přibližně pěti let situace, v níž je požadováno radikální snížení jeho kapacit. Zbrojní výroba zkrátka nabyla svého limitujícího rozsahu v současných politických a ekonomických podmínkách. Tuto tezi v podstatě vyjadřuje i název knihy.

Publikace dochází mimo jiné k jednomu velmi závažnému závěru v tom, že z celosvětového počtu přibližně 15 miliónu pracovních míst ve zbrojní výrobě na začátku devadesátých let může být v době od roku 1993 do roku 1998 likvidováno 3 až 4 milióny.

Vydávající instituce vychází přitom i z toho, že ekonomické tlaky velmi často přispívaly k urychlení závodů ve zbrojení a bránily dynamickému rozvoji procesu odzbrojení. Z toho vyplývá i hlavní otázka, na kterou se tato publikace pokouší dát odpověď - zda se totiž zbrojní výroba bude opírat o aktivní "lobby", preferující rozvoj zbrojní výroby a exportu zbraní, nebo zda bude schopna konverze na výrobu pro mírové účely.

Je velmi obtížné přiblížit běžnému čtenáři obsah čtyřistastránkové publikace, doslova nabitě přehledy, čísly a tabulkami. Pro rámcový přehled je však nezbytné uvést aspoň hlavní projednávané okruhy otázek.

První kapitola představuje souhrn problematiky a její globální aspekty. Vychází z měnící se situace na přelomu osmdesátých a devadesátých let, poukazuje na rozdíly v jednotlivých oblastech, podává přehled o zaměstnanosti ve zbrojním průmyslu a zabývá se vlivem situace na největší výrobce. V tabulkách uvádí konkrétní údaje nejen ve výše uvedených oblastech, ale i změny v zisku největších společností a v rozsahu prodeje zbraní, dynamiku vojenských výdajů v letech 1981 - 1991, globální údaje o exportu hlavních druhů konvenčních zbraní v letech 1982 - 1991 a prognózu celkové zaměstnanosti ve zbrojní výrobě do roku 1998. Tato kapitola má stěžejní význam pro pochopení současných trendů.

Další kapitoly pojednávají o jednotlivých hlavních nebo aktuálních oblastech zbrojní výroby. Největší část je věnována dvěma hlavním výrobcům - Spojeným státům americkým a bývalému SSSR a jeho nástupnickým státům. Problematika USA je obsažena v prvních třech kapitolách a jejich obsah je tak bohatý, že pouze jeho výčet přesahuje možnosti krátké recenze. Čtenář zde najde odpověď nejen na problematiku historického vývoje, ale i na celý komplex otázek vývoje, výzkumu, financování, výroby a exportu včetně politického pozadí zbrojní výroby.

Rovněž bývalý SSSR a jeho nástupnické státy jsou předmětem prvořadé pozornosti. V této části je zachyceno jak historické pozadí, tak i specifiky jednotlivých státních útvarů, vzniklých rozpadem impéria. Za nejdůležitější část pro pochopení současné situace lze považovat stat o rozporu mezi plánem a realitou v oblasti kontroly zbrojení a konverze a pokus o odpověď na otázku co bude dál

- zda omezování nebo snaha o další expanzi ve výrobě a exportu zbraní. Tabulky v této kapitole končí vesměs údaji z roku 1991, což je zřejmě nejvyšším stupněm daných možností.

Další tři kapitoly jsou souhrnně věnovány západní Evropě. Kromě celkové charakteristiky především hlavních západoevropských států a jejich zbrojní produkce, exportu a zaměstnanosti (mimoходом je do této kapitoly zahrnuto i Švédsko) je zde uveden přehled hlavních výrobců a zvláštní pozornost je věnována perspektivě dalšího vývoje na pozadí politické koordinace. **Internacionalizaci zbrojního průmyslu je pak věnována další kapitola**, která podává dosud snad nejúplnější přehled o vzájemné propojenosti zbrojní výroby v různých oblastech a mezistátních vazbách.

Zvláštní kapitola je věnována vývoji od Evropského společenství k Evropské unii, přičemž hlavní důraz je položen na vývoj průmyslové politiky pro sektor výroby zbraní a vlivu mezinárodního trhu se zbraněmi na vnitřní obchod ES v této oblasti. Tato kapitola je doplněna přílohou, obsahující výňatky z mezinárodních smluv, vztahujících se na bezpečnostní politiku, produkci zbraní a jejich export v rámci společenství. Takový přehled se dosud nikde neobjevil a poskytuje čtenáři možnost bezprostředního srovnání reality s perspektivou dalšího sjednocování západní Evropy, aniž by musel pracně vyhledávat jednotlivá ustanovení v bohatém souboru odpovídajících mezinárodních smluvních aktů.

Z evropských postkomunistických států je věnováno po jedné kapitole Polsku, bývalému Československu a příloha i bývalé Jugoslávii, tedy vesměs státům s nezanedbatelnou úrovní zbrojní produkce. Obsah u prvních dvou se zásadně neliší. Kromě historického vývoje zbrojní produkce zde čtenář najde údaje o vojenských výdajích, produkci zbraní a jejich exportu, jakož i přehled nejdůležitějších výrobců. **Avšak pouze u bývalého Československa je uvedena stať o možnostech konverze zbrojní výroby.**

U Jugoslávie je vhodné upozornit na tabulky hlavních výrobců, které osvětlují i některé skutečnosti, důležité pro pochopení současného konfliktu. Vyplývá z nich totiž, že téměř celá výroba zbraní je soustředěna v Srbsku a Bosně-Hercegovině, kromě výroby pro námořní síly, která je doménou Chorvatska.

Zvláštní kapitola je rovněž věnována Turecku, což odpovídá i jeho vojenskému a geostrategickému významu. Vyplývají z ní především dva poznatky. Přestože je Turecko jedním z příjemců zahraniční vojenské pomoci, zaznamenává současně pozoruhodný vývoj v oblasti vlastní zbrojní produkce a za druhé dosáhlo určitých výsledků i v oblasti tak moderní, jako je letecký a elektrotechnický průmysl pro potřeby ozbrojených sil, částečně ovšem s americkou pomocí.

Z mimoevropských států je v knize věnována hlavní pozornost Čínské lidové republice a Japonsku. Především obsah kapitoly o Číně je tak bohatý, jaký snad mají pouze výkonné zpravodajské služby. Je zde pojat nejen faktický stav čínské zbrojní produkce, ale i její vývoj od historického pozadí až po závěr roku 1991.

Velmi výřečné jsou i tabulky o vývozu a příjemcích čínských zbraní, mimo jiné i podle typů a o úloze čínských dodávek ve válce Iránu proti Iráku. Kromě toho je značná část věnována možnostem konverze na pozadí současného ekonomického vývoje této obrovské země.

Japonsko vystupuje v tomto souboru informací jako latentní avšak velký dodavatel techniky dvojího použití. Skladba této kapitoly je obdobná jako u předchozích, avšak vyplývají z ní též tendence vývoje vojenských výdajů Japonska v posledních letech i v relaci k hrubému národnímu produktu a stupeň celkové závislosti průmyslu na produkci zbraní. Pozoruhodná je i spolupráce Japonska s USA v oblasti vojenské technologie. Historická část ukazuje přehledně vývoj zbrojní produkce v před- i poválečném období včetně postupného uvolňování původních poválečných restrikcí v této oblasti.

Poslední dvě kapitoly jsou věnovány jednak Austrálii, jednak souhrnně státům tzv. "třetí řady". V případě Austrálie je kladena otázka, zda nejde o nového dodavatele zbraní a odpověď vyznívá kladně, o čemž svědčí i přehledy o zbrojních kapacitách země, ale i obchodu se zbraněmi.

Ze států "třetí řady" jsou uváděny Argentina, Brazílie, Chile, Egypt, Indie, Indonésie, Izrael, Pákistán, Singapur, Jižní Afrika, Jižní Korea a Tchaj-wan. Studium uvedeného materiálu ukazuje, že zde dochází vesměs k růstu zbrojní výroby, i když v nestejném tempu a nestejném podílu tzv. licenční výroby. Absolutní špičku představuje Indie, v poměru k velikosti Izrael, dále Jižní Afrika a Jižní Korea. Poslední z nich se spolu s Tchaj-wanem zdají být nejprogresivnější, i když se značnou variabilitou jednotlivých ukazatelů.

Kniha je opatřena obsáhlou bibliografií z oblasti zbrojní produkce, která čtenářům umožní orientovat se ve stále větším publikačním rozsahu této kategorie a dále indexem k rychlejší orientaci v jednotlivých kapitolách a tematických problémech.

Celkově představuje právě vydaná kniha nejúplnější a přitom významově diferencovaný přehled o zbrojní výrobě, obchodu se zbraněmi, jeho významu v obchodní politice jednotlivých důležitých producentských států, jakož i možnostech a limitech konverze na pozadí mezinárodně politické situace současné doby i některých zhodnotitelných předpokladů jejího dalšího vývoje.

Je zřejmě určena především vědeckým pracovníkům v uvedené oblasti, ale neměla by chybět ani u těch orgánů státní správy, které se zabývají přípravou koncepce bezpečnostní politiky a zahraničního obchodu, protože i po rozdělení ČSFR bude mít zbrojní výroba i obchod s některými relevantními komoditami i pro Českou republiku odpovídající význam. Lze proto doporučit, aby si ji příslušné orgány státní správy a vědecké instituce co nejdříve u vydavatele zajistily.

Plukovník gšt. Ing. Miroslav Š k r a b a l
(Správa strategického rozvoje)

POŽADAVKY NA SYSTÉM OBRANY STÁTU VYPLÝVAJÍCÍ Z RIZIK A OHROŽENÍ ČESKÉ REPUBLIKY

Systém obrany státu představuje komplex aktivit a jejich vazeb budovaný již v míru, který je na základě analýzy možných rizik a ohrožení vojenského i nevojenského charakteru schopen odvrátit ohrožení a agresi proti České republice. To znamená, že systém obrany státu úzce souvisí se zajištěním suverenity státu a podmiňuje její spolehlivost a realnost. Vztah systému obrany státu k možným rizikům a ohrožením státu se projevuje zejména v rozsahu, obsahu, naléhavosti a adekvátnosti jeho jednotlivých aktivit a vazeb. Při definování rizik a ohrožení státu je nutno rozlišovat významový rozdíl obou pojmů.

Riziko je potenciální ohrožení bezpečnosti státu, které nelze jednoznačně vyloučit.

Ohrožení je potenciální krize, jejíž řešení předpokládá nebo vyžaduje použití ozbrojených sil nebo jejich vyčleněné části. Krize může nebo nemusí vyústit v agresi.

V případě eskalace ohrožení dojde k nasazení armády ve formě:

- **ozbrojeného konfliktu** (při vojenském ohrožení),
- **vojenské asistence** (při nevojenském ohrožení).

Rizika a ohrožení vznikají z **vnějších nebo vnitřních příčin a podmínek** a mohou mít vojenský nebo nevojenský charakter.

Z hlediska současných **vnějších podmínek** lze klasifikovat tato rizika vojenského charakteru:

- riziko globálního konfliktu a přímé vojenské agrese cizího státu bezprostředně nehrozí,
- nebezpečným rizikem je růst militantního nacionalismu, etnické a nábožensky motivované ozbrojené konflikty ve východní Evropě a na Balkáně,
- nejasný a nestabilní je další vývoj v SNS, přičemž se Česká republika nachází na předělu trakčního rozdělení západní a východní Evropy,
- narůstají tendence konfliktu mezi Severem a Jihem, vyplývající z chudoby třetího světa, ve spojení s růstem islámského fundamentalismu,
- nelze vyloučit možnost vzniku sporů se sousedními státy, např. při snaze o revizi hranic.

V současné době se zhoršily **vnější podmínky** a zvýšila se pravděpodobnost rizik **nevojenského charakteru, jako:**

- nekontrolovatelná migrace,
- pronikání ozbrojených skupin,
- proliferace terorismu, obchod s drogami a organizovaná zločinnost,

– kolaps dodávek strategických surovin.

Z hlediska **vnitřních podmínek** nelze vyloučit zejména **rizika nevojenského charakteru**:

– ekologické havárie a živelné pohromy,

– možnost organizované činnosti některých skupin občanů namířenou proti ústavnímu pořádku České republiky.

V uvedeném kontextu by systém obrany státu mohl zahrnovat tyto aktivity:

- zahraniční a vnitřní politiku státu,
- řízení obrany státu,
- přípravu ekonomiky k obraně státu,
- výstavbu a přípravu armády,
- přípravu mobilizační infrastruktury (tj. operační přípravu státního území),
- civilní obranu a ochranu obyvatelstva,
- legislativní zabezpečení obrany státu.

Z hlediska správného fungování tohoto systému jsou významné jeho vazby na okolí a vzájemné vazby uvnitř systému, které se projevují provázaností a součinností všech uvedených aktivit.

Několik postřehů k některým aktivitám a vazbám systému obrany státu:

■ **Zahraničně politická orientace státu** je rozhodující při řešení všech otázek příprav státu k obraně. Měla by se proto stát prioritní v celém komplexu opatření systému obrany. Zahraniční politika by se měla uskutečňovat tak, aby nevytvářela příčiny ke zvyšování napětí v mezinárodních vztazích, předcházela vzniku rizik a odstraňovala příčiny jakýchkoli ohrožení. Dále, aby hledala spojence a koaliční spojení s organizací NATO a evropskými bezpečnostními strukturami. V současné době při koncipování systému obrany státu vzrůstá potřeba úzké návaznosti a spolupráce orgánů ministerstva zahraničních věcí a ministerstva obrany.

■ **Řízení obrany státu** by se v zásadě nemělo lišit v míru, v době ohrožení státu a za války. Mimo jiné by mělo řízení obrany státu zabezpečovat:

- kompatibilitu s obrannými a krizovými normami armád NATO,
- respektování tržních vztahů v míru, jejich úpravu za branné pohotovosti státu a zřízení krizového managementu,
- komplexní řešení nevojenských i vojenských ohrožení státu,
- součinnost všech prvků podléhajících se na obraně státu,
- hospodářskou strukturu a výši státních hmotných o mobilizačních rezerv,
- efektivní využívání všech dostupných finančních zdrojů.

■ **Řízení při nevojenských ohroženích** není vůbec potřebným způsobem řešeno. Není stanovena struktura příslušných orgánů a rozdělení odpovědnosti. V této souvislosti je třeba připomenout realizaci Komplexního záchranného a bezpečnostního systému a návaznost na civilní obranu a její orgány.

Z hlediska **přípravy ekonomiky k obraně státu** vznikla složitá situace na úseku hospodářské mobilizace. V současné době probíhá transformace nynější právní úpravy pro bývalou ČSFR, podle Nařízení vlády ČSFR ze dne 30. 4. 1992 o opatřeních hospodářské mobilizace, na podmínky České republiky.

Česká republika ztratila při rozdělení ČSFR většinu zbrojního průmyslu a zůstala jí jen kapacita na výrobu pěchotních zbraní a munice. Zbrojní výroba se téměř zastavila a možnost její obnovy se s časem nezadržitelně snižuje. Závislost na dovozu se zejména týká těžké a obrněné techniky a bojových letounů. Ze Slovenské republiky pak náhradních dílů pro pozemní techniku, dělostřelecké a raketometné munice. Náklady na výzbroj a techniku poklesly v loňském roce na pouhých 6 % proti roku 1989. V důsledku nedostatku náhradních dílů se postupně rozpadá zásobovací systém.

Celý tento problém je otázkou zdrojů, jejich úspor, hospodárného vynakládání prostředků, získávání doplňkových zdrojů a zavedení nového systému plánování, programování a rozpočtování.

S tím souvisí problematika **soustavy cílů rozvoje Čs. armády**. Bylo by účelné aktualizovat cíle na podmínky výstavby AČR a zajistit jejich realizaci ve formě rozvojových programů.

Z hlediska výstavby je AČR připravována jako mocenský nástroj státu k obraně občanů, území a státních zájmů České republiky.

Pro budování AČR bude vhodné ustanovit strategické cíle, kterých je nutné dosáhnout, tj. stanovit cíle 1. řádu, například:

- a) **Zajistit obranu státu samostatně svými silami se srovnatelně silným a slabším protivníkem - termín 1993 (prakticky hned).**
- b) **Zajistit obranu státu s využitím všech možností koaliční obrany nebo spojenecké pomoci v lokálním konfliktu se silnějším protivníkem, v regionálním a globálním konfliktu - termín do konce roku 1993, popřípadě 1994.**
- c) **Dosáhnout kompatibility, interoperability a kvalitativní úrovně se srovnatelnými armádami členských států NATO - termín do r. 1997.**

V současné době není systém obrany státu legislativně zabezpečen. Kromě přijaté a schválené Ústavy České republiky chybí nebo je potřebné vydat, popřípadě aktualizovat:

- ▲ vojenskou doktrínu obrany státu,
- ▲ zákon o Radě obrany státu,
- ▲ zákon o obraně České republiky,
- ▲ zákon o hospodářské mobilizaci,
- ▲ zákon o Armádě České republiky (s přihlédnutím ke komplexnímu záchrannému a bezpečnostnímu systému),
- ▲ zákon o řešení krizových situací (při nevojenských ohroženích).

V návaznosti na tyto právní normy je nutno dále zpracovat:

- státní vojenskou strategii a strategickou směrnici pro obranu státu,
- a z toho vyplývající plánovací a prováděcí dokumentaci (na všech příslušných stupních).

Z postavení, rizik a ohrožení České republiky vyplývá:

- systém obrany státu je pro zajištění obrany České republiky nezbytný,
- je nutné ho nově koncipovat, popřípadě aktualizovat s využitím efektivně fungujících aktivit a vazeb,
- systém obrany státu nelze omezovat na armádu, nebo přenášet na resort obrany, protože jde o širší problematiku, kterou řeší vrcholné zákonodárné a exekutivní orgány i ústřední orgány státní správy, ostatní orgány státní správy i samosprávy a také hospodářské subjekty (důležité pro obranu státu),
- systém obrany státu je nutné vybudovat v míru, tj. včas, protože změna rizika v ohrožení v současné době může nastat za dobu kratší než jeden rok, a to je pro jakoukoli přípravu málo.

VÝZNAM EVROPSKÝCH MNOHOSTRANNÝCH BEZPEČNOSTNÍCH INSTITUCÍ PRO ZAJIŠTĚNÍ BEZPEČNOSTI ČR

1. Univerzální řešení bezpečnosti země neexistuje. ČR jako malý stát s řadou sousedů, konfrontovaný s řadou rizik a s ohledem na své postavení na rozhraní dvou odlišných prostorů musí svou bezpečnostní politiku tímto skutečností přizpůsobovat.

Jako perspektivní základ naší bezpečnostní politiky chápeme orientaci na západoevropské instituce. Alianční mechanismus je obecně nejspolehlivějším prostředkem k dosažení bezpečnosti státu.

Perspektivním cílem je proto členství v NATO a Západoevropské Unii. K tomu nás zavazuje i naše koncepce zahraniční politiky. Jednou stránkou problému je však tento cíl deklarovat, obhajovat a politicky prosazovat, druhou je stanovit určité omezující předpoklady a možný postup. Zde se neobejdeme bez analýzy funkcí zmíněných dvou institucí a našich vlastních možností.

2. NATO prochází v posledních letech výrazným vnitřním vývojem. Konec bipolárního bezpečnostního uspořádání do určité míry narušil kohezi Aliance, zároveň inicioval revizi jejího modu operandi.

Naše bezpečnostní zájmy nás vedou k jednoznačnému potvrzení významu politické i vojenské přítomnosti USA na kontinentu i zachování jejich vlivu. NATO je jedinou fungující vojensko-bezpečnostní strukturou, která USA váže k Evropě. I v tom je jeho klíčový význam.

Reakcí na snahy zemí SVE o přiblížení k NATO bylo vytvoření Severoatlantické rady pro spolupráci. NACC se nyní vyvíjí z původně konzultačního orgánu v mechanismus, který může v budoucnu získat i operační kapacitu v oblasti udržení míru (je asi praktičtější používat termín peace-keeping). Je však třeba mít na paměti, že NACC není onou "čekárnou" na vstup do NATO. V pojetí jejich architektů šlo právě spíše o nalezení způsobu jak zájem zemí SVE o členství v Alianci odstínit, neiritovat Rusko a zároveň zprostředkovaně zapojit NATO do řešení narůstajících bezpečnostních problémů postkomunistické části Evropy. Tuto úlohu NACC začíná plnit, neznamená to ovšem plné uspokojení našich bezpečnostních potřeb.

Vnitřně musíme mít jasno v tom, že cesta do NATO bude dlouhodobou záležitostí. Je zřejmé, že my sami budeme muset pro tento cíl udělat víc než sama Aliance. Případy, kdy se NATO v době bipolarity rozšířilo o další členy, měly svoji zásadní strategickou motivaci. Takovýto důvod dnes v našem případě NATO postrádá. Politicky můžeme a budeme působit ve prospěch získání našeho členství, předpoklady pro ně však musíme vytvořit sami.

Celková politická a hospodářská stabilita země bude pochopitelně jedním z kritérií, která budou rozhodovat o naší způsobilosti ke vstupu do Aliance. Rozbor těchto podmínek by však vycházel z rámce dnešní úvahy. Již nyní bychom měli začít s vytvářením předpokladů ve

vojenské oblasti. Je nutno se zaměřit na vytváření kompatibility našich vojenských struktur s aliančními mechanismy. To předpokládá podrobněji sledovat modely ozbrojených sil zemí NATO, zvážit ekonomické aspekty případné změny zbrojní orientace, vstupovat do přímých kontaktů s armádami Aliance. Důležité pro nás budou zejména poznatky z ozbrojených sil menších členů NATO.

Zmínil jsem se v předchozím o Severoatlantické radě pro spolupráci. Její roli hodnotím realisticky, avšak budeme se snažit maximálně využít její možný budoucí operační potenciál. Právě příprava a budoucí společná účast v mírových operacích, které se stávají hlavní oblastí spolupráce, by nám měla umožnit přibližovat se standardům NATO, např. v oblasti výcviku.

3. Západoevropská Unie je výlučně evropským aliančním mechanismem, který je rovněž předmětem našeho prioritního zájmu. Budeme sledovat, jak se unii bude dařit naplňovat ambiciózní cíl: stát se bezpečnostním komponentem Evropského společenství, budoucí Evropské Unie a zároveň být příslovečným evropským pilířem NATO. Součástí Evropské Unie se ZEU nestane dříve než po r. 1996, kdy začnou probíhat meziministerské konference k implementaci maastrichtské smlouvy. S deklarovanými cíli se však může střetávat realita zájmů jednotlivých zemí.

Unie nemá institucionální omezení v podobě vymezení její oblasti působení, které je handicapem pro NATO. Na druhé straně však postrádá operační kapacitu. Ta se teprve začíná rozvíjet, plánovací skupina ZEU v Bruselu začne působit v nejbližší době. Budeme muset podrobněji sledovat, jak se do této vznikající operační struktury ZEU bude začleňovat tzv. Eurosbor. Tato francouzsko-německá iniciativa, jakkoli předběhla vývoj a je výrazem užších, "evropsky" orientovaných zájmů hlavních proponentů, předznamenala trend, který v naší politice nemůžeme opomíjet. Ukazuje se, že se daří dohodnout i podřízení zárodku Eurosboru velkým strukturám NATO, což vojensky přibližuje Francii Severoatlantické alianci.

Západoevropská Unie je dosud méně vstřícnou k bezpečnostním potřebám středu a východu Evropy než NATO. V nejbližší době sice očekáváme určité posílení Konzultativního fóra ZEU, ustanoveného v červnu minulého roku. Politický dialog, o nějž především jde v konzultativním fóru, nám však sám o sobě integraci do Unie nezajistí. Je pouze nutnou, nikoli postačující podmínkou pro budoucí členství. Pokud jde o naše šance v tomto směru, ještě více než v případě NATO je zřejmá závislost mezi naší integrací do evropských společenství s plným členstvím v Unii.

4. Získání aliančních garancí chápeme jako nejspolehlivější prostředek k zajištění naší bezpečnosti, neměli bychom však opomíjet celoevropský i globální rozměr bezpečnostních problémů. Strukturou, která má svůj kontinentální i transatlantický charakter je Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Ačkoli má KBSE od samého počátku svůj nesporný bezpečnostní rozměr, není institucí, která by sama mohla uspokojit naše bezpečnostní potřeby.

KBSE prošla od r. 1990 dramatickým vývojem. Zejména poslední summit v Helsinkách a poté zasedání Rady KBSE v prosinci r. 1992 formulovaly novou strategii orientovanou na tzv. preventivní diplomacii. Jde o předcházení vzniku ozbrojených konfliktů mezi státy, ale i uvnitř. Prostředkem k tomu je stálá mezinárodní přítomnost v ohniscích napětí v podobě misí různého rozsahu a trvání. V některých případech můžeme mít pochybnosti o konkrétních modalitách jednotlivých operací, možná i o jejich smyslu. Navíc, zdaleka ne všechny konflikty lze označit za předmět našeho prioritního zájmu. Obecně však orientace na řešení krizí a konfliktů je správným a žádoucím směrem činnosti KBSE. Naše finanční účast v podobě 67 setin procenta na celkových nákladech akcí KBSE je tím minimem podílu ČR na úsilí o bezpečnější kontinent.

Nehledě na značný nárůst rozsahu činnosti KBSE je zřejmé, že tato instituce plní stále spíše doplňkovou roli v případě řešení konfliktů, i výhledově se bude orientovat spíše na prevenci jejich vzniku. Nejde o smluvní režim, tím méně o vojenskou alianci. Nebude a ani nemůže poskytovat bezpečnostní záruky, to od KBSE politici realisté nikdy neočekávali.

Aktivní účast v ní je však výrazem zájmu o bezpečnost v širším pojetí, která zahrnuje i komponent lidských práv a základních svobod.

Pukovník Ing. Jan Hyšt
(Ministerstvo hospodářství ČR)

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ V SYSTÉMU OBRANY ČR PŘI ZABEZPEČOVÁNÍ POTŘEB ARMÁDY ČR A OBYVATELSTVA ZA BRANNÉ POHOTOVOSTI STÁTU

Národní hospodářství je významným prvkem společenského systému. Zabezpečuje fungování tohoto systému zejména tím, že uspokojuje základní hmotné a i nehmotné potřeby formou výroby, výkonů a služeb. Tvoří ho soustava prvků se složitými vztahy. K usměrňování národního hospodářství uplatňuje vláda hospodářskou politiku státu. Jejím základem v současném období je radikální ekonomická reforma, zaměřená na tvoření tržního hospodářského mechanismu.

Nedílnou součástí hospodářské politiky státu jsou opatření pro případ branné pohotovosti státu a jiných krizových situací. V právním řádu jsou tato opatření označena jako systém hospodářské mobilizace. Jeho rámec vymezuje nařízení vlády ČSFR č. 384/1992 Sb., o opatřeních hospodářské mobilizace, vydané k provedení zákona o obraně. Tento obecně závazný právní předpis je současně i nástrojem k provedení transformace hospodářské mobilizace do nových politickoekonomických podmínek.

Vláda přijala usnesením ze dne 10. února 1993 č. 55 opatření k zabezpečení realizace uvedeného nařízení vlády ČSFR v podmínkách ČR. Schválila metodické pokyny pro zpracování krizových plánů hospodářské mobilizace a stanovila konkrétní subjekty hospodářské mobilizace. **Ministerstvo hospodářství ze zákona koordinuje činnost ústředních a územních orgánů státní správy při tvorbě nového systému hospodářské mobilizace.**

Systém hospodářské mobilizace tvoří jednak subjekty hospodářské mobilizace, tj. právnické osoby ustanovené vládou, a jednak vlastní věcná opatření hospodářské mobilizace jmenovitě uvedená v nařízení vlády ČSFR. Jsou to: **krizový plán, výstavba mobilizační infrastruktury, uchování výrobních schopností, státní hmotné rezervy, zvláštní zásoby a útvary obrany.**

Základním opatřením hospodářské mobilizace je krizový plán, jenž určuje realizaci

ostatních opatření a vymezuje jejich rozsah. Uvedená opatření připravují pouze subjekty hospodářské mobilizace. Jejich smyslem je dosažení cíle hospodářské mobilizace, tj. připravit podklady pro realizaci dodávek k uspokojení nezbytných potřeb v dané krizové situaci.

Systém hospodářské mobilizace se řídí následujícími hlavními vzájemně úzce propojenými principy:

1. **Respektování a důsledné využívání existujících tržních vztahů do té doby, dokud jsou v dané krizové situaci reálné a způsobilé zajistit potřebné dodávky. Pro předpokládané případy nefunkčnosti těchto vztahů se už nyní připravují příslušná opatření hospodářské mobilizace v rozsahu nařízení vlády ČSFR.**
2. **Účelná decentralizace činností vyplývajících z respektování tržního mechanismu a teritoriálního principu přípravy opatření.**
3. **Teritoriální řešení opatření počínaje přípravou obyvatel, přes obce, okresy až po centrální orgány podle možností a prostředků, které mají k dispozici.**

Systém hospodářské mobilizace vychází ze skutečnosti, že všechny právní subjekty mají v krizové situaci práva a povinnosti v rozsahu běžné působnosti. Státní orgány odpovídají za svěřené úseky státní správy a dodavatelské (podnikatelské) subjekty budou i v krizových situacích podnikat ve svém oboru.

Státní orgány formulují nezbytné potřeby pro řešení krizových situací z hlediska své působnosti a odpovědnosti. Požadavky na jejich zajištění předávají v procesu tvorby krizových plánů finálním dodavatelským subjektům. Smluvní formu (návrh smlouvy o uzavření budoucí smlouvy) použijí zejména tehdy, jestliže lze předpokládat realizaci opatření hospodářské mobilizace. V dalších případech těmto dodavatelům oznámí rámcové vymezení potřeb nebo je odkáží na obecný předpis pro regulaci či distribuci ve vybraných oborech spotřeby. A konečně, jak státní orgán, tak dodavatel obecně předpokládají určité dodávky za zcela samozřejmé a požadavky neuplatňují.

Dodavatelské subjekty v rámci každého technologického celku uplatňují vlastní nezbytné potřeby obdobně.

Po zhodnocení vlastních předpokladů dodávek v případě smluvní formy buď smlouvou potvrdí, nebo vypracují vlastní návrh smlouvy. Finální dodavatelské subjekty souhrnní podmínky za celou kooperaci, předávají smlouvy objednavatelům a při vlastním návrhu smlouvy též příslušným odvětvovým ústředním orgánům státní správy. Tyto orgány rozhodnou v součinnosti s objednavateli a finálními dodavateli o realizaci konkrétních opatření hospodářské mobilizace.

Z uvedeného mechanismu vyplývá jednoznačně způsob vytváření státních hmotných rezerv (mobilizačních i hmotných), realizace uchování výrobních schopností, výstavba mobilizační infrastruktury, tvorba zvláštních zásob a refundace nákladů na činnost útvarů obrany v hospodářských subjektech.

Po uzavření kooperačních vztahů, rozhodnutí ústředních orgánů státní správy o realizaci opatření hospodářské mobilizace a po potvrzení návrhů smluv, zpracují dodavatelské subjekty hospodářské mobilizace krizové plány. Schválené krizové plány zašlou územní radě obrany a údaje z nich příslušným ústředním orgánům státní správy, které si je předem konkrétně stanovily.

Na základě předložených krizových plánů a údajů vypracují okresní úřady a ústřední orgány státní správy, které jsou ustanoveny subjekty hospodářské mobilizace, vlastní krizové plány. Tyto plány předloží ministerstvu hospodářství, které zpracuje zprávu pro ROS.

Proces tvorby krizových plánů a současně i výstavby nového systému hospodářské mobilizace bude zahájen, v souladu s usnesením vlády ze dne 10. února 1993 č. 55, dnem 1. dubna 1993. Vedoucí ústředních a územních orgánů státní správy jsou tímto usnesením zavázáni zabezpečit jeho důslednou realizaci.

I když je uvedený proces vymezený dílčími etapami pro jednotlivé úrovně subjektů

hospodářské mobilizace, považuje se za otevřený k zabezpečení jeho průběžné aktualizace podle podmínek zejména v národním hospodářství.

Pro ministerstvo obrany vyplývá ze zmíněného usnesení vlády úkol formulovat nově komplexní nezbytné potřeby Armády ČR, které požaduje od národního hospodářství pro případ branné pohotovosti státu. Kromě požadavků na výrobu a opravy se jedná zejména o oblast mobilizační infrastruktury. Současně musí stanovit základní údaje strategické obrany ČR, které vymezují rozsah a realnost opatření hospodářské mobilizace pro dobu branné pohotovosti státu. Termín je dán zahájením procesu tvorby krizových plánů hospodářské mobilizace, tj. do 31. března 1993.

Opatření hospodářské mobilizace obsažená v nařízení vlády ČSFR jsou převážně materiální a organizační povahy. K zajištění potřebného ekonomického vývoje v krizových situacích je nezbytné, aby stát disponoval mimořádnými prostředky. V mimořádných podmínkách krizových situací budou totiž nutné administrativní vstupy státu do osobních práv a svobod občanů a do podnikatelské sféry. Tyto státní zásahy musí být přesně vymezeny zákonem.

Ministerstvo hospodářství bude připravovat návrh zásad zákona o hospodářské mobilizaci. Vládě bude předložen ve 3. čtvrtletí 1993. Po splnění tohoto úkolu je nezbytná úzká spolupráce se všemi státními orgány, zejména s ministerstvem obrany.

Ing. Jaromír Novotný
(náčelník Správy zahraničních vztahů MO AČR)

ORIENTACE ČESKÉ REPUBLIKY NA EVROPSKÉ STÁTY V PROCESU TVORBY SYSTÉMU OBRANY

Stejně jako ve vědě, je i v politice k řešení některých úloh zapotřebí mnoha let. Ale zatímco ve vědě závisí tempo a kvalita poznatků především na rozsahu zjištěných faktů a na intelektuálním potenciálu vědců, je často v politice přání otcem myšlenky. Právě z těchto důvodů můžeme hrát v bezpečnostní politice roli spojovacího článku mezi Východem a Západem a nějakým výraznějším způsobem těžit ze svého současného geopolitického postavení. Nelze manévrovat mezi iluzemi a střizlivou politikou.

Být si jistý, nebo cítit se bezpečný, znamená totiž něco jiného pro velký stát a něco jiného pro malou zemi. Cílem zahraniční politiky malého státu nemůže být nezávislost se vším všudy. Spíše to může být aktivní a diferencovaná závislost, která by poskytovala co nejvíce prostoru pro nevnucené rozhodování. Jeho stabilita a bezpečnost musí být zajištěna soustavou vztahových a zájmových vazeb mezi státy a mezinárodními institucemi.

Potřebujeme především zodpovědný pragmatismus, podložený promyšlenou politikou všech azimutů, která odpovídá objektivní spolupráci především s transatlantickými a západoevropskými institucemi. Měla by zahrnovat tři základní směry:

① **Budovat rovnocenné a korektní vztahy s našimi sousedy.**

② **Přispívat vlastním dílem k rozvoji mezinárodního systému spolupráce a bezpečnosti hlavně v rámci KBSE a OSN.**

③ **Rozvíjet těsnou spolupráci s NATO a ZEU.**

Charakter bezpečnostních výzev, jimž světové společenství nyní čelí, dramaticky definoval Jacques Delors ve svém významném projevu v březnu 1991 pro Mezinárodní ústav pro strategická studia: "Všude kolem nás holé ambice, touha po moci, nacionální povstání a zaostalost se spojují a vytvářejí potenciálně nebezpečné situace, obsahující zárodky destabilizace a konfliktů, zostřené rozšiřováním zbraní hromadného ničení".

Mezinárodní bezpečnost v období po studené válce bude proto zejména záviset na tom, jak:

- se v Evropě podaří prohloubit politickou a vojenskou jednotu (bez přílišného prodlení) a rozšířit její rámec,
- postoupí hospodářské a politické transformace států bývalého Sovětského svazu,
- se podaří objektivně zjistit bezpečnostní rizika a přijmout objektivní řešení k odstranění příčin jejich vzniku v oblasti politické, ekonomické i mezinárodně právní. Za nejdůležitější je nutné považovat řešení rizik ekonomické povahy, která se promítají do všech ostatních, neboť přímo ovlivňují stabilitu jednotlivých zemí.

Bezpečnostní politika České republiky, a tudíž i její vojenská doktrína, by proto měla vycházet především z těchto hlavních předpokladů: připravenosti ke spolupráci, národního charakteru a obranného zaměření. K nedílným úkolům armády bude tedy patřit i aktivní podíl na formování a praktickém uskutečňování zahraniční politiky nového českého státu v oblasti vojenské bezpečnosti.

Nejjednodušší, nejlevnější a zároveň nejjistější podporou pro upevnění obranného systému našeho státu budou proto v nejbližší perspektivě především správně stanovená politická a hospodářská spojenectví.

Z nových demokracií střední a východní Evropy v roce 1992 nejlépe obstály státy visegrádské skupiny. Polsko, tehdejší Československo a Maďarsko - i když v odlišném tempu - už zahájily plnění podmínek potřebných k členství v Evropském společenství. Existují proto objektivní důvody, proč jsou úzké kontakty mezi státy střední Evropy nutné. Spojují je i rozdělují historické vazby a přibližuje je jak společná zkušenost posledních desetiletí, tak i dnešní úsilí o koordinovaný postup. Jejich schopnost angažovat se v regionální spolupráci bude současně svědčit o jejich hodnověrnosti jako nového partnera Západu. Specifický význam pak budou mít pro Českou republiku vztahy se Slovenskou republikou.

Visegrádská skupina by však neměla vést k vytváření obranné aliance, ale měla by napomáhat začleňování zúčastněných zemí do kontinentálních systémů. Významnou zkouškou regionální spolupráce bude v současné době především reakce na změny německé azylové politiky. Jsme si vědomi toho, že stabilita a životnost demokratických politických institucí v zemích středoevropského regionu bude záviset na pokroku hospodářského rozvoje a schopnosti i vůli spolupracovat mezi sebou a zároveň prohlubovat svazky s ES. Nová kvalita vztahů v rámci visegrádské skupiny by mohla svým způsobem završit činnost na jiných fórech a napomoci vytvoření sítě vazeb, které později budou integrovat střední Evropu jako celek se Západem. Středoevropské země by měly zvláště v této etapě vývoje mezinárodních vztahů věnovat přiměřenou pozornost vzájemným bilaterálním obranným dohodám a nespolehat se pouze na garance ze strany NATO a ZEU.

V našich úvahách vycházíme z toho, že **dlouhodobá stabilita a prosperita České republiky bude vedle úspěšné ekonomické a společenské transformace záviset**

především na jejím postupném politickém, hospodářském a obranném zapojení do hlavních evropských a transatlantických organizací.

Vojenské rozdělení Evropy je minulostí. Nyní jde o překonání rozdílu mezi stabilními a nestabilními, mezi blahobytnými a chudými oblastmi Evropy. NATO zůstává nepostradatelným nástrojem, zpětnou pojistkou pro možné krizové případy. Vznik nových potenciálů ohrožení se nedá jednou provždy vyloučit. Neexistují žádné funkční bezpečnostně politické struktury, které by mohly nahradit úlohu NATO.

Vznik četných nových států (jejich mladá existence je zastíněna částečně národními napětími, ekonomickými a sociálními krizemi, nejasnými otázkami pohraničními a následnickými) vytváří nová rizika.

Bezpečnostní architektura Evropy bude v budoucnu vícerozměrná. Bude organizována ve třech vzájemně se prolínajících rovinách:

- v evropském jádru - Evropské společenství a perspektivní Evropská unie, s ZEU jako její integrační součástí,
- v Atlantické rovině, pozůstávající z NATO a její daleko do východní Evropy a Asie zasahující Rady pro spolupráci,
- v rozsáhlé celoevropské rovině, slučující 52 členských států KBSE.

Je v zájmu České republiky pokračovat v politice sbližování s NATO a v dlouhodobé perspektivě usilovat o zapojení vlastních ozbrojených sil do univerzálního systému mezinárodní vojenské spolupráce s cílem posílit vnější bezpečnost nového státu v měnících se mezinárodních podmínkách. V oblasti vojenské spolupráce s NATO mohou ozbrojené síly České republiky navázat na kontakty a mechanismy konzultací vytvořené Československou armádou s ohledem na vlastní specifika. Základem by mohly být výsledky společného semináře bývalé Československé armády a NATO z června minulého roku, kde byly vymezeny čtyři základní okruhy spolupráce:

- stav kontroly zbrojení a možnosti spolupráce v uplatňování dohod o kontrole zbrojení,
- možnosti dosažení kompatibility vybraných systémů,
- společné přístupy k řešení krizových situací,
- spolupráce v oblasti výzkumu a vývoje.

Vedle spolupráce s NATO v rámci Severoatlantické rady pro spolupráci a konzultativním výběrem ZEU hodláme rozvíjet i bilaterální vztahy s jednotlivými státy, zejména s USA, Německem, Francií a Velkou Británií. Rovněž tak nelze opomíjet styky s dalšími evropskými mocnostmi, Ruskem a nově také s Ukrajinou.

Pro budoucí mezinárodní vztahy České republiky a její armády budou pak mít specifický význam styky s malými zeměmi NATO, s Belgií, Holandskem, Dánskem a neutrálním Rakouskem. Právě jejich demografické, politické a hospodářské postavení v západní Evropě a jejich zkušenosti v bezpečnostní oblasti by mohly být v mnohem inspirativním zdrojem pro uplatňování českých státních a národních zájmů. Platí to i o vojenské oblasti, kde spolupráce s těmito státy může být významným vkladem pro cílové budování AČR na principech, které by ozbrojené síly ČR přiblížily západoevropskému standardu a struktuře ozbrojených sil NATO. Je možné v tomto směru po dohodě se Slovenskou republikou využít navázaných kontaktů i plánů spolupráce bývalé Čs. armády se zahraničními armádami k dalšímu rozvíjení těchto vztahů na bilaterální bázi partnerské spolupráce. To by přispělo nejen k získání nových zkušeností, ale také k vytvoření potřebného mezinárodního "image" českých ozbrojených sil. Iluze a zbožná přání musíme v našem nejvlastnějším zájmu nahradit pragmatickou politikou.

HLAVNÍ FUNKCE RESORTU OBRANY

Ve svém vystoupení chci naznačit naše představy o cílech a hlavních funkcích ministerstva obrany v nových podmínkách demokratické společnosti. Tyto naše pohledy vycházejí především ze zkušeností západoevropských zemí, které jsou z řady důvodů podle názoru Správy zahraničních vztahů pro Českou republiku aktuální a poučné.

Cílem je vytvoření efektivního řídicího a koncepčního systému, který by přiblížil nový model resortu obrany České republiky organizačním strukturám NATO a ve svých důsledcích vytvořil předpoklady pro budoucí kompatibilitu s atlantickou aliancí.

Jde především o důsledné oddělení vojenské části (armády) od části politicko-administrativní (MO). Tímto krokem můžeme naplnit jeden ze základních předpokladů civilního řízení ozbrojených sil v demokratické společnosti. Armáda zabezpečuje výcvik a ovládnutí techniky, kterou má k dispozici, výkonné velení je v kompetenci NGŠ. MO zajišťuje modernizaci armády a zabezpečení jejích finančních a materiálových potřeb, zajišťuje spolupráci s ostatními resorty a orgány státní správy, zastupitelskými sbory a mezinárodní vojenské vztahy. Informuje veřejnost o činnosti armády. Základním nástrojem pro kontrolu činnosti ozbrojených sil je především detailní finanční rozpočet schvalovaný českým parlamentem. Funkční oddělení MO a GŠ nelze ovšem v personální oblasti zjednodušeně chápat tak, že by na ministerstvu pracovali pouze civilní zaměstnanci a naopak. Jde o systémovou změnu, která bude vyžadovat především vysokou profesionalitu na obou úsecích. Ministerstvo obrany je z našeho pohledu především orgán, který podporuje ministra v záležitostech koncepce a v plnění jeho povinností vůči vládě a parlamentu. Zabývá se rovněž personálními otázkami, vybavením armády a infrastrukturou. **Stává se jedním z prvků tzv. objektivní kontroly společnosti nad ozbrojenými silami, které by měly být politicky sterilní a neutrální a současně na maximální výši vojenského profesionalismu.**

MO uplatňuje přímé funkční vazby s těmito institucemi demokratického státu a společnosti:

- prezidentem, vládou a ústředními státními institucemi,
- parlamentem,
- hospodářskou sférou pro účely vyzbrojování, zásobování a výstavbou infrastruktury,
- místními orgány státní správy a územní samosprávy,
- občanskou veřejností.

Struktura ministerstva obrany by měla v optimální míře zabezpečovat roli politického a hospodářského vedení ozbrojených sil zejména prostřednictvím následujících funkcí:

- přijímání základních koncepčních rozhodnutí doktrinního, vojenskopolitického, organizačního a vojenskotechnického charakteru,
- zpracování základních plánů výstavby ozbrojených sil,
- personální práce - nábor vojenských kádřů,
- příprava vojenského rozpočtu a kontrola použití finančních prostředků,
- organizování nákupu vojenské techniky a řízení výstavby vojenské infrastruktury.

V tomto výčtu základních funkcí resortu obrany mají své nezastupitelné místo i mezinárodní

vztahy - aktivní podíl na formování i praktickém uskutečňování zahraniční politiky státu v oblasti vojenské bezpečnosti.

Do popředí vystupuje objektivně nutná úzká partnerská spolupráce resortu obrany s Ministerstvem zahraničních věcí při důsledné obhajobě českých národních zájmů při řešení vojensko-politických otázek. V této souvislosti budou mít i svůj specifický význam vztahy Armády ČR s ozbrojenými silami ostatních zemí. V širším kontextu vztahů mezi armádami různých států lze spatřovat nový významný prvek evropské vojenské důvěry a s tím i stability.

Jsou to také smlouvy o efektivních opatřeních k bezpečnosti a vojenské spolupráci, které budou jedním ze základů budoucího kooperativního bezpečnostního systému v Evropě. Proto v posthelsinském procesu musí mít projednávání závazků v oblasti bezpečnostní spolupráce vysokou prioritu.

Z pohledu NATO je reorganizace, restrukturalizace a reforma ozbrojených sil zemí střední a východní Evropy neoddelitelná od širšího politického kontextu. Jejich řízení v nových demokratických společnostech je podle NATO klíčovým prvkem změn probíhajících v Evropě.

K nedílným úkolům MO bude tedy patřit i aktivní podíl na formování a praktickém uskutečňování zahraniční politiky nového českého státu v oblasti vojenské bezpečnosti.

Rámec těchto úkolů by pak měl zahrnovat v širších souvislostech zejména realizaci vztahů s armádami jiných států, reprezentaci ozbrojených sil v zahraničí a jejich zastupování v mezinárodních institucích, organizaci plnění mezinárodních dohod ve vojenské oblasti a účasti na mírových operacích OSN. Potvrzuje se tak potřeba specializovaného orgánu v rámci struktury MO ČR (dnešní Správy zahraničních vztahů).

K úkolům Správy zahraničních vztahů MO AČR by mělo mimo jiné patřit:

- přispívat k naplnění základních cílů v oblasti mezinárodní vojenské spolupráce, zejména k rozvoji vztahů s nejdůležitějšími transatlantickými a mezinárodními evropskými institucemi ve vojensko-politické oblasti a v oblasti jednání o odzbrojení a kontroly přijatých odzbrojovacích smluv,
- ve spolupráci s MZV České republiky sledovat, analyzovat změny v NATO, NACC, ZEU a KBSE, jejich transformaci, spolupráci, vývoj a řešení strategických otázek ve vztahu k základním směrům české bezpečnostní a zahraniční politiky a podílet se na její tvorbě,
- analyzovat změny ve vývoji spolupráce "středoevropské skupiny" se zřetelem na české vojensko-politické zájmy a odpovídající pozornost věnovat vývoji ve Slovenské republice,
- analyzovat a prognózovat vojensko-politickou situaci v evropských zemích (zejména sousedních států), v USA a v případných "ohniscích vojenského napětí" ve světě,
- podílet se na koncepci zahraničních vztahů AČR a zpracování analytických podkladových materiálů pro mezinárodní vojenská jednání, vystoupení představitelů MO na mezinárodních fórech a ve vládních a zákonodárných orgánech České republiky,
- zabezpečovat oficiální spolupráci a materiály pro tvorbu námětů v oblasti mezinárodních vztahů AČR pro branné, bezpečnostní a zahraniční výbory parlamentu a poskytovat jim základní informační servis o aktuálním stavu a připravovaných záměrech při tvorbě mezinárodních vztahů resortu obrany.

Mezi ozbrojenými silami a demokratickými politickými strukturami je do určité míry nezbytný a zcela zřetelný rozdíl v institucionální kultuře. V tomto směru by MO prostřednictvím "specializovaného orgánu pro zahraniční vztahy" mělo napomoci ke srozumitelnému konstruktivnímu dialogu, který by byl přínosem i pro iniciativní a kontrolní roli zastupitelského sboru v oblasti bezpečnostní a vojenské politiky ČR.

HLAVNÍ TÉZE VOJENSKÉ DOKTRÍNY ČESKÉ REPUBLIKY VZTAHUJÍCÍ SE K VÝSTAVBĚ, PŘÍPRAVĚ A MOŽNÉMU POUŽITÍ ARMÁDY

Vojenská doktrína musí vycházet z branné bezpečnostní politiky a měla by tvořit základní legislativní dokument v oblasti obrany republiky. Jak je obvyklé, měla by obsahovat dvě části - politickou a vojenskotechnickou.

Politická stránka vojenské doktríny (VD) by měla vymezovat zejména:

- hlavní zásady branné bezpečnostní politiky České republiky,
- základní myšlenky a principy zahraniční politiky ČR s obecným vytypováním možných protivníků a spojenců, včetně zahrnutí dlouhodobého cíle - integrace do NATO.

Ve vojenskotechnické části VD by měly být vymezeny:

- hlavní zásady komplexní strategie obrany ČR,
- koncepce obranného systému a jeho složení,
- složení ozbrojených sil, účel jednotlivých složek a možné způsoby jejich použití,
- rozdělení kompetencí a odpovědnosti za jednotlivé oblasti a složky obranného systému,
- zásady výstavby ozbrojených sil i celého systému obrany,
- způsoby vedení ozbrojeného konfliktu, případně způsoby reakce na jiné varianty ohrožení (včetně nevojenských).

Z výčtu těchto problémů vyplývá, že otázky týkající se výstavby, přípravy a možného použití Armády ČR by se měly řešit zejména ve vojenskotechnické stránce vojenské doktríny.

Především se musí jednoznačně vymezit a určit místo a začlenění Armády ČR v systému obrany státu, a tedy v ozbrojených silách. Ozbrojené síly tvoří v podstatě aktivní prováděcí část systému obrany, jejíž hlavní a nejdůležitější součástí je právě armáda. Dalšími součástmi ozbrojených sil mohou být vojska ministerstva vnitra, policie, ozbrojené složky ministerstva spravedlnosti, dopravy a případně různé pořádkové jednotky.

Z hlediska určení armády bude vždy rozhodující její vnější funkce, tedy zaměřená na obranu teritoria republiky a jejích občanů před napadením z vnějšku. Z toho budou vyplývat i úkoly armády, a tedy zejména:

- ▲ **Odvracení ohrožení suverenity vojenským napadením jakýmkoli protivníkem ("odstrašující" úloha). Armáda ČR svou existencí a vysokou připraveností musí přesvědčit případného protivníka o neúčelnosti a nevýhodnosti vojenského řešení konfliktní situace. K tomu bude důležité vytvoření relativní rovnováhy sil ve vztahu k sousedním státům ČR, což by mělo vést ke stabilizaci vojenskopolitické situace.**

▲ **Odražení pozemního a vzdušného protivníka z jakéhokoli směru v jakékoli době a vedení obrany na vlastním území s cílem zabránit ztrátě i jen malé části teritoria ČR.**

▲ **Ničení sil a prostředků protivníka, kterým se podařilo proniknout na území ČR, aktivní bojovou činností. V souvislosti s tím zabezpečit obranu a ochranu obyvatelstva před jakýmkoli působením protivníka.**

▲ **Obnovení územní celistvosti a suverenity ČR osvobozením a ovládnutím území dočasně obsazených protivníkem.**

▲ **Podílení se na opatřeních při likvidaci nevojenských ohrožení republiky (přikrytí státní hranice k zabránění pronikání nežádoucích uprchlíků z jiných států, účast na akcích proti mezinárodnímu terorismu apod.).**

Důležitá bude v budoucnu i vnitřní funkce armády a z ní vyplývající úkoly. Tato funkce by však měla být z hlediska důležitosti pojmuta až jako druhořadá (pomocná) k funkci vnější. Musí být rovněž legislativně vymezena, aby se vyloučila možnost zneužití armády v budoucnosti. **Úkoly Armády ČR vyplývající z vnitřní funkce by měly být zejména:**

● **podíl na ochraně důležitých objektů a obyvatelstva při vzniku krizových situací, které mají zdroj uvnitř ČR,**

● **poskytování odborné pomoci obyvatelstvu při haváriích, katastrofách a živelných pohromách,**

● **podíl na výchově mladé generace, zejména mužské části.**

Z uvedeného určení Armády ČR, jejích funkcí a úkolů vyplývají požadavky na její výstavbu. Tedy podle toho, k čemu Armáda ČR bude určena (k čemu ji potřebujeme), musí mít stanovený početní stav, organizaci, výzbroj, dislokaci apod.

Podle dosavadních zkušeností z armády ČSFR je výhodné Armádu ČR členit obdobně, to znamená na tři základní složky (části) (název "druh ozbrojených sil" je zde nevhodný, protože pojem "ozbrojené síly" je širší než armáda):

- pozemní vojsko
- letectvo
- integrovaný systém PVO.

Přitom je možné letectvo a integrovaný systém PVO sloučit do jedné složky.

Celkový početní stav Armády ČR bude limitován jednak Vídeňskými dohodami, ale také možnostmi ekonomiky ČR. Dále zde budou hrát roli i další vlivy, jako je početnost mladších ročníků mužské populace apod. Určující pro stanovení počtů Armády ČR by však měly být její úkoly a určení.

Ve vojenské doktríně bude zřejmě postačující uvést početní stav obecně, např. vyjádřením poměru počtů armády v procentech k celkovému počtu obyvatel nebo jiným způsobem. Rovněž podrobné rozpracování otázek dislokace, organizačních struktur a výzbroje Armády ČR nemusí být ve vojenské doktríně uváděno. Tyto problémy by měly být řešeny v komplexní strategii obrany ČR.

Důležitým a podstatným problémem, který by se měl ve vojenské doktríně ČR vymezit, je její doplňování a personální obsazení. Strategickým cílem budování Armády ČR je relativně malá, moderní, dobře vycvičená a vyzbrojená armáda. Na základě zkušeností z vyspělých zahraničních armád splnění tohoto cíle předpokládá postupnou profesionalizaci naší armády. Vzhledem k tomu, že půjde o proces dlouhodobý, bude nutné na nezbytně dlouhou dobu zachovat princip všeobecné branné povinnosti obyvatelstva. Tento princip rovněž zdůrazňuje povinnost a odpovědnost každého občana ČR za její obranu.

Ve vojenské doktríně by měly být uvedeny alespoň všeobecné možné varianty a způsoby použití Armády ČR a hlavní principy vojenského umění, jimiž se bude řídit.

Armáda ČR bude používána při plnění vnější funkce zejména a především v obranných

operací k obraně teritoria republiky. Ke zničení protivníka, který případně pronikne na naše území a ovládne jeho část, budou prováděny Armádou ČR útočné operace. Pouze touto formou je možné znovu ovládnout ztracené území a obnovit původní státní hranici. Tyto operace budou vedeny ze strany Armády ČR zásadně bez použití ZHN a pozemními vojsky na území ČR. Výjimku mohou tvořit vyčleněné jednotky pro síly OSN, které z pochopitelných důvodů mohou být využity i mimo území ČR.

To jsou tedy, podle mého názoru, hlavní teze a oblasti, které by měly být uvedeny obecně ve vojenské doktríně ČR. Podrobněji musí být jednotlivé problémy rozebrány zejména v komplexní strategii obrany, která má být zpracována a vydána jako samostatný dokument, vycházející především z vojenské doktríny. Rovněž tyto teze musí tvořit základní podklady pro zpracování vojenských řádů a předpisů.

Podplukovník Ing. Miroslav M a r t i ň á k
(Institut pro strategická studia, Brno)

TERITORIÁLNÍ SÍLY

V ozbrojených silách většiny evropských států existují síly, budované na územním (teritoriálním) principu, které plní obdobné úkoly, i když jsou různě označeny, např. teritoriální vojsko, domobrana, národní četnictvo, garda aj.

V ozbrojených silách bývalých socialistických zemí lze pozorovat tendence i konkrétní opatření k vytváření obdobné složky ozbrojených sil - pro zjednodušení použijeme obecně pojem **teritoriální síly**.

Početní stavy pravidelných armád (pro zjednodušení budou používat pojem "polní síly") jsou postupně snižovány vzhledem ke stanoveným limitům výzbroje a bojové techniky, což je ale důsledek změněné vojenskopolitické situace v Evropě. S tím ale souvisí i změny v chápání úlohy těchto "polních sil", které již nemohou zabezpečovat plnění obranných úkolů "plošně" na celém území státu, ale vzhledem ke sníženým počtům jsou určeny k operativní činnosti v důležitých prostorech, která může mít jak obranný, tak útočný charakter. Z tohoto důvodu jsou "polní síly" budovány jako **vysoce mobilní složka armád a jsou vyzbrojovány nejmodernější technikou a zbraňovými systémy**. Významnou část těchto "polních sil" začínají tvořit účelově vytvářená uskupení (mnohdy i mnohonárodnostní), označovaná jako "síly rychlého zasazení", "síly rychlé reakce", "síly okamžitého použití" ap.

Lze říci, že tyto síly musí splňovat dvě základní kritéria:

- jejich palebná a úderná síla musí mít vysokou účinnost,
- jejich vysoká mobilnost musí umožňovat rychlé a operativní použití.

Tyto "polní síly" jsou ve všech zemích určeny především, a dá se říci i výhradně, k plnění bojových úkolů v podmínkách vojenského ohrožení státu.

Vzhledem k postupnému "zředování" těchto neúčinnějších a nejmobilnějších sil armád

vystupuje do popředí stále více otázka poslání, úkolů a samotné výstavby "teritoriálních sil", jakož i otázka jejich součinnosti s "polními silami" v rámci systému obrany země. Tato otázka vystupuje do popředí i v souvislosti se stále aktuálnějším "přelivem" bezpečnostních rizik států z kategorie "vojenských ohrožení" do kategorie "nevojenských ohrožení". Je totiž zřejmé, že na řešení řady těchto nevojenských ohrožení by se vedle ostatních ozbrojených sil státu (policie a jiné bezpečnostní složky) měla podílet i armáda, jako hlavní garant komplexní bezpečnosti státu. Je však rovněž zřejmé, že by bylo neúčelné, neefektivní a navíc i mnohdy politicky a z hlediska mezinárodního práva i přijatých konvencí neúnosné, aby tyto úkoly plnily dosavadní "polní síly" s těžkou výzbrojí a technikou, které nejsou k tomuto účelu ani připravovány. Zde musí sebrat hlavní úlohu právě "teritoriální síly". Právě ony, vzhledem ke svému územnímu principu výstavby, by měly být schopny zabezpečit řešení různých druhů nevojenských ohrožení, která zpravidla nemají plošný charakter, ale vesměs lokální, spojený s určitou částí území, s určitou oblastí.

Tyto teritoriální síly jsou zároveň schopny, vzhledem ke svému rozmístění po celém teritoriu, aktivně a v krátké době přispět k obraně území při vojenských ohroženích a vytvořit tak podmínky pro účinný zásah "polních sil".

Celoteritoriální působení těchto sil již v době míru vytváří i výhodné podmínky pro jejich aktivní zapojení se do oblasti související s plněním opatření mobilizačního rozvinování, a to nejen vlastních sil, ale i "polních sil".

Při výstavbě teritoriálních sil v jednotlivých evropských státech lze pozorovat určité společné rysy, ale i určité zvláštnosti. Každá země při jejich výstavbě vycházela nebo vychází ze svých specifických podmínek a možností, zejména ekonomických, ale i z určitých historických tradic. Brány jsou v úvahu především tyto podmínky:

- možná a reálná vojenská a nevojenská ohrožení daného státu,
- geopolitická závislost,
- mezinárodní a vojenskopolitické postavení, bezpečnostní politika a doktrína,
- ekonomický a lidský potenciál i celkový potenciál ozbrojených sil.

Jaké mají tedy "teritoriální síly" zpravidla poslání:

- ▲ nepřetržitá ochrana příslušné části území státu před vlivy negujícími významným způsobem bezpečnost státu, jeho obyvatel a majetku, která přerůstá za určitých podmínek v její obranu,
- ▲ zabezpečení ve smyslu "obsluhy a servisu" pro "polní síly" na daném teritoriu v době krizí a za války,
- ▲ příprava a údržba ochranných a obranných objektů teritoria v rámci operační přípravy státního území.

Vidíme, že vzhledem ke svému rozmístění teritoriální síly plní své úkoly z velké části ve vnitrozemí. Dá se říci, že v týlovém prostoru, nemalá část (v příhraničních regionech) by se však v případě vojenského ohrožení podílela na aktivní bojové činnosti na státní hranici a v příhraničním prostoru v součinnosti s polními silami a mnohdy by tuto činnost zahajovala. S postupným vývojem situace by se do této bojové činnosti zapojovaly i další teritoriální síly ve vnitrozemí. Charakter úkolů teritoriálních sil je tedy významově širší, celostátní, ale zároveň i lokální, sledující zájmy ochrany a obrany vlastních domovů a jejich okolí. Splnění všech těchto úkolů však sleduje jeden společný cíl - zajistit obranu země a bezpečnost občanů a jejich majetku. Obrana země a bezpečnost občanů je tak ve většině vyspělých států považována za záležitost všech složek ozbrojených sil, ale i všeho obyvatelstva. Toto je základní myšlenka prosazovaná v bezpečnostních doktrínách a při výstavbě ozbrojených sil, včetně teritoriálních, většiny evropských států.

Výsledkem je přesvědčení většiny občanů o nutnosti obrany a jejich osobní odpovědnosti za ni, což se konkrétně projevuje v jejich aktivitě a dobrovolné účasti na branné přípravě a vojenském výcviku i v době svého volna.

Teritoriální síly tak mají nezastupitelné místo v systému obrany té které země. Hlavní úkoly jsou postaveny tak, aby přispěly k funkčnosti systému obrany. Tyto úkoly jsou propojeny a úzce souvisejí s úkoly "polních sil" a lze je rozdělit na úkoly související se:

- zabezpečením komunikační zóny (týká se výhradně členských států NATO a znamenají zabezpečení činnosti spojeneckých armád na území hostitelské země, což by se při našich snahách o vstup do NATO mohlo týkat i nás),
- úkoly přípravy teritoria k obraně a jeho ochranou,
- vedením bojové činnosti.

Příprava teritoria k obraně a jeho ochrana zpravidla zahrnuje **úkoly**:

- **podpůrné** (ochrana důležitých objektů a obyvatelstva a veškerá opatření s ní související),
- **mobilizační** (povolání a přijímání záloh, kompletace útvarů a jednotek, jejich stmelování, doplňování materiálu, náhrady ztrát atd.),
- **výcvikové** (základní a odborný výcvik příslušníků teritoriálních sil, včetně záloh).

Vedení bojové činnosti pak pro teritoriální síly představuje tyto úkoly:

- překrytí státní hranice a boj o ni,
- ochrana boků a týlu bojujících jednotek,
- ochrana a obrana objektů, prostorů a čar na teritoriu,
- boj s průzkumem a diverzními skupinami protivníka,
- likvidace výsadek protivníka,
- likvidace následků bojové činnosti,
- partyzánský způsob boje v týlu protivníka, který pronikl do hloubky teritoria.

Teritoriální síly **zpravidla zahrnují**:

- **aktivní síly** (postavené již v míru, jedná se zpravidla o ty jednotky, které zabezpečují plnění mírových úkolů v rámci zajišťování vnitřní bezpečnosti státu nebo tvoří organická jádra pro výcvik a povolání mobilizovaných sil, plní tedy úkoly v rámci přípravy teritoria k obraně a jeho ochrany),
- **mobilizované síly** (tvoří je příslušníci záloh, jež především vytvářejí jednotky pro vedení bojové činnosti a doplňují jednotky, které připravují teritorium k obraně a zajišťují jeho ochranu).

Organizační struktura je členěna územně a zpravidla odpovídá správnímu členění země. Jednotlivé stupně státní správy (kraj, okres, město, obec, ale i farnost nebo podnik) mají obvykle svůj štáb teritoriálních sil a jemu podřízené jednotky (útvary). Na vyšších správních celcích je někde tendence vytvářet jednotná vojenská teritoriální velitelství, která velí jak polním, tak teritoriálním silám na daném území (např. v SRN - sborová teritoriální velitelství).

Orgány státní správy se podílejí na organizaci, řízení a zabezpečení obrany a bezpečnosti na svém území tím, že mají stanovenou odpovědnost za určitý úsek, prostor, což jim umožňuje navrhovat vytváření útvarů a jednotek, využívat a uskupovat je podle místních potřeb, s ohledem na zvláštnosti daného regionu. Za války teritoriálním silám zpravidla velí příslušný vojenský velitel, s kterým tyto orgány v době míru udržují součinnost.

Výzbroj teritoriálních sil je dána především předpokládanými úkoly. Některé jednotky předurčené k plnění bojových úkolů, jež jsou z velké části mobilizované, mají výzbroj obdobnou jako polní síly, i když ne tu nejmodernější, ale odpovídající zpravidla té technice, na které byly vycvičeny v průběhu základní vojenské služby. Jednotky plnící úkoly ochrany objektů, pořádkové úkoly a jiné mají zpravidla lehkou pěchotní výzbroj, případně PTRS a přenosné PLRS i některou policejní techniku a materiál.

SYSTÉM OBRANY STÁTU A ŽELEZNIČNÍ DOPRAVA

V souladu s doktrinárními otázkami, které nespecifikují žádného konkrétního nepřítele, výrazně vystupuje v systému obrany státu do popředí **význam dopravních cest.**

Žádný zámysl k obraně nelze zabezpečit bez přesunů sil a prostředků, jejich soustředování v určených prostorech, a naopak odsunů všeho, co v těchto prostorech ztěžuje efektivní obranu.

V podmínkách České republiky jsou z tohoto pohledu rozhodující silniční a železniční doprava. Na vzdálenost přes 150 (200) km možnosti silniční dopravy (kapacita, rychlost) v porovnání se železniční dopravou klesají. Proto je i v nových podmínkách nutno z hlediska obranyschopnosti státu věnovat železnici mimořádnou pozornost.

Z operačního hlediska musí být zřejmé, které železniční tratě mají pro armádu význam (určená železniční síť) a které jsou nezbytné pro chod hospodářství a život obyvatelstva i za branné pohotovosti státu (vybraná železniční síť).

Na těchto tratích je třeba systematicky realizovat opatření operační přípravy státního území, železniční tratě a objekty zodolňovat a udržovat jejich parametry v požadované kvalitě.

K uskutečnění těchto opatření je optimální a zároveň ekonomicky velmi výhodné využívat možnosti železničního vojska při provádění odborného výcviku.

Hlavním problémem však zůstává na jedné straně snadná zranitelnost železničních objektů a na straně druhé obtížnost jejich obnovy.

Obranu klíčových železničních objektů (například mimotřídní mosty přes Labe a Vltavu) je nutno zabezpečit silami Armády České republiky. Ostatní objekty je schopno v součinnosti s železniční policií převzít k ostraze železniční vojsko v rámci technické ochrany železnic.

Při tvorbě koncepce Armády České republiky je třeba se zamyslet nad tím, zda armáda z uvedených důvodů potřebuje železniční vojsko. Objektivní odpověď je, že potřebuje především funkční železnici.

Zajistit tuto úlohu v míru je sice možné cestou civilních stavebních organizací státních nebo soukromých. Ve válečné situaci, kdy budou železnice záměrně nebo mimovolně ničeny, však kapacity civilních stavebních organizací a operativnost jejich použití v žádném případě nemohou provozuschopnost železniční sítě zabezpečit. Tyto organizace také nemají schopnost využít speciální obnovovací materiál, uložený ve státních mobilizačních rezervách.

Využití existence železničního vojska v jeho současné podobě i v koncepci nové Armády České republiky, včetně jeho dvojí podřízenosti, je dáno mimo jiné i výraznými ekonomickými důvody. Udržovat (financovat) civilní organizace v rozsahu předpokládaného použití pro obnovu rozrušené železniční sítě je podstatně nákladnější než systematicky připravovat odborníky pro tuto činnost formou výcviku vojáků základní služby, ale i přípravou vybraných pracovníků resortu dopravy, které je možné v případě potřeby zmobilizovat. V tomto smyslu lze považovat za součást železničního vojska i zvláštní obnovovací útvary ministerstva dopra-

vy České republiky, které jsou připravovány železničním vojskem a povolávány s využitím systému pro povolání rozvinutých ozbrojených sil.

Opodstatněnost železničního vojska i v mírové organizační struktuře Armády české republiky je dána mimo jiné i operativností jeho nasazení, například k ostraze železničních objektů (viz válku v Perském zálivu), asistencí při přepravě cizích vojsk po železnici přes Českou republiku (akce TRANZIT) a v neposlední řadě i možností jeho použití v zamořených prostorech při haváriích průmyslových zařízení. Tato opodstatněnost je dána způsobilostí pro činnost na železnici a vychází z principu odborné podřízenosti ministru dopravy a provádění odborného výcviku na provozovacích tratích.

Železniční vojsko České republiky je svojí připraveností, organizační strukturou, vycvičeností, technickými a technologickými možnostmi jedinou organizací schopnou v současnosti i v perspektivě, po další transformaci, zabezpečit úkoly kladené na železniční dopravu za mimořádných opatření.

Generálmajor Ing. Emil A n t u š á k

ZÁSADY VÝSTAVBY A POUŽITÍ VOJSK ÚZEMNÍ OBRANY

V souvislosti s přípravou nové koncepce výstavby AČR do roku 1996 vyvstává otázka, jakou definitivní podobu by měla mít vojska územní obrany (ÚO).

Tento druh vojska byl do struktury bývalé čs. armády zaveden v roce 1991 a jeho vznik byl vyvolán požadavkem zabezpečit obranu a ochranu teritoria silami, které by byly vázány na určitý region, měly by specifickou organizační strukturu a výzbroj a svým působením by osvobodily polní vojska od úkolů spojených s ochranou teritoria.

Samotný pojem obrana a ochrana teritoria doznal v posledním období podstatných změn. V minulém (koaličním) chápání bylo teritorium bývalého Československa z hlediska operačního rozděleno na dva prostory, a to - **prostor rozmístění 1. strategického sledu** vojsk Varšavské smlouvy (tj. převážná část území České republiky), kde měl v prvním období války operovat čs. front (1., 4.A, Stř. Sk. sov. vojsk), a **prostor komunikační (týlový)**, kde se rozvíjely svazky, útvary a zařízení týlu 1. strategického sledu, technické základny, výrobní závody, polní letiště, zdravotnická zařízení atd. (tj. území východní Moravy a Slovenské republiky). Současně tento prostor byl připravován jako **prostor soustředění vojsk 2. strategického sledu**, který tvořily vojska Příkarpatského vojenského okruhu.

Vzhledem k takovému předurčení se otázce obrany a ochrany státního území jednotlivých členských států VS věnovala jen minimální pozornost. Bylo to pochopitelné i z toho hlediska, že hranice mezi jednotlivými státy nebyly velením Spojených ozbrojených sil při plánování operace respektovány (kromě Rumunska, které trvalo na nedotknutelnosti svého svrchovaného území).

Těžiště územní obrany spočívalo v obraně a ochraně objektů zvláštní důležitosti (OZD) a některých dalších důležitých objektů (tunelů, mostů, velkých komunikačních uzlů, kompresorových a přečerpávacích stanic produktovodů), hlavních železničních a silničních tahů, tj. především toho, co mělo význam pro činnost vojsk v 1. sledu a přísuny dalších vojsk z hloubky území SSSR.

K zabezpečení těchto úkolů se podle plánu mobilizačního rozvinutí vojsk vytvářelo několik svazků a útvarů, které byly ponechány pod tzv. "národním velením"

a nebyly vyčleňovány do sestavy vojsk SOS. Byly to např. dvě výcvikové divize, 1 záložní divize, 5 záložních pluků, 2 pohotovostní oddíly, 5 silničné pořádkových praporů, 5 strážných pluků a 10 samostatných strážných praporů, 2 ženijní prapory, 1 pevnostní prapor, 2 automobilní a 1 silniční brigáda. Žádná z 15 vševojskových divizí nebyla ponechána k plnění úkolů obrany vlastního teritoria. Z uvedeného je na první pohled jasno, že o obraně a ochraně teritoria se pouze mluvilo, ale ve skutečnosti zabezpečena nebyla. Situaci nezachraňovala ani skutečnost, že k ochraně některých objektů (závodů, mostů, tunelů, přehrad atd.) byly vyčleněny celkem 23 prapory lidových milicí (587 samostatných střeleckých rot, 73 samostatné střelecké čety a 42 samostatné minometné čety).

Od 1. ledna 1990 rozhodnutím prezidenta ČSFR přestal platit původní operační plán a připravovala se nová koncepce použití vojsk čs. armády i obrany a ochrany státního území. Nová koncepce výstavby, schválená ROS v listopadu 1990 předpokládala v 1. etapě (od r. 1993) vytvořit 5 brigád a 10 pluků územní obrany (z toho 2 brigády a 5 pluků na území SR) a v následujícím období (do roku 1997) vytvořit další svazky a útvary ÚO cestou transformace motorizovaných a pěších divizí na brigády ÚO. Tím se měl vytvořit ucelený komplet vojsk schopných plnit požadované úkoly.

Současná koncepce výstavby AČR navazuje na výsledky reorganizace armády započaté v roce 1991, ale současně v plném rozsahu reaguje na změněné podmínky, vzniklé po rozpadu ČSFR.

Vychází z reálných potřeb obrany a ochrany teritoria a zkušeností, které byly získány při operačních velitelско-štábních cvičeních v roce 1991 a 1992, lze stanovit hlavní zásady výstavby a použití vojsk územní obrany následovně:

1. Vojsko územní obrany považovat za součást pozemního vojska (jako druh poz. vojska).
2. Vojsko územní obrany utvářet pouze válečně, v míru mít pouze organizační jádra.
3. Za základní taktický svazek považovat brigádu územní obrany, pevně vázanou k určitému konkrétnímu regionu.
4. Vojsko územní obrany vyzbrojit zbraněmi a technikou, která zůstane z limitů KBSE po jejím začlenění do mechanizovaných brigád a kompletů druhů vojsk a především - zbraně a techniku nepodléhající omezení KBSE.
5. **Za hlavní (prioritní) úkoly vojsk ÚO považovat:**
 - a) součinnost s polním vojskem při překrytí státních hranic (SH) v pásmu obrany polních vojsk a s cizineckou a pohraniční policií mimo toto pásmo,
 - b) plnění obranných úkolů ve prospěch polních vojsk - obrana důležitých správních a průmyslových center, budování a obrana v hloubce, na mezilehlých a příčných postaveních,
 - c) střežení OZD a ochrana dalších důležitých objektů (ne OZD) - významných pro uchování obranyschopnosti daného regionu,
 - d) v součinnosti s vojenskou policií a českou policií řešit úkoly protiteroristické, protidiverzní a protivýsadkové obrany, rovněž tak úkoly zajišťování vnitřního pořádku a bezpečnosti na státním území,
 - e) plnění úkolů ve prospěch orgánů MV a zmocněnců pro otázky uprchlíků při

řešení otázek hromadné migrace obyvatelstva a nežádoucího přílivu uprchlíků,

- f) v součinnosti se železničním vojskem a silničně pořádkovými jednotkami týlu (logistiky) zabezpečovat provozuschopnost hlavních železničních a silničních tahů,
 - g) zpohotovění stálých těžkých i lehkých opevnění a jejich ev. aktivizaci v případě přijetí rozhodnutí o jejich využití ve prospěch obrany polních vojsk,
 - h) další nepředvídané úkoly spojené s obranou a ochranou teritoria.
6. K plnění úkolů - a, b - mít **brigády ÚO typu "A"** (lépe vyzbrojené, pevné organizační struktury připravené k plnění bojových úkolů) a pro plnění úkolů c - h - mít **brigády ÚO typu "B"** (vyzbrojené nelimitovanou výzbrojí a tech., nestandardní organizač. struktury, jednotky pro plnění úkolů strážní služby, pořádkové jednotky, ženijní, spec. očisty, pevnostní apod.).
7. **Velení jednotkám ÚO uskutečňovat příslušným velitelem armádního sboru prostřednictvím správy obrany teritoria** a dále náčelníky vojenských doplňovacích velitelství (okresních vojenských správ), které k tomuto účelu organizačně vybavit již v míru.

Pochopitelně existují i další možnosti. Máme příklady výstavby podobných jednotek u našich sousedů. Myslím si však, že popsané zásady nejvíce odpovídají současným potřebám obrany České republiky.

Podplukovník doc. Ing. Josef Š i l l e r, CSc.

QUO VADIS PVO?

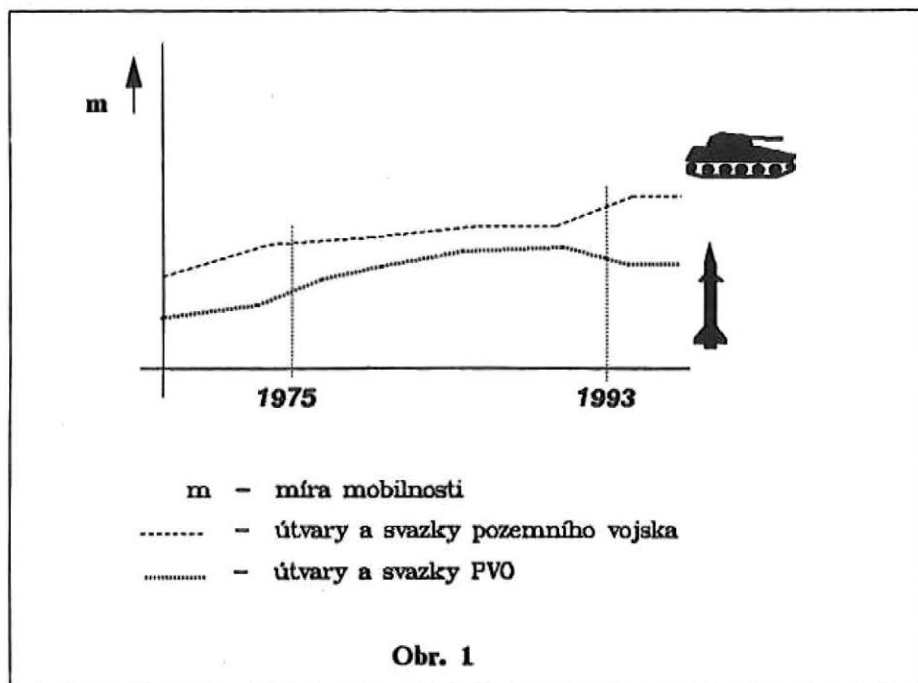
Protivzdušná obrana (PVO), jeden z nejvýznamnějších a současně nejproblémovějších prvků obrany každého státu, má u nás za sebou již dlouhou cestu vývoje, na které byla řada křížovatek a obtížných úseků. Vznikem České republiky stojí, spolu s celou naší armádou, na "křížovatce" další. Po krátké existenci integrovaného systému PVO a vojskové PVO (vytvořeny k 1. 1. 1992), vzniká opět otázka jak dál v nových podmínkách Armády ČR. Myšlenka integrované PVO měla svoje opodstatnění ve snaze pružněji využívat bojových možností, především prostředků protiletadlového raketového vojska (PLRV), v plném souladu s danou situací a potřebami. Soustředovat úsilí palebných prostředků na nejvíce ohrožené směry a prostory. V dřívější organizační struktuře, kdy většina mobilních protiletadlových raketových útvarů tvořila organickou součást vševojskových

divizí, byly tyto možnosti omezené. Došlo tedy k integraci technických prostředků PVO, ale "integrace" názorů na organizaci protivzdušné obrany dosaženo nebylo. Zcela zřetelně se vyčlenily dvě názorové skupiny reprezentované odborníky z řad bývalé protivzdušné obrany státu - PVOS a bývalého vojska PVO pozemního vojska. Vznikl tak vlastně klasický případ jevu popsaného již dříve, v rámci psychologického výzkumu armády USA - **soudržnost určité skupiny osob může mít nežádoucí vliv na vytvoření "skupinového myšlení", spočívajícího v soustavném odmítání myšlenek, které nemají původ ve skupině.** Navíc ani při jednom z operačních velitelsko-štábních cvičení, která proběhla v minulém i letošním roce, nebylo využito, a tedy ani prokázáno, výhod a možností, které od integrovaného PLRV očekávaly. Použití mobilních útvarů a svazků PLRV mělo v podstatě klasickou, tradiční podobu. Pouze vojsková PVO hledala a zkoumala určité nové cesty.

To jsou tedy základní východiska, s kterými jsme v oblasti PVO vstoupili do období vytváření Armády ČR, spojené mj. se snižováním původního stavu armády. Restriktivní opatření se nemohou vyhnout zřejmě ani PVO. Otázkou je, jak snížení počtů realizovat. Možností není mnoho, zatím převažují nepříliš šťastné tendence omezovat mobilní protiletadlové raketové útvary a svazky, a naopak zachovávat všechny stacionární palebné komplety. Omezování mobilních prostředků lze provést buď jejich rušením, nebo uložením do skladů. Je iluzí se domnívat, že tato technika, složitá na exploataci i na obsluhu, bude po vyjmutí ze skladů k dispozici pro případ ohrožení státu. Zkusme provést krátkou analýzu možných důsledků změn struktury systému PVO ve prospěch většího podílu stacionárních protiletadlových raketových kompletů.

V první řadě je třeba zdůraznit, že pro malé armády je poněkud jiná priorita bráněných objektů, nežli v případě armády s dostatečným bojovým potenciálem a rezervami. Ukazuje se, že těžiště protivzdušné obrany musí spočívat na útvarech a svazcích pozemního vojska v prostorech jejich mobilizování, při přesunech a při vedení bojové činnosti. Stejný názor zastávají např. i polští vojenští odborníci, jak jsme si mohli ověřit na konzultacích v Akademii národní obrany ve Varšavě. Jako druhé v pořadí důležitosti jsou významné vojenské objekty, zejména hlavní místo velení, letiště, sklady, komunikační uzly apod. Teprve potom následující ostatní objekty, včetně administrativních a průmyslových center státu, přičemž si musíme uvědomit, že vůči úderům ze vzduchu zdaleka nejsme s to bránit všechno.

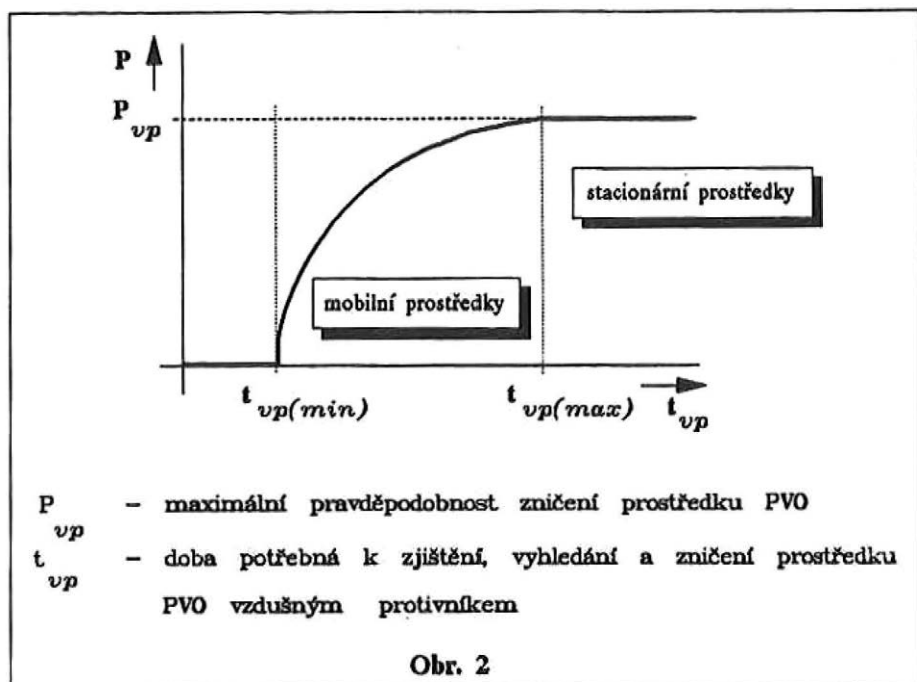
Protivzdušnou obranu pozemního vojska lze úspěšně řešit pouze soustředěným úsilím všech mobilních prostředků integrovaného PVO a vojskové PVO. K tomu je nutné dodat, že v současné době i do budoucna je ve všech armádách kladen velký důraz na mobilnost pozemních vojsk, tedy stručně řečeno, na schopnost provádění manévrů a přenášení úsilí v co nejkratším čase. V AČR se z tohoto důvodu přechází na menší organizační celky - brigády, se snahou vytvořit dynamičtější a agilnější strukturu pozemního vojska. Omezením mobilních prostředků PLRV by došlo u PVO k pravému opaku. Pro ilustraci je na **obr. 1** ukázán přibližný průběh míry mobilnosti útvarů a svazků pozemního vojska a protiletadlových raketových útvarů a svazků. K výrazné změně došlo v první polovině 70. let (r. 1975 na obr. 1), kdy tehdejší vojsko PVO pozemního vojska bylo postupně vyzbrojeno mobilními protiletadlovými raketovými komplety. K další výrazné změně má tedy

dojít nyní (r.1993), kdy pozemní vojsko zvyšuje svoji mobilnost změnou organizační struktury a naopak PVO má tendenci svoji mobilnost snižovat omezováním mobilních kompletů PLRV a zachováním kompletů stacionárních.

Je též známou skutečností, že čím menší armáda, tím více se v její činnosti musí uplatňovat netradiční, neortodoxní prvky. V PVO k nim patří klamná činnost, působení z léček, využití překvapení apod. Ovšem bez dostatečného počtu mobilních prostředků se tyto způsoby v podstatě nedají aplikovat.

Používání uvedených způsobů bojové činnosti vede i ke zvyšování odolnosti systému PVO, což je jedna z nutných podmínek úspěchu každé obranné operace. Stupeň mobilnosti prvků systému PVO, zejména průzkumných a palebných prostředků, má pro odolnost a životnost PVO podstatný význam. Na obr. 2 je ukázán průběh pravděpodobnosti zničení palebného prostředku PVO v závislosti na jeho mobilnosti. Abstrahujeme zde přitom od všech ostatních faktorů ovlivňujících zničení prostředků, ty jsou zpravidla stejné u mobilních i stacionárních kompletů. Pokud tedy palebný prostředek má a využívá schopnost provedení manévru v kratším čase, než je minimální doba potřebná k jeho zjištění, vyhledání a zničení vzdušným protivníkem - $t_{vp(min)}$, je pravděpodobnost jeho zničení teoreticky nulová. Jestliže je doba manévru palebného prvku v rozmezí $t_{vp(min)}$ až $t_{vp(max)}$, odpovídá pravděpodobnost zničení prostředku PVO průběhu, do jisté míry náhodného charakteru doby t_{vp} . V případě, že doba potřebná k provedení manévru je vyšší jak $t_{vp(max)}$, dosahuje pravděpodobnost zničení maximální hodnoty t_{vp} , dané

pouze technickými možnostmi vzdušného protivníka. To je případ prostředků s malou mírou mobility a stacionárních kompletů PLRV. V situaci, kdy převládají stacionární prostředky, vzrůstají ztráty PVO velmi rychle.

Tato skutečnost je potvrzena i poznatky z lokálních válek. Pokud je známo, naposled byl protiletadlovou raketou stacionárního kompletu sestřelen vzdušný cíl ve vietnamské válce. Příčiny nespočívají v nízké účinnosti stacionárních kompletů, ale v tom, že postavení palebných jednotek jsou zpravidla předem dobře známá a vzdušný protivník může tyto jednotky zničit nebo umlčet ještě předtím, než mohou zahájit palbu, anebo se jednoduše jejich prostorům účinné působnosti vyhnout. Koeficient účasti stacionárních palebných prostředků v boji se vzdušným protivníkem je potom velmi nízký a ani vysoká účinnost jejich střelby by zde nic nevyřešila. Na druhé straně, například v britsko-argentinské válce o Falklandy, která svojí intenzitou více odpovídá možnému použití AČR jak pozdější válka v Perském zálivu, zaznamenal úspěch mobilní protiletadlový raketový komplet ROLAND. Podle zahraničních pramenů jediný komplet tohoto typu, kterým Argentina disponovala, sestřelil 4 letouny HARRIER a dalších 5 těžce poškodil. Komplet pracoval nejčastěji v pasívním režimu a vždy po odpálení rakety důsledně měnil svoje stanoviště. Po celou dobu konfliktu se jej britskému letectvu nepodařilo vyhledat. Umlčen byl až činností britských pozemních sil.

Po neúspěchu irácké PVO v bojích u Perského zálivu byla provedena řada

analýz, jejichž závěry uváděné v zahraničním odborném tisku lze shrnout do následujících bodů:

1. Pro zvýšení životnosti uskupení vojsk v podmínkách používání přesně naváděných zbraní a silného radioelektronického rušení je nezbytná vysoká mobilnost protiletadlových útvarů a svazků.

2. Zvyšuje se úloha operačního manévru a záloh sil a prostředků PVO.

3. Vzrůstá nezbytnost přípravy velitelů a štábů PVO s cílem osvojit si zásady vševojskového boje a principy vševojskových operací.

Je zřejmé, že první dva body nelze v podmínkách převažujících stacionárních prostředků realizovat, a tak i třetí bod má pro stacionární útvary a svazky PVO pouze omezený význam.

Stacionární komplety mají i další nevýhody. Jejich transportabilita je buď značně obtížná, nebo žádná. Cvičné bojové střelby, které jsou nezbytné pro výcvik obsluh, lze potom provádět pouze na těch střelnicích, kde jsou dané stacionární komplety rozmístěny - SNS (Kazachstán), případně Polsko. Možnosti cvičných střelb mobilních kompletů jsou širší, nejsou závislé na vybavení střelnice. Lze je realizovat například i na střelnicích NATO.

Problémů, před kterými stojí PVO v podstatě všude ve světě, je hodně. Zvláště citelné jsou v případě malých, ekonomicky slabých států, neboť systémy PVO jsou značně nákladné. O to důsledněji je nutné zvažovat všechna opatření spojená se změnami v PVO AČR. Nelze se vracet do 60. a na začátek 70. let, kdy také dominovaly stacionární protiletadlové raketové systémy. Již tehdy byla situace hodnocena jako problémová. Pro armádu, která aspiruje na to, být moderní, nemají stacionární protiletadlové raketové komplety, zejména malého a středního dosahu, žádnou perspektivu. Prosazováním partikulárních zájmů a podléháním určitému emocionálnímu vztahu k tradičním stacionárním systémům a lidem okolo nich, se nelze dopracovat k moderní, ekonomicky přijatelné protivzdušné obraně.

Plukovník Ing. Oldřich H o r á k

PRŮZKUM V OBRANĚ

V dosavadní historii států bývalého východního bloku byly jejich armády připravovány především k vedení útočných operací. Uvolnění mezinárodního napětí v Evropě a prosazování spolupráce namísto konfrontace přineslo změny i v obsa-

hu jejich vojenských doktrín, které jsou formulované jako obranné. Tak se stala obrana tím druhem boje, ke kterému jsou postupně reorganizované armády přednostně připravovány. Skončilo období, ve kterém byla obrana chápána pouze jako způsob zabezpečení dobytého prostoru. Tomuto pojetí odpovídalo i řešení otázek zpravodajského zabezpečení, kde priorita byla položena na řešení organizace průzkumu za útoku.

Odhalení uskupení protivníka a určení jeho pravděpodobného zámyslu může splnit jen taková organizace průzkumu, která zabezpečí zpravodajským orgánům trvalé údaje o protivníkovi. To ve své podstatě znamená, že pro zabezpečení kvalitní informace velitele o protivníkovi je rozhodující pokrytí průzkumnými orgány právě těch objektů průzkumu, jejichž zjištění je z hlediska přípravy a vedení bojové činnosti vlastními vojsky nezbytné v dané situaci a čase.

Úkolem zpravodajských orgánů při plánování průzkumu je určit objekty průzkumu a na základě stanovení jejich významu stanovit priority jejich zjištění. Poté vydat úkoly k jejich pokrytí průzkumnými orgány.

Složitost řešení pokrytí objektů průzkumu průzkumnými orgány je však v tom, že zpravodajské orgány plánují průzkum na předpokládané prostory rozmístění objektů průzkumu. Navíc při tom musí brát v úvahu nejen charakter objektů průzkumu, jejich velikost, ale také jejich pohyblivost.

Ideálním řešením tohoto úkolu by bylo pokrytí objektů průzkumu takovými technickými prostředky průzkumu, které by byly schopny zjišťovat potřebné údaje o protivníkovi ze sestavy vlastních vojsk a současně by byly schopny zjistit všechny parametry objektů průzkumu. Takové technické prostředky průzkumu mají však k dispozici pouze armády vojensky významných států. Běžné síly a prostředky rádiového a radiotechnického průzkumu, které jsou schopny zabezpečit stálé sledování pracujících elektronických prostředků protivníka, k plnění takového úkolu nepostačují. Ve většině případů jsou schopny zajistit jen takové údaje, které mohou sloužit jako dílčí podklad pro vyhodnocení objektu průzkumu. Jejich hlavní nevýhodou je neschopnost přesného určení prostoru zjišťovaného objektu. Naopak prostředky vzdušného průzkumu, které jsou schopny s použitím průzkumné techniky zjistit přesně souřadnice objektů protivníka, nemohou zabezpečit jejich nepřetržité sledování.

Za současného stavu se nadále ukazuje potřeba použití průzkumných orgánů, které budou plnit úkoly průzkumu v týlu protivníka. Protože ale počet takových průzkumných orgánů nepostačuje k pokrytí všech objektů, a navíc nejdůležitější z nich by měly být pokryty nejméně dvěma průzkumnými orgány, vedla tato situace v minulosti k různým řešením. Jedním z nich je periodické sledování objektů, druhé využití jejich pohyblivosti.

Periodické sledování vychází z předpokladu, že objekt je potřebné kontrolovat v takovém intervalu, který bude odpovídat času, po který setrvá na místě. Například místo velení protivníka se třikrát přemísť za 24 hodin. Proto je nutné každých 8 hodin provést kontrolu jeho činnosti.

Druhou variantou je "doprovod" objektu průzkumu průzkumným orgánem. Tato varianta vychází ze schopnosti průzkumného orgánu v průběhu útoku dosáhnout stanovené hloubky průzkumu, provést průzkum objektu a trvale jej sledovat. Předpokládá, že sledovaný objekt bude ustupovat do hloubky, a tak může být nadále průzkumným orgánem, který má postupovat stále před vlastními vojsky, "doprovázen". Tak mělo být zabezpečeno maximální pokrytí hlavních objektů průzkumu zasazenými průzkumnými orgány.

Obě varianty jsou značně idealistickým řešením. Jak již bylo v předchozím řečeno, průzkum byl plánován na předpokládané objekty, které si každý zpravodajský orgán vyhodnotil, že mohou být v útočném pásmu divize. Rovněž předpokládaly volný manévry průzkumných orgánů v bojové sestavě protivníka, aniž by jím byly zjištěny. Jejich manévry měl být umožněn poměrně nízkou hustotou jednotek protivníka a z toho vyplývajícími dostatečně velkými mezerami pro pohyb průzkumného orgánu v jeho sestavě. Současně vycházel i z toho, že protivník sám bude provádět manévry svými silami do hloubky. Za této situace klesne i účinnost použití technických prostředků průzkumu protivníka, které by byly schopny odhalit činnost průzkumných orgánů v jeho bojové sestavě. V důsledku toho se sníží nebezpečí zjištění průzkumných orgánů při jejich přemísťování.

Průzkum objektů měla usnadnit i situace, kdy za útoku mohly průzkumné orgány působit v úzkém pásmu průzkumu proti poměrně menšímu počtu objektů průzkumu. Bylo možno předpokládat, že divize bude útočit proti silám jedné brigády.

Současná situace je však zcela obrácená. V obraně by měl stejný počet průzkumných orgánů vést průzkum mnohem silnějšího protivníka v mnohem širším pásmu. Je možno předpokládat, že pokud se divize bude bránit protivníkovi, který bude jen dvojnásobně silnější, bude to představovat více než trojnásobné zvýšení počtu objektů průzkumu.

Všechny objekty průzkumu, které potřebuje obránce zjistit, upřesnit a sledovat, mají navíc mnohem vyšší pohyblivost. Jejich hustota v terénu je podstatně vyšší, a tedy i vzdálenosti mezi nimi budou menší. Za této situace by při průzkumu těchto objektů bylo velice problematické tyto objekty trvale sledovat "doprovodem" průzkumných orgánů. Průzkumné orgány by pravděpodobně byly protivníkem velmi rychle zjištěny a zničeny. Bude tedy potřebné řešit situaci jiným způsobem.

Možnost takového řešení, kdy mají průzkumné orgány omezené možnosti manévru, nabízí kdysi používaná praxe pokrytí terénu "mřížkovým způsobem". Tento způsob použití sil a prostředků průzkumu představuje rozmístění průzkumných orgánů v terénu na pravděpodobných směrech pohybu objektů průzkumu. Průzkumné orgány jsou přitom rozmístěny tak, aby pokryly celý prostor zpravodajské odpovědnosti. Přitom prostory rozmístění průzkumných orgánů v bojové sestavě protivníka jsou stanoveny tak, aby zabezpečovaly splnění cílů a úkolů průzkumu.

V našem případě bude potřebné vycházet z vyhodnoceného zámyslu protivníka, hustoty objektů průzkumu z hlediska uskupení bojové sestavy protivníka a terénu. Největší počet (a tedy i největší hustota) průzkumných orgánů bude rozmístěna z hlediska zámyslu protivníka především na vyhodnoceném hlavním směru útoku. Obdobně z hlediska bojové sestavy protivníka bude hustota "mřížky" nejvyšší v hloubce, kde budou průzkumné orgány schopny zjišťovat druhé sledy svazků

a postupně s hloubkou průzkumu bude klesat. To znamená, že tak může být dosažena i největší hustota všech průzkumných orgánů v prostoru (pásmu) podrobného průzkumu.

Splnění požadavku zjistit a sledovat maximální množství objektů průzkumu, co nejdříve dobu, znamená dokázat rozmístit průzkumné orgány na směrech přesunů protivníka, v prostorech komunikačních uzlů a co nejbližší pravděpodobných prostorů rozmístění důležitých objektů průzkumu (míst velení, palebných prostředků, vojenského letectva, týlů atd.).

Výběr vhodných prostorů činnosti průzkumných orgánů bude závislý na celkovém charakteru činnosti protivníka i na konkrétním charakteru objektů průzkumu. V prostorech, ve kterých se předpokládá pouze přísun sil protivníka, bude zpravodajský orgán vycházet při vytypování pravděpodobných pochodových os protivníka v první řadě z toho, zda komunikace umožňuje přesun předpokládaného druhu techniky z hlediska její únosnosti. Vlastní výběr prostoru činnosti bude zaměřen na takový terén, který by měl průzkumnému orgánu umožňovat pozorování do maximálních dálek s plným využitím prostředků průzkumu.

Naopak v případě, kdy průzkumný orgán bude plnit úkol v místě, kde se předpokládá především rozvinování sil protivníka nebo zaujímání určitých prostorů bojového rozmístění palebných prostředků, míst velení, týlů apod., bude potřebné věnovat více pozornosti tomu, aby terén více umožňoval skrytou činnost. Požadavek pozorování na maximální vzdálenost zde asi nebude prioritní.

"Mřížkový způsob" použití průzkumných orgánů přináší řadu výhod. Jednou z nich je značné snížení pohybu průzkumného orgánu, který je tím největším demaskujícím příznakem jeho přítomnosti. V žádném případě to však neznamená, že průzkumný orgán bude plnit úkol staticky pouhým pozorováním z jednoho místa v terénu. K splnění stanovených úkolů bude vést průzkum zpravidla v prostoru bojové činnosti, jehož velikost bude závislá na síle a složení průzkumného orgánu, charakteru terénu z hlediska jeho využití k pozorování protivníka, skryté činnosti průzkumného orgánu a naopak v možnostech protivníka v jeho využití. Tuto metodu vedení průzkumu není možno chápat jako pouhý průzkum pochodových os, komunikačních uzlů nebo konkrétních prostorů, které postačuje z dálky pozorovat z určeného místa. Průzkum bude veden pozorováním z více míst, propátráváním terénu průzkumnými hlídkami, použitím souprav technických prostředků (čidel) k zjišťování osob a bojové techniky a využitím dalších technických prostředků průzkumu.

Další výhodou je podstatně delší doba činnosti průzkumného orgánu v prostoru průzkumu, se kterým se tak může lépe seznámit a orientovat se. To přispěje nejen k zvýšení přesnosti a věrohodnosti zjišťovaných údajů o protivníkovi, ale také k postupnému odhalení hlavních směrů (prostorů) využívaných protivníkem, a tím k lepší organizaci činnosti průzkumného orgánu.

Nezanedbatelným faktem je i zvýšení bezpečnosti průzkumného orgánu. Snížení jeho pohybu, to je vlastně základního demaskujícího příznaku, přináší současně i omezení infračerveného záření bojové průzkumné techniky, které může být zjišťováno řadou technických průzkumných prostředků protivníka. Znalost terénu v prostoru činnosti umožňuje jeho lepší využití ke skryté činnosti průzkumného orgánu, a tím snížení rizika jeho zjištění. Postupné odhalování dílčích prostorů,

kteřé protivník především využívá pro svá vojska, dává současně i podklady k tomu, aby se jim průzkumný orgán v další činnosti vyhnul.

Naopak nevýhodou této metody průzkumu je omezené použití technických prostředků průzkumu, konstrukčně spojených s bojovou a přepravní technikou průzkumného orgánu. Především to představuje omezené použití laserových, televizních, termovizních a dalších prostředků, které jsou součástí systému řízení palby bojových průzkumných vozidel. To platí i pro speciální průzkumné prostředky, které jsou pevně zabudovány do vozidla.

Z tohoto důvodu bude potřebné při dalším zavádění a rozvoji prostředků průzkumu směřovat nákup a vývoj na takové, které umožňují především použití mimo vozidlo. Tyto prostředky by měly být lehce přenosné a nesmí podstatně omezovat pohyb průzkumníků v terénu. Jejich instalace na pozorovacích stanovištích musí být rychlá (maximálně několik minut) a snadná. Napájecí zdroje u těchto prostředků musí umožňovat minimálně 10 hodin nepřetržitého provozu na stanovišti průzkumného orgánu a jejich dobíjení (výměna) v polních podmínkách musí být rychlé a jednoduché. Základními prostředky průzkumu budou nadále přenosné radiolokátory k zjišťování přesunů techniky, i když jsou demaskujícím prvkem. Stále více se však budou prosazovat termovizní a televizní kamery a noktovizory pro průzkum vojsk protivníka v prostorech rozmístění a palebných postaveních. V každém případě bude potřebné doplnit vybavení všech průzkumných orgánů soupravami čidel k zjišťování osob a bojové techniky, které budou používány k zjišťování činnosti protivníka v prostorech neumožňujících přímé pozorování průzkumným orgánem.

Omezený pohyb průzkumných orgánů by mohl přispět i ke zkvalitnění spojení a předávání průzkumných zpráv. Dosavadní spojení běžnou rádiovou stanicí v pásmu KV je málo spolehlivé. Především hloubky činnosti průzkumných orgánů od 20 do 40 km jsou z hlediska spojení problematické. Poměrně stacionární činnost průzkumného orgánu by však mohla umožnit použití i radioreléových pojítek. Tato pojítka jsou poměrně malá a umožňují rychlé zřízení spoje. Navíc provoz těchto pojítek snižuje možnosti jeho odhalení, a tak ve svém důsledku napomáhá k dalšímu zvýšení bezpečnosti průzkumného orgánu.

Nejsložitější otázkou však bude vlastní vytvoření "mřížky" průzkumných orgánů. To bude záviset především na způsobu zaujetí obrany a možnostech rozvinutí systému průzkumu. Pokud bude obrana zaujímana v hloubce vlastního území, bude možno "mřížku" vytvořit s předstihem bez zvláštních problémů. Nejsložitější bude situace u svazků, které budou plnit úkoly obrany již na státní hranici. Jejich průzkumné orgány budou do zahájení boje plnit úkoly průzkumu sice bezprostředně na státní hranici, nicméně po zahájení boje budou v minimální taktické hloubce bojové sestavy protivníka. Teprve v průběhu boje, v závislosti na tom, jak bude protivník útočit, budou dosahovat potřebné hloubky pro plnění úkolů. Některé z těchto orgánů budou muset uskutečnit manévry i směrem k postavení vlastních vojsk. Zaujetí prostorů bojové činnosti těmito průzkumnými orgány bude pravděpodobně postupné a ve značné míře závislé na konkrétní bojové situaci.

Při plánování průzkumu bude mít mnohem větší význam způsob použití zálohy průzkumu. Za situace, kdy budou průzkumné orgány zaujímat pozorovací stanoviště na státní hranici, bezprostředně před předním okrajem obrany, bude potřebné

zasadit jen omezený a nezbytný počet k pokrytí rozhodujících směrů činnosti protivníka. K udržení trvalého přehledu o činnosti protivníka do zahájení boje potom bude vhodné využít všech prostředků vzdušného průzkumu. Za této situace může tvořit zálohu průzkumu i více než polovina sil a prostředků průzkumu, které mohou být zasazovány podle plánu teprve v průběhu boje. Nebude to tedy již záloha průzkumu v tom pravém slova smyslu. Bude to spíše časově více rozložený způsob zasazení průzkumných orgánů. Z tohoto důvodu bude tedy potřebné při plánování průzkumu vytypovat jednotlivé prostory a určit varianty jejich skrytého zaujetí průzkumnými orgány podle předpokládaného zámyslu protivníka.

Vývoj bojové situace může přinést natolik zásadní změny, že se nemusí podařit ani splnit původní plán zaujetí "mřížky". Dokonce může vzniknout potřeba rychlých změn v zaujetí prostorů bojové činnosti průzkumných orgánů.

Z uvedeného vyplývá i potřeba přehodnocení způsobu vydávání úkolů průzkumným orgánům. Nadále již nebude možno vydávat úkoly ke sledování konkrétních objektů. Úkol bude muset být formulován k zjištění rozmístění a činnosti všech (rozhodujících) prvků bojové sestavy protivníka, které se budou postupně nacházet v určeném prostoru bojové činnosti průzkumného orgánu. Přípravu průzkumného orgánu již nebude možno zužovat na jejich seznamování s konkrétními objekty průzkumu. To bude ale současně vytvářet i nároky na potřebu kvalitních znalostí o protivníkovi s důrazem na organizaci jednotek všech druhů vojsk a jejich bojovou techniku. Z hlediska terénu však bude mnohem lepší situace, protože lze přípravu zaměřit na prostudování terénu v prostorech plánované bojové činnosti průzkumného orgánu. Již z uvedeného důvodu potřeby variantnosti řešení bude průzkumnému orgánu určeno více prostorů, což zvýší náročnost přípravy. Na druhé straně však bude možné přípravu průzkumných orgánů zahájit již v období plánování úkolu obrany štábem.

Navrhované řešení "mřížkového rozmístění průzkumných orgánů" však není v souladu s dosavadní koncepcí zpravodajské odpovědnosti za zjištění objektů průzkumu. Koncepce "zpravodajské odpovědnosti" totiž automaticky předpokládá zasazení průzkumných orgánů zásadně v předpokládaných prostorech působení zjišťovaných objektů průzkumu, bez ohledu na skutečnou hloubku jejich rozmístění. To vede k potřebě zasazovat průzkumné orgány v prostoru zpravodajské odpovědnosti podřízeného. Pokud by koncepce "zpravodajské odpovědnosti" byla v nezměněné míře dále uplatňována, ve svém důsledku by to vedlo k potřebě plánovat "mřížku" direktivně nadřízeným, což je nežádoucí. Bude pravděpodobně potřebné se zamyslet nad tím, zda je skutečně nutné dodržovat "zpravodajskou odpovědnost" v celém rozsahu. Vždyť vlastní plánování, jak již bylo řečeno v úvodní části, vychází z předpokladu zpravodajského orgánu, kde bude pravděpodobně zjišťovaný objekt průzkumu rozmístěn. A pokud objekt průzkumu nebude skutečně ve vyhodnoceném prostoru, potom bude zasazený průzkumný orgán v daném prostoru zbytečně, nebo bude plnit úkol obdobně jako kterýkoli jiný orgán v "mřížce".

Uvedené řešení není nějakým všelékem na řešení slabostí průzkumu. Úkolování průzkumných orgánů na objekty nelze zcela zamítnout. Považuji řešení "mřížkového rozmístění průzkumných orgánů" spíše jako námět do odborné diskuse. Dlouhá léta nebylo možné říci veliteli, že průzkum není vždy schopen vlastními silami splnit stanovené úkoly. Priorita současného zpravodajského zabezpečení obrany jen zvýrazňuje nutnost najít cesty řešení vzniklých disproporcí mezi možnostmi průzkumu a informačními potřebami velitele.

Podplukovník Ing. Miroslav M a r t i ň á k,
plukovník Ing. Karel K o z á k

CO DÁL S INFORMACEMI V ARMÁDĚ?

Podstatou fungování každého obecně definovaného systému jsou **informační procesy** ať již probíhají uvnitř systému samotného, nebo mezi systémem a jeho okolím.

Základním charakteristickým rysem informačního procesu a nezbytným jeho předpokladem je existence **informace**, která v průběhu tohoto procesu vzniká, je zpracovávána, přetvářena, přenášena a poskytována uživatelům.

Problémem, který je již dlouho teoreticky zkoumán a o němž nelze říci, že by byl jednoznačně vyřešen, je definování pojmu informace. A tak se setkáváme s informacemi ztotožňovanými se "všemi vnějšími podněty, které působí na živý organismus nebo kybernetické modely", s informacemi, které souhrnně vyjadřují "označení pro údaje, hodnoty nebo data", případně je za informaci označován určitý "proces předávání poznatků, údajů a dat".

Máme za to, že ne vše, co je za informaci pokládáno, označováno či prosazováno, je touto informací v pravém slova smyslu. Vyjdeme-li z latinského základu "informare" (což znamená v překladu "uvádět v tvar, podobu, zobrazovat, vytvářet představu nebo dojem"), pak základním kritériem pro přiřazení charakteru informace určitému sdělení, zprávě, údaji ap., vztahujícímu se k danému jevu, události nebo objektu, je jeho **nenulová informační hodnota**, která **snižuje míru neurčitosti** daného objektu informace. Dokonce si myslíme, že z čistě praktického hlediska by toto kritérium mělo být dále ještě zpřesněno ve prospěch subjektu, tedy

příjemce - uživatele informace. V souladu s tím pak lze informace chápat ve dvojitě smyslu, jako:

* **absolutní informace** - snižují míru neurčitosti o objektu informace v absolutním měřítku, bez ohledu na konkrétního uživatele;

* **relativní informace** - snižují míru neurčitosti o objektu informace u konkrétního příjemce - uživatele informace.

Teoretické úvahy o absolutním a relativním charakteru informace jsou výrazem a důsledkem přetrvávajícího problému informačního zabezpečení jakékoliv tvůrčí činnosti, označovaného pojmem "**relevantnost** (důležitost, závažnost, ...) informace". Existence různých databází, daleko snadnější přístup k informacím ap. může vést k tomu, že bude přibývat stále větší počet informací absolutního charakteru, které ne vždy mohou konkrétnímu uživateli splnit požadovanou funkci gnostickou a stát se tedy pro něj informacemi relativními. V podmínkách dnešní "informační exploze" tak vzniká častá situace, že to, co je informací pro jednoho uživatele, již nemusí být informací pro uživatele jiného.

Můžeme tedy učinit závěr, že **relativní informace je vždy součástí množiny informací absolutních, ale absolutní informace jsou zpravidla jen pro některé uživatele informacemi relativními.**

Vývoj v oblasti informace pak zákonitě směřuje k tomu, aby uživatelé pracovali především s informacemi, které jsou adekvátní jejich potřebám, jsou pro ně relevantní.

V tomto smyslu relevantními informacemi jsou pro uživatele všechny ty pro něj relativní informace, které se vztahují k jím řešenému problému, k jeho objektu poznání. To však neznamená, že by se uživatel zcela uzavřel informacím (absolutním nebo i relativním), pro něj v daném okamžiku nerelevantním. Tyto informace bude jistě v určitém rozsahu přijímat, ale nebudou ovlivňovat jeho jednání, rozhodování při řešení jemu příslušných problémů, ale budou rozšiřovat jeho poznání v oblastech, kterými se doposud třeba nezabýval. Postupně pak může dojít k situaci, kdy se i tyto informace pro něj stanou relevantními. Práce s informacemi, v dané chvíli nerelevantními, se však nemůže stát hlavní náplní jeho poznání a tvůrčí činnosti. Vzniká totiž nebezpečí jedno - "každý téměř všeznalce, odborník ale žádný".

Další problém se týká charakteru informace z hlediska její funkce a úlohy v procesu řízení.

Informace, jak jsme uvedli, je často chápána pouze jako určitý popis, zobrazení konkrétního jevu, události či předmětu. Opomíjí se přitom skutečnost, že informace může mít i hodnotící, řídicí nebo jiný charakter. V tomto smyslu pak můžeme hovořit např. o informacích:

- popisných (faktografických),
- hodnotících (analyticko-syntetických),
- řídicích (direktivních) aj.

Ve svém souhrnu tak můžeme informace přirovnat k energii, bez které žádný systém nemůže "být v chodu". Sebelépe strukturovaný systém se totiž bez "životadárných" informací stává pouze mrtvou nefunkční soustavou prvků, jejichž

vzájemné vazby jsou jen "vyschlým řečištěm". Takovýto systém je nejen "černou skříňkou", ale i "mrtvou schránkou".

Celá oblast informací prochází v současné době nebývale dynamickým rozvojem. Doposud se zdůrazňovala především jeho navenek nejzřetelnější stránka, a to prudký nárůst objemu informací, tzv. **informační exploze**.

Současně se však stále více ukazuje, že mnohem podstatnější a závažnější pro další vývoj je oblast **informačních technologií**, které v návaznosti na rozvoj informační, výpočetní a sdělovací techniky umožňují efektivněji pracovat s informacemi a zaměřit se na jejich kvalitu a ne počet.

A tak rozhodujícím faktorem, ovlivňujícím naši schopnost zvládnout ono množství informací, a předpokladem jejich dalšího využití je zvládnutí technologie shromažďování, zpracování, přenosu a distribuce informací při maximálním využití možností soudobé techniky. Ve svém důsledku to znamená, že tento tzv. informační problém se do značné míry přesouvá do polohy **organizační** (za předpokladu, že je k dispozici odpovídající technika, jinak by to byl i problém technický).

Cenné a tedy i žádoucí budou schopnosti řídicích pracovníků vytvořit si organizační předpoklady pro přísun patřičných informací, potřebných k co nejefektivnějšímu výkonu té které funkce či činnosti. Dnes již totiž nejde ani tak o to mít maximum informací, ale mít k dispozici informace vysoké kvality, které plně uspokojí potřeby uživatele. Stručně řečeno - "**správné informace, ve správný čas, správnému uživateli**" - to je podstata úkolu informačního zabezpečení jakékoli činnosti.

To, co zde platí obecně i pro nejjednodušší systémy, ať již přírodní nebo umělé povahy, je zvláště aplikovatelné u systémů složitých a nejsložitějších - systémů společenské povahy, mezi které patří bezesporu i armáda se svou rozvětvenou strukturou, mnohočetnými vazbami a specifickými formami a způsoby chování.

Jednou z určujících podmínek pro efektivní informační zabezpečení řídicích a řízených systému a podsystémů armády je zvládnutí a provedení podrobné a pečlivé **klasifikace informací**, především těch, které jsou pro armádu relevantní. Klasifikaci informací lze provést podle různých hledisek v závislosti na zvolení klasifikační vlastnosti. Informace lze pak členit například podle:

- úrovně řízení (strategické, operační, taktické),
- struktury (základní, sdružené, informační masivy ap.),
- vzniku (prvotní, odvozené, ...),
- stability (stálé, proměnné, ...),
- oboru (vojenské, zpravodajské, týlové, ...) aj.

V dalším se podrobněji zaměříme na specifickou oblast tzv. **zpravodajských informací** (dále zkráceně ZI).

Doposud byla ZI chápána v souladu s normotvornými předpisy jako:

"Informační dokument zpravodajských orgánů, vydaný v určitých časových lhůtách nebo tématicky, který obsahuje údaje o organizaci, dislokaci, výzbroji a výstavbě ozbrojených sil nepřítele, případně údaje o jeho uskupení a zámyslu, potřebné pro daný velitelský stupeň v dané situaci a další důležité poznatky a údaje, které jsou předmětem zpravodajského zájmu. Slouží k včasné informaci vlastního štábu a podřízených."

Jsme toho názoru, že takovéto pojetí ZI již dnes nevyhovuje potřebám armády.

Podobné vymezení ZI totiž není přesné a ani úplné z hlediska obsahu a formy. ZI je zde chápána zúženě, pouze jako určitý informační dokument. Její definování by mělo být širší, obecnější, aby nedocházelo k jejímu ztotožňování pouze s jednou ze svých forem.

Rovněž tak i její obsah by měl být vymezen obecněji, jelikož při snaze příliš konkretizovat objekt informace vzniká nebezpečí, že její podrobná specifikace bude omezující nebo i paradoxně neúplná, což je obecný problém všech rádo by přesných informací. Míru obecnosti a stupeň specifikace pojmu je nutné pragmaticky podřídit praxi, přičemž neméně významným faktorem je zajištění jeho dlouhodobější platnosti. Z těchto důvodů je vhodné při objasňování či definování pojmu ZI vycházet z toho, k čemu obecně ZI slouží (**funkce**), o jakou oblast informací se jedná (**obsah**), kde vzniká (**zdroj**) a komu je určena (**uživatel**).

Zpravodajská informace (ZI) patří do kategorie těch informací, které nejen vstupují a probíhají celým procesem řízení vojsk určitého stupně velení, ale rovněž z něj vystupují, zpravidla ve změněné, rozšířené nebo zúžené podobě jako vstupní informace velení a řízení jiných (podřízených, nadřízených či součinnostních) stupňů. Svým významem ZI jsou nebo by měly být jedním ze základních podkladů pro rozhodování velitelů a štábů všech stupňů, ale i státních orgánů, v otázkách souvisejících s přípravou a řízením obrany státu.

Funkce ZI tedy vychází a plně odpovídá obecné funkci informace - **snížit míru neznalosti problému, který řeším, případně upozornit na problém nový.**

Z hlediska obsahu definičním oborem ZI je oblast širšího nebo užšího zpravodajského zájmu daného stupně velení, jejíž poznání je nezbytné pro hodnocení a prognózování **vojenských i některých nevojenských rizik a ohrožení, potenciálních nebo skutečných uskupení vojsk a jejich možností k vedení bojové činnosti proti území vlastního státu, jeho obyvatelstvu a majetku, jakož i všech skutečností spojených s reálnými podmínkami a činností vojsk, ozbrojených skupin ap.**

Zdrojem těchto informací, jejich nositeli či tvůrci jsou jednak **speciálně vytvářené a vybavené orgány** (průzkumné, zpravodajské), ale i **ostatní vojska, jejich velitelé, štáby, civilní instituce, státní orgány a obyvatelstvo.** K získání ZI z těchto zdrojů, jejich vyhodnocování a předávání k využití je v armádě předurčen a vytvořen **systém vojenského zpravodajství.**

Již z uvedeného je zřejmé, že vzhledem ke svému specificky vojenskému charakteru je třeba **uživatele ZI** hledat především v armádě, jejich velitelstevských orgánech, ale i ve vrcholných orgánech řízení státu a institucích, podléhajících se jakýmkoliv způsobem na řešení otázek spojených s přípravou a zabezpečováním obrany státu.

Z toho všeho je patrný značně široký tematický záběr ZI, který se dá v podstatě obsahově ztotožnit se strukturou řídicích procesů všech systémů a podsystémů, zabývajících se problematikou obrany, armády i bezpečnosti. Soustavu ZI je proto možné jen obtížně předem definovat z hlediska konkrétního obsahu, neboť ten je neustále ovlivňován nově vznikajícími druhy informací. To ale zároveň znamená, že požadavek orgánů velení a řízení na ZI určitého druhu musí být vždy obsahově přesně vymezen a v souladu s tím se musí hledat způsob, jak tyto informace konkrétně využít.

Navrhované obecnější pojetí ZI sice neřeší její konkrétní formy zpracování, ale umožňuje v závislosti na situaci účelněji a přesněji konkretizovat, **jaké informace je nutno získat, z které oblasti, z jakých zdrojů, jakým způsobem a komu je poskytovat.** Přitom lze dále rozhodnout jakou budou mít formu, jakým způsobem budou dále zpracovávány a využity.

Lze předpokládat, že v období míru budou mít ZI z hlediska obsahu a významu proporcionálně jiný charakter, budou získávány z kvantitativně i kvalitativně jinak strukturovaných zdrojů a budou určeny jen některým, zpravidla vybraným řídicím a velitelským orgánům, než tomu bude v období zvýšeného napětí či války. Rovněž i objekty ZI budou zpravidla proporcionálně rozdílné.

Je to dáno zejména tím, že v období míru budou tyto informace určeny především pro **prognostickou a koncepční činnost** vyšších velitelských orgánů armády a vrcholných řídicích orgánů státu, zatímco v době ohrožení a za války budou tyto ZI určeny hlavně pro **řízení a velení vojskům** na jednotlivých stupních. Úzce to souvisí i s kapacitou a možnostmi systému vojenského zpravodajství v těchto diametrálně odlišných obdobích.

Uvedené skutečnosti by měly být brány v úvahu i při navrhování a budování informačního systému armády a tím i jedné z jeho významných složek - **systému vojenského zpravodajství**, jehož základní strukturu tvoří zpravodajské správy, oddělení, skupiny, zpravodajští důstojníci a jejich informační pracoviště na jednotlivých stupních velení.

Tyto základní strukturální články vojenského zpravodajství rozvíjejí svoje funkce v úzké návaznosti na činnost vlastních průzkumných orgánů, pracovišť a stanovišť, jakož i štábů a vojsk. Vnitřní organizační struktura systému vojenského zpravodajství se vždy vyvíjela a vyvíjí na pozadí formování struktury armády. Vnitřně se tedy člení na řadu podsystémů a prvků, jejichž úkolem je zabezpečovat zpravodajské informace pro příslušné velitelské stupně a druhy vojsk armády a významně se tak podílí na jejich informačním zabezpečení.

Vzhledem k tomu, že formy a metody informačního zabezpečení by měly vždy vycházet z metod a forem konkrétních řídicích činností, je třeba i systém vojenského zpravodajství tomuto požadavku podřídít.

Pokud má systém vojenského zpravodajství zabezpečovat pro orgány řízení armády ty správné (myšleno kvalitní a relevantní) informace a ve správný čas, měly by si jeho řídicí prvky v každé době vyhodnotit, **jaké konkrétní informace má systém získat, z jakých oblastí, jakými silami a prostředky a kolik má na to času.** A to bude v každé situaci jiné.

V systému vojenského zpravodajství se získávají a zpracovávají zpravodajské informace v různé formě textové, grafické, numerické, videoinformační aj. Velitelé jsou však tradičně navyklí jen na určitou formu a často i rozsah informací. A tak i ZI je nutné, obdobně jako u jiných informací, přizpůsobovat uživatelským pracovištím. To vyžaduje úzkou součinnost mezi zpracovateli příslušných informací a jejich uživateli.

Požadavky velitelů jsou těsně spojeny s určitým stupněm a oblastí velení a řízení. Například pro taktickou úroveň může být určitá zpravodajská informace významná, pro operační úroveň je naopak významově zanedbatelná. Toto rozlišení

"stupně významnosti" pro určité uživatele může informační pracovník předpokládat, i zde však musí mít rozhodující slovo velitel, pro něhož je informace určena.

Diferencované potřeby uživatelů v informační praxi však vyžadují nejen udržování trvalého kontaktu informačních pracovníků s uživateli, ale i větší časový prostor k jejich uspokojení. Jeden informační pramen, prvotní nebo základní informace, se může totiž stát základem několika různých diferencovaně zpracovaných zpravodajských informací odvozených. To je přirozeně pracnější, časově náročnější a může se zdát, že i zbytečné. Chceme-li však naplnit požadavek poskytování skutečně relevantních informačních podkladů pro různé oblasti a stupně velení a řízení, je respektování požadavků uživatelů zcela nezbytné. Nelze již nadále jít cestou - **shromažďovat a poskytovat "vše o všem a všem"**. Pak může dojít totiž k "zahlcení" informacemi, z nichž mnohé pro nás nebo daného uživatele informacemi nejsou, podstatné, relevantní informace se ztrácejí, zanikají nebo zastarávají a v důsledku "informačního chaosu" zbývá jen minimum času na nejsložitější část práce s informacemi, na jejich kvalitní vyhodnocení a využití k prognostické činnosti a rozhodování.

Tyto poznámky ke vztahu zpravodajských informací a informací vůbec k systému velení a řízení armády měly zdůraznit především nezbytnost hledání oboustranných vazeb a možností, jak lepším informačním zabezpečením zkvalitnit řízení v podmínkách armády a naopak, jak důsledným respektováním potřeb velení a řízení prohloubit činnost všech informačních pracovišť armády, tedy i systému vojenského zpravodajství.

Často je možné se setkat s názorem, že existující informační soustavy neposkytují vedoucím pracovníkům, velitelům adekvátní informace. Nespočívá však tento problém i v tom, že ne všichni vedoucí pracovníci a velitelé mají zájem a schopnosti budovat efektivní a perspektivně fungující informační systémy?

Pokud odpověď na otázku "Co dál s informacemi v armádě?", pod kterou je tento článek uveden, nevyplyvá z jeho obsahu samotného, shrnutí bychom ji do těchto několika myšlenek a zároveň otázek, na které si každý čtenář jistě odpoví sám:

*** Mám ujasněný pojem informace a vím, které informace jsou pro armádu, druh vojska, pro mne relevantní?**

*** Jsou tyto informace pro mne relevantní v každé době nebo situaci?**

*** Mám tyto informace k dispozici, jsem schopen je získávat, znám jejich zdroje?**

*** Jsem schopen informace shromažďovat a zpracovávat sám, jsem k tomu technicky vybaven nebo potřebuji zprostředkovatele - informační systém, informačního pracovníka?**

*** Snižuji informace, které pokládám za relevantní u mne (mého orgánu, instituce, ...) míru znalosti problému nebo vytvářejí problém nový?**

*** Jsem schopen na základě těchto informací organizovat svoji práci, rozhodovat se a řídit?**

*** Nezaměstnávám se sám nebo zaměstnávají mne jiní příliš informacemi, které nejsou pro mne v dané chvíli relevantní?**

*** Znáš cesty, jak předcházet nebo řešit "informační chaos" u sebe a ve svém okolí?**

*** Nejsem příčinou nebo dokonce organizátorem takového "informačního chaosu"?**

Cílem článku nebylo vyřešit "informační problém", ale poskytnout náměty k zamyšlení, úvahám a diskusím těm, kteří s informacemi pracují, vytvářejí je, využívají či rozšiřují, což by měl být každý z nás, příslušníků armády. Doposud vojáky používané rčení "bez spojení není velení" lze totiž oprávněně parafrázovat takto:

"Bez informací a spojení není možné velení!"

Literatura:

- Kubík, Z.: Využití vědeckých, technických a ekonomických informací v řízení. Institut řízení. Praha 1988.
- Rabenseifer, A.: Informační systémy - problematika vědecká disciplína? Informační systémy č. 1, 1991, str. 1-19.
- Kubík, J., Vaculík, Z.: Informační systémy v ČSSR. Knihovnička novináře, Gottwaldov 1988.
- Martiňák, M., Marsa, J.: Informace v systému vojenského zpravodajství. Učební pomůcka pčt.- 923/1. Vojenská akademie, Brno 1989.
- NN 020101, Průzkum. Názvoslovná norma. MNO Praha 1981.

Plukovník Ing. Ladislav Klíma, CSc.,

plukovník Ing. Petr Svoboda

EVIDENCE MATERIÁLU V LOGISTICE

Za nejdůležitější oblast v logistice je obecně považováno hospodaření s materiálem (plánování, zavádění, pokrývání potřeby, tvorba zásob, udržování materiálu apod.). Jemu musí být při koncipování systému zabezpečení armády věnována rozhodující pozornost.

V současné době je v AČR cca 90 % finančních prostředků vynakládaných na materiál realizováno centralizovaným nákupem. Na nižších organizačních stupních a u některých služeb je nákup materiálu a služeb prováděn decentralizovaně orgány zodpovědnými za jednotlivé materiálové třídy a služby. Tento způsob se ukazuje jako nevýhodný, protože podstata trhu vyžaduje, aby nákup (prodej) byl centrálně řízen a zabývali se jím především specialisté na obchodní činnost, s patřičnou znalostí trhu, obchodního práva apod. Jako efektivnější, personálně méně náročné a reálné se jeví činnosti související s nákupem (prodejem) materiálu a služeb svěřit na jednotlivých stupních velení speciálním orgánům (referentům), které je budou vykonávat centralizovaně podle požadavků všech subjektů daného stupně velení. Výhody takového řešení by měly převýšit nevýhody plynoucí z nárůstu součinností vazeb uvnitř systému zabezpečení.

Informatizovaný systém zabezpečení vyžaduje katalogizaci veškerého materiálu i vytypovaných služeb a odpovídající technické a programové vybavení jako nezbytné předpoklady pro potřeby centrálně řízené akvizice, prodeje, likvidace materiálu na všech stupních v rámci delegovaných kompetencí.

Mírový zásobovací systém armády řídí materiální hospodáři při uplatnění převážně **teritoriálního systému zásobování**. Současně je řada rozhodujících povinností přenesena na vojenská velitelství a jejich sklady. V jednotlivých materiálových třídách je uplatňována (ne vždy z objektivních důvodů) v zásobovacích a skladovacích činnostech řada specifíků, které ve své podstatě vytváří systém nesourodý, značně komplikovaný, málo pružný a neefektivní s největšími negativními dopady na nejnižších zásobovacích stupních. Důsledkem je, že u jednoho útvaru je stejný materiál veden v různých počtech odděleně v rámci několika materiálových tříd, několika pracovníky, pod různými čísly, v různých skladech, evidován a účtován různými způsoby. Tento materiál je vyžadován z různých nadřazených skladů a dopravován různými dopravními prostředky. Je nakupován u stejných i různých dodavatelů různými zásobovací ne vždy za nejvýhodnější ceny. Stává se i to, že u útvaru u jedné materiálové třídy materiál chybí a u druhé je stejný materiál v dostatečném množství. Odstraněním těchto duplicit může být dosaženo významných ekonomických efektů.

Polní zásobovací systém lze charakterizovat jako pozůstatek frontového systému vytvořeného v rámci koalice k zabezpečení polních vojsk ve strategickém útočném uskupení. Je uzpůsoben pro uplatnění **velitelského systému zásobování**, kde zabezpečování materiálních potřeb je realizováno v souladu s velitelskou linií. V tomto systému jsou výhodné

centralizovány dopravní prostředky, sklady opravárenská zařízení a další zařízení jednotlivých služeb do organických celků s centralizovaným řízením a poskytováním komplexního zabezpečení.

Válečný zásobovací systém armády je založen na kombinaci teritoriálního a velitelského systému zásobování. Na operačních stupních se předpokládá zpravidla využívat teritoriální, na taktických stupních velitelský systém zásobování. **Těžiště zásobování spočívá na teritoriálním systému, který bude plnit úkoly ve prospěch všech vojsk, jež jsou na jeho území dislokována, budou se přes něj přesunovat nebo zde povedou obranné boje.** K plnění těchto úkolů má systém vyčleněny potřebné zásoby a zabezpečovací svazky, útvary a zařízení. Část zásob a některých zabezpečovacích svazků, útvarů a zařízení zůstává vyčleněna jako rezerva hlavního velení. Tento systém se opírá o využívání materiálních, lidských a technických zdrojů teritoria státu.

Z analýzy zásobovacích systémů a skladového hospodářství lze učinit následující závěry:

- Stávající mírový a válečný teritoriální systém zásobování jsou v zásadě principiálně totožné. Vyžadují však další sjednocení a sladění řady vnitřních vazeb, především z hlediska co nejjednodušší transformace mírového systému na válečný, k vytvoření podmínek pro kontinuální funkci automatizovaného zásobovacího systému při této transformaci, z hlediska zapojení zásobovacích prvků polních vojsk do válečného zásobovacího systému armády a s tím související odpovědnosti a vztahů orgánů teritoria a polních vojsk.
- přes relativní akceschopnost válečného teritoriálního systému zásobování je nutné zachovat v zásobovacím systému polních vojsk všechny jeho články na vojskovém stupni. Na vyšších stupních je možné jejich rozsah účelně snížit (např. polních pekáren, masozávodů, prádel, opravárenských zařízení) a nahradit využíváním nevojenských zdrojů na teritoriu státu. Snížení výrobních zařízení, zejména na vojskovém stupni, musí předcházet příslušné legislativní úpravy krizového právního řádu. Jako vhodné se rovněž jeví ponechat prvky pro zabezpečení sborových prostředků a speciální techniky.
- Polní zásobovací systém je účelné v souvislosti s měnícími se podmínkami činnosti vojsk na teritoriu státu dále redukovat v počtu zásobovacích etap. Pro zajištění potřebné pružnosti v zásobování vojsk zvýšit odpovědnost zásobovacích prvků vojskového stupně za úplné a včasné zabezpečení vlastních vojsk. Na operačním stupni nevytvářet zásobovací polní prvky, ale využívat plně teritoriální zařízení (stacionární a mobilní). Tím zabezpečit požadovaný prostorový princip v zásobování vojsk, který nahradí méně efektivní velitelský systém zásobování.
- Všechny zásobovací systémy mají vybudováno skladové hospodářství podle dosavadní materiálové působnosti. Hlediskům potřeby logistiky vyhovují zčásti jen některé prvky polního zásobovacího systému. Ostatní zásobovací systémy jsou zbytečně roztržštěné a systémově těžce informatizovatelné. Při reorganizaci skladů, zejména na nižších stupních, s cílem postupně vytvořit sklady "multimateriálové", které umožní doplňovat každý útvar (jednotku) z minimálního počtu skladů, se podstatně zvýší pružnost zásobování a sníží celkové provozní náklady skladového hospodářství.

Z uvedeného vyplývá, že současný systém zabezpečení armády je poplatný možnostem minulých let a v nových podmínkách neodpovídá potřebám moderní armády. Rozhodující materiální potřeby v něm zajišťuje mnoho samostatných subjektů s řadou duplicit, nízkou koordinací, neefektivními vazeb vně i uvnitř armády a negativními dopady zejména na

ekonomickou efektivnost a činnost velitelských orgánů. Přežilo se řízení cestou jednotlivých materiálních hospodářů a s ním spojená klasifikace materiálu do mnoha materiálových tříd, nízký stupeň standardizace a normalizace, které spolu s nízkým stupněm informatizace tvoří systémový retardační činitel k dosažení nové kvality v zabezpečování potřeb armády.

Nové, především ekonomické podmínky, vyvolávají potřebu systém zabezpečení armády od základu přebudovat. Především opustit dosavadní rozdělení odpovědností a působností při hospodaření s materiálem reprezentované funkcí materiálních hospodářů, včetně pojetí materiálových tříd. Nahradit je logistickým systémem, který umožní, spolu s kvalitativně novou informační podporou, maximálně sjednotit hospodaření s materiálem a na ně navazující poskytování služeb z funkčního i organizačního hlediska. Tím bude dosaženo podstatných ekonomických efektů, úspory lidských a materiálních zdrojů, zvýšení pružnosti a spolehlivosti zabezpečení a slučitelnosti se systémy armád NATO.

Dosažení tohoto cíle předpokládá zejména:

- * Jednotnou klasifikaci a číslování u všech druhů materiálu ve vazbě na celostátní, západoevropské normy a normy NATO, resp. vytvoření jednotného materiálového katalogu, jehož prostřednictvím lze významně zvýšit standardizaci materiálů a vytvořit podmínky pro informatizaci řízení.
- * Používání jednotných odborných norem, provázaných pracovních postupů, metod i systému počítačové podpory.
- * Přerozdělení materiálů současných 26 materiálových tříd z hlediska nového funkčního uspořádání systému.
- * Sjednocení (sloučení) skladového hospodářství podle nového funkčního uspořádání systému při respektování podstatných zvláštností materiálu.
- * Jednotný dopravně zásobovací systém pro všechny druhy materiálu.
- * Ekonomickou samostatnost systému z hlediska alokace rozpočtu.
- * Přímé vazby na civilní sféru k zajištění materiálních potřeb a služeb pro armádu v míru i za války (na systém hospodářské mobilizace).
- * Včasné zabezpečení přípravy nově vzniklých odborností v systému.
- * Sjednocení organizačních struktur.
- * Centralizované řízení.
- * Zavedení nového modelu zabezpečení.

Při koncipování nového systému zabezpečení armády a zejména při uplatňování uvedených směrů integrace je nutné respektovat některé zvláštnosti:

a) První zvláštností je činnosti a organizace zdravotnické služby, které jsou vázány na ustanovení Ženevských úmluv. Z úmluv jednoznačně vyplývá, že vojenské zdravotnictví nemůže být součástí struktur, majících charakter vojenských objektů, byť by měly jen charakter zabezpečení. Zásobování zdravotnických etap za války tedy musí provádět zvlášť k tomu určené a předepsaným způsobem označené jednotky po zvláštních, viditelně označených a předem deklarovaných komunikacích.

Na druhé straně zdravotnická služba musí uspokojovat potřeby vojsk v zásobování zdravotnickým materiálem. Tento požadavek vychází mimo jiné z některých zákonných norem (např. zákony č. 20/66 Sb. a 548/91 Sb.), které definují obsah zdravotnické péče. Součástí této péče je i poskytování léků a zdravotnické techniky.

Z uvedených skutečností vyplývá, že zdravotnickou službu nelze začlenit jako nedílnou součást do nového systému zabezpečení. V některých činnostech se na systém zabezpečení napojí a bude plně využívat jeho služeb, používání jednotných pracovních postupů, metod

i systému počítačové podpory. Jde zejména o výzkum a vývoj zdravotnické techniky, její likvidaci a akvizici. Materiál zdravotnické služby musí být rovněž veden v jednotném materiálovém katalogu. V důsledku vyčlenění zdravotnických etap ze systému zabezpečení je nutno rozpracovat samostatný systém jejich zásobování "nezdravotnickým materiálem".

b) Druhou zvláštností je ubytovací a stavební služba, která podstatnou část svých činností plní (v souladu s platným právním řádem) správní funkce spojené svojí obsahovou náplní bezprostředně s posláním základních prostředků užívaných armádou. Jde např. o ochranu životního prostředí, vodohospodářství, energetiku, požární ochranu, správu nemovitého majetku, včetně půdy, ochranu územních zájmů, správní a finanční činnost vyplývající z funkce ústředního investora, státní správu lesního hospodářství ve vojenských lesích a statcích apod.

Služba dále plní úkoly investiční výstavby, oprav, rekonstrukce a modernizace základních fondů, zásobování vojsk teplem apod., které svojí povahou vyžadují vysoce specifické odborné řízení.

Z toho je zřejmé, že služba vykonává řadu specifických, vnitřně navzájem provázaných funkcí a činností. Rovněž systém řízení a struktura prvků služby jsou ve srovnání s jinými službami značně specifické. Jejich transformace do jednotné podoby nového systému zabezpečení by byla značně komplikovaná, s vysokým rizikem paralyzování činnosti služby. Proto se jeví účelné ve střednědobé perspektivě zachovat autonomii služby. Do působnosti nového systému zabezpečení přenést vybrané druhy materiálu třídy 14 (polní materiál v rozsahu dle N NGŠ č. 01/78 a další, které nebudou úzce svázány s činností služby, např. tabulkový materiál nomenklatury A) a z toho vyplývající služebnost. Ostatní materiál tříd 14 a 24 (které postupně splývají) službě ponechat, včetně vybudovaného zásobovacího systému. Její úplné včlenění do systému zabezpečení předpokládá v další etapě.

Určité specifiky se rovněž vyskytují u letectva a PVO. Jsou dány především:

◆ Nutností řešit speciální služby (letištní technické zabezpečení, letecké provozní zabezpečení, zabezpečení leteckotechnickým materiálem a leteckou municí).

◆ Odlišnými nároky na skladování materiálu a jeho nenahraditelnosti jinými materiály. Nutností řídit vysoce specializované opravárenské podniky.

Tyto specifiky je nutné zohlednit a řešit v oblasti zabezpečení leteckým palubním materiálem, leteckou výzbrojí a municí vybavením zabezpečovacích útvarů letectva prostředky pro rychlou přepravu, prostředky automatizace zabezpečujícími informace v reálném čase a zachováním odděleného skladování vybraného leteckého technického materiálu. Zabezpečení letectva jako celku je však reálné z hlediska funkčního i organizačního včlenit do nového systému zabezpečení s výjimkou inženýrské letecké služby.

Z celkového posouzení problému vyplývá, že ve střednědobé perspektivě je reálné postupně integrovat podstatnou část funkcí a činností zabezpečení armády do kvalitativně nové služby (systému) se všemi znaky moderního logistického systému.

Ve vazbě na nový systém zabezpečení armády je nutné vyřešit základní klasifikaci materiálu z hlediska optimálního fungování systému. Hledisky pro tuto klasifikaci musí být:

■ V systému zabezpečení budou plnit funkci max. 2 - 3 materiální hospodáři:

- náčelník nové integrované služby (zabezpečení),
- náčelník zdravotnické služby armády,
- náčelník ubytovací a stavební služby armády (dočasně).

■ Z hlediska skladování vyžaduje materiál armády následující třídění:

- výzbroj a technika,
- munice a rakety všech druhů a určení,
- vybrané druhy leteckého technického materiálu,

- léky a speciální zdravotnické a veterinární přístroje, biologické preparáty, laboratorní zvířata a psi,
- pohonné hmoty, speciální kapaliny, tekutá paliva a plyny,
- otravné, toxické a odmořovací látky a směsi, speciální chemikálie a radioaktivní látky,
- ostatní materiál.

■ Z hlediska dělby práce při obhospodařování materiálu a na ni navazující přípravy specialistů vyhovuje třídění podle uvedených hledisek s výjimkou rozsáhlé skupiny ostatního materiálu. Tuto skupinu se jeví účelné dále rozčlenit na:

- materiálové celky,
- náhradní díly,
- proviant,
- výstroj a výzbroj jednotlivce (mimo zbraní),
- ostatní materiál.

Ke splnění těchto hledisek se jeví účelné rozčlenit materiál armády do následujících skupení:

1. Výzbroj a technika.
2. Munice všeho druhu, pumy, výbušniny, řízené a neřízené střely a rakety všech druhů a určení.
3. Pohonné hmoty, maziva, speciální kapaliny, tekutá paliva a plyny.
4. Otravné, toxické a odmořovací látky, směsi, speciální chemikálie a radioaktivní látky.
5. Letecký technický materiál.
6. Zdravotnický a veterinární materiál (mimo prostředky zdravotnické ochrany jednotlivce).
7. Náhradní díly.
8. Proviant.
9. Výstroj a výzbroj jednotlivce (mimo zbraní).
10. Stavební materiál a zabudovaná zařízení.
11. Ostatní materiál.

EVIDENCE MATERIÁLU VE VYSPĚLÝCH ARMÁDÁCH

Postupné budování integrovaných logistických systémů bylo cílem řady reorganizací ve vyspělých západních armádách. Nejzásadnější změny byly provedeny již v 60. letech.

V původních systémech byla odpovědnost za jednotlivé druhy zabezpečení rozdělena mezi druhy vojsk a služeb s materiální působností, obdobně jako v Čs. armádě. Uvedené druhy vojsk a služeb odpovídaly za celý materiálový cyklus od vývoje po vyřazení. Podle hodnocení odborníků západních armád toto rozdělení odpovědnosti spolu s nejednotností mnoha stránek hospodaření s materiálem bylo náročné na řízení ze strany velitelů a štábů, mělo záporné dopady na útvary, které se musely obracet na řadu zdrojů materiálního a technického zabezpečení. Mělo nepříznivý vliv na efektivnost zabezpečení a brzdilo použití základních logistických principů a účinné nasazování výpočetní techniky. Bundeswehr nepřevzal od americké armády systém druhů vojsk a služeb s materiální působností a řešil výstavbu systému zabezpečení samostatně ve svých konkrétních podmínkách vycházejících z ústavně stanovené zásady, že nebude použit k plnění obranných úkolů mimo území státu. Proto také přístupy k řešení logistických systémů v armádách USA, Francie a Anglie jsou ve srovnání s Bundeswehrem rozdílné.

Reorganizace provedené v 60., 70. a 80. letech v armádách USA, Francie, Anglie a dalších, které dále pokračují, sledují zejména:

- Vytvoření co nejmenšího počtu zdrojů zásobování a technického zabezpečení pro útvary.
- Soustředění sil a prostředků logistiky téměř na všech stupních do jednoho organizačního celku. Tak vznikly např. v armádě USA velitelství zabezpečení svazku a svazu pozemního vojska na válčišti. Výzbrojní velitelství na teritoriu USA a Vojenská logistická agentura - orgán, který zabezpečoval zásobování všech druhů ozbrojených sil tzv. společným materiálem (PHM, proviantním, zdravotnickým, ubytovacím, topografickým, železničním, mostním, prostředky pro zásobování vodou apod.). Obdobná velitelství vznikla u jednotlivých druhů ozbrojených sil.
- Zvýšení významu výzkumu a vývoje vojenské techniky a materiálu, zejména integrací řídicích orgánů.
- Sjednocení různých stránek hospodaření s materiálem (názvosloví, katalogizace, zjednodušení evidence a účtování).
- Zvýšení hospodárnosti a lepší využití ekonomického potenciálu státu.
Společným rysem americké, německé a francouzské armády jsou samostatné vrcholové orgány pro zdravotnickou a stavební službu. Ve štábech těchto armád jsou zařazena oddělení logistiky. Činnosti, které nesouvisí s řešením zásadních otázek, jsou přeneseny na velitelství nebo úřady přímo zabezpečující vojska.

Z dostupných informací lze usuzovat, že většina moderních západních armád prošla v minulosti při řešení otázek zabezpečení vojsk obdobným vývojem, o jaký se pokouší nyní naše armáda.

V současném období se u nich projevují tyto vývojové tendence:

- Síly a prostředky logistiky se předpokládá začlenit v armádě USA pouze na stupních brigáda, armádní sbor a velitelství pozemního vojska a zrušit na stupni praporu a divize. V armádě SRN pouze na stupni praporu, divize a armádního sboru. Jejich zrušení se předpokládá na stupni brigáda.
- Vyšší operační a taktická pohyblivost svazků a svazů vyžaduje logistiku odpovídající jejich mobilitě a prvky, které umožní volbu rychlého automatizovaného řízení zásobování zásobovacími kontejnery a plošinovým přepravním systémem.
- Logistika v rámci NATO nadále zůstává národní úlohou. Proto hlavní pozornost bude zaměřena na standardizaci vojenského materiálu.
- Ve francouzské armádě se znovu přenáší veškerá zodpovědnost za velení a logistiku na velitele. Současně se prosazuje zásada zabezpečování vojsk bez ohledu na příslušnost ke svazku, svazu nebo druhu vojska s cílem zvýšit hospodárnost a netříšnit zdroje, umožněná důslednou informatizací.

FRANCOIS MELESE, DRMI, Naval Postgraduate School, Monterey, California

POMĚR NATURÁLNÍCH DOPLŇKOVÝCH VÝHOD A FINANČNÍHO PŘÍJMU VE VOJENSKÝCH KOMPENZACÍCH

Tento článek rozvíjí jednoduchý analytický rámec zaměřený na zkoumání ekonomických důsledků naturálních doplňkových výhod na rozhodování zaměstnavatele i zaměstnance. Uvnitř tohoto pracovního rámce je objasňována role naturálních doplňkových výhod, které jsou spolu s nominálním finančním příjmem součástí celkových kompenzací, vyplácených za vojenskou práci. Autor článku názorně demonstruje, že rozhodování zaměstnavatele i zaměstnance, které je soustředěno na vhodnost vzájemného "mixu" finančních složek platu a naturálních doplňkových výhod v rámci celkového příjmu, může mít signifikantní a předem odhadnutelný vliv na úspěšnost rekrutace, délku retence, výši celkových nákladů na práci a také na individuální charakteristiky jedinců, kteří společně tvoří ozbrojené síly.

O AUTOROVÍ

Francois MELESE pracuje od roku 1987 jako mimořádný profesor v Centru řízení obranných zdrojů při Námořní postgraduální škole v Monterey, Kalifornie, USA.

Francois Melese získal v roce 1977 titul bakaláře na University of California v Berkeley. Po dvou letech mu byl na University of British Columbia v Kanadě udělen titul master ekonomie a od roku 1982 je nositelem titulu doktor ekonomie, který mu byl přiznán na belgické University of Louvain. V průběhu své odborné kariéry pracoval Francois Melese jako výzkumný pracovník v Institut de Recherches Economiques et Sociales při University of Louvain v Belgii a jako mimořádný profesor ekonomie na Auburn University. Publikuje v Quarterly Journal of Economics, Southern Economic Journal, Energy Economics, International Trade Journal a Defense Analysis. Je členem American Economic Association, Southern Economic Association, Operations Research Society a Research Society of American Scientists - Sigma XI.

Publikovaný článek Francoise Melese, zabývající se problematikou stanovení

optima vzájemného poměru výše finančních složek platu vojáka z povolání k výši doplňkových naturálních výhod, které jsou poskytovány v ozbrojených silách USA, prezentuje jednu z možností využití metod ekonomické analýzy v této oblasti veřejné ekonomiky. Z obsahu článku je na první pohled zřejmá odlišnost ekonomických podmínek americké armády od té situace, ve které se dnes nacházíme my. Nicméně, jedno je téměř shodné - nedostatek rozpočtových prostředků a tlak na jejich efektivní alokaci. (V samé podstatě armády, v jejím napojení na ekonomiku státu a v samé podstatě peněz je založeno, že žádná armáda (a nejenom armáda) jich nikdy neměla, nemá a nebude mít dostatek. A to ani relativní dostatek [absolutní dostatek je nesmyslem].)

Proto se (přes odlišnost podmínek) domnívám, že ve vztahu k procesům, které v současnosti probíhají v Armádě České republiky, je předmětný článek významným a velmi inspirativním příspěvkem. Znalost použití metod ekonomické analýzy při hledání optimálního poměru mezi hlavními složkami nákladů na vojenské lidské zdroje stále více vystupuje před řídícími pracovníky jako jedna z naléhavých potřeb (ve zmíněném kontextu se tato potřeba vztahuje k připravované profesionalizaci armády). Mnohé z myšlenek, které jsou uvedeny v publikovaném článku, velmi plodně vstupují i do celkového kontextu připravovaných změn rozpočtování výdajů na obranu. **Záměr postupného přechodu k systému plánování, programování a rozpočtování předpokládá využívat při kvantifikaci nákladů na alternativní personální a sociální programy obdobných analytických metod. Realizace tohoto záměru je, kromě jiného, podmíněna ekonomickou kvalifikací těch, kdo předmětnou oblast řídí.** Snaha napomoci vzdělávání řídicích pracovníků byla proto jedním z hlavních motivů přeložení a zveřejnění článku.

Odborná terminologie článku a způsob, jakým je předmětný problém analyzován, je dosti vzdálena metodám, které jsou dnes v naší armádě používány. Z tohoto důvodu jsem do jednotlivých pasáží článku začlenil vlastní (colonélem psané) poznámky. Tyto poznámky mají čtenáři napomoci překonat pravděpodobná úskalí, která před ním při pozorném čtení vyvstanou.

Dříve, nežli přejdu k samotnému obsahu prezentovaného článku, chtěl bych ještě poděkovat mým kolegům, zejména pak Ing. Jiřímu Pátkovi CSc., za cenné připomínky, které v celkovém kontextu výrazně přispěly ke kvalitě překladu.

Dr. Radek Smolík, CSc.

1. ÚVOD

"Ačkoliv rozsah ozbrojených sil bude redukován, význam rekrutace a retence vysoce kvalifikovaného personálu na funkcích, které budou zachovány, bude kriticky narůstat ..." (Cheny, 1990, s. 19). A více než to, "musíme platit příslušníkům ozbrojených sil platy srovnatelné s tím, co si mohou vydělat v civilním sektoru, jinak nebudeme schopni je získat, ani si je udržet" (Carlucci, 1989, s. 158). Z těchto prohlášení ministrů obrany v kongresu je zřejmé, že ministerstvo obrany je

rozhodnuto udržet paritu mezi civilními a vojenskými kompenzacemi, které jsou poskytovány za práci ve srovnatelných profesích.

Je zajímavé, že významná část vojenských kompenzací za pracovní výkony přichází k příjemcům ve formě naturálních doplňkových výhod, které doplňují základní finanční složky platu. Jak poznamenává Binkin (1975, 1981), celá éra po druhé světové válce byla provázena právě takovým nárůstem vojenských naturálních doplňkových výhod. Vojenské naturální doplňkové výhody v sobě zahrnují: profesní výcvik, rodinné bydlení, příspěvky na placení nájemného, všeobecnou lékařskou a zubní péči, péči o děti, výhodné nákupy ve vojenských obchodech, humanitární, sociální a rekreační aktivity a další příspěvky. **Prioritním cílem této stati je rozpracovat jednoduchý analytický rámec pro zachycení a zkoumání ekonomického vlivu poskytování naturálních doplňkových výhod na proces tvorby rozhodnutí zaměstnavatele i zaměstnance.** (Obecnější model, ilustrující problém zaměstnanců [spotřebitelů], lze nalézt v práci Deaton a Muellbauer, 1980, s. 109-115). Uvnitř tohoto pracovního rámce je pak objasňována role naturálních doplňkových výhod v celkových vojenských kompenzacích za práci v takových profesích, které mají srovnatelný civilní ekvivalent. Přitom je názorně demonstrována ta skutečnost, že rozhodování zaměstnavatele a zaměstnance, týkající se vhodné vzájemné kombinace finančních složek platu a naturálních doplňkových výhod, může mít významný a předem odhadnutelný vliv na úspěšnost rekrutace, délku retence, na výši nákladů na práci i na individuální charakteristiky jedinců, kteří společně tvoří ozbrojené síly.

Pro účely následující analýzy je užitečné rozdělit "naturální doplňkové výhody" do tří zřetelnějších kategorií:

- (1) naturální doplňkové příspěvky;
- (2) úhrnné dodatečné hotovostní příplatky k příjmu a
- (3) cenová zvýhodnění, vedoucí k úsporám příjmů (cenové subvence).

Příklady příspěvků první kategorie zahrnují takové náležitosti, které souvisejí s poskytováním péče o zdraví a profesního výcviku. Úhrnné doplňkové příplatky k příjmu zahrnují dodatečné příplatky (vyplácené v hotových penězích), výkonové peněžní stimuly atd. Konečně, cenová zvýhodnění (vedoucí k úsporám finanční části příjmu) jsou získávána těmi, kdo nakupují zboží s využitím služeb specializovaných zařízení Post Exchange (PX) a pořízují potraviny ve zvláštních vojenských obchodech (Commissary). Samozřejmě, že cenových zvýhodnění využívají také všichni ti, kdo platí menší ceny, než kolik činí tržní sazby za účast na různých sponzorovaných rekreačních aktivitách.

Ať už je dílčí soubor vojenských kompenzací vědomě sestaven tak, aby zohlednil specifické podmínky vstupu vojenského zaměstnání na trh práce nebo ať je prostě výsledkem tradice a kompromisů dosažených v parlamentu, celkový soubor nabízených kompenzací (pilotům, zdravotním technikům atd.) vyvolává autentickou individuální selekci jednotlivců.

Proces autentické selekce znamená, že jednotlivci o své vlastní vůli a na základě svých specifických preferencí srovnávají na trhu práce tržní hodnotu celkových vojenských kompenzací s tím, co by jinak alternativně získali v odlišných zaměstnáních. Proti tržní hodnotě celkových vojenských kompenzací tak při svém rozhodování každý jednotlivec staví hodnotu toho, co mu v dostupných civilních zaměstnáních - vybere-li si vojenské zaměstnání - uniká. Tento analytický kontext je v ekonomii znám jako náklady obětované příležitosti (opportunity cost). Znamená to, že rozhodnu-li se stát profesionálním vojákem, pak náklady tohoto rozhodnutí jsou pro mě představovány těmi potenciálními příjmy (a následně požitky), které bych získával, pokud bych zvolil jinou (příští nejvýhodnější) alternativu. Jak kvalitní je množina alternativ, které jsou pro mě na trhu práce dostupné a mezi nimiž si vyberám, to závisí na mých individuálních vlastnostech (kvalifikace, věk, zdravotní stav atd.). V každém případě však platí, že svoji volbu činím na základě autentických preferencí (tj. těch preferencí, které jsou má osobně - bez dalšího zdůvodňování - vlastní). Tento subjektivní výběr nemůže být "administrativně objektivizován".

(Blíže viz Blackorby a Donaldson [1988], kde jsou v různých kontextech zkoumány neobvyklé případy autentické individuální selekce.) Jednotlivci se specifickými zaměstnání budou své služby poskytovat k dispozici ozbrojeným silám v závislosti na tom, jak atraktivní pro ně bude kombinace finančních složek platu s naturálními doplňkovými výhodami. Ti z nich, kteří nebudou nabízené výhody hodnotit dostatečně vysoko (a v důsledku toho budou vnímat vojenský plat jako nízký), zvolí alternativní civilní zaměstnání.

Na druhé straně je zkušenostmi prokázáno, že ačkoliv mohou být prostřednictvím pečlivé volby souboru finančních složek platu a naturálních doplňkových výhod dosaženy náborové kvóty, jsou-li poskytovány nadměrné výhody, mohou být náklady na práci znehodnoceny. A navíc, model dává na srozuměnou, že vojenské náklady na poskytování naturálních doplňkových výhod mohou představovat stále větší procentuální část celkových nákladů na práci spolu s tím, jak se budeme přesouvat do prostředí snížených příplatků, příspěvků a hodnotných složek platů (viz Navy Times, 1990). Doporučení, vyplývající z modelu, jsou jednoduchá:

- (1) rozlišovat mezi těmi vojenskými profesemi (a dovednostmi v nich používanými), které mají blízké civilní protějšky a těmi vojenskými profesemi, které je nemají;
- (2) převést některé vojenské kompenzace, v současnosti obvykle poskytované v nepeněžní formě, do podoby hotovostních plateb a
- (3) garantovat, aby lidé byli placeni více v závislosti na jejich přínosu - při současném zohlednění jejich civilních příjmových předpokladů - nežli v závislosti na pouhém odhadu jejich "potřeb".

Naplnění těchto doporučení bude mít za následek zdokonalení náboru a delší setrvání jednotlivců v určitých zaměstnáních, jejichž obsazení je pro armádu kritické. Současně budou odhaleny skutečné náklady, které ozbrojené síly musí za tuto práci vynakládat. Odhalení skutečných relativních cen vstupů, vkládaných do systému národní obrany, může zlepšit produkční výkonnost a napomoci snížení nákladů.

Následující část článku uvádí předpoklady, na kterých je konstruován model. Část 3 poskytuje analytický rámec pro zkoumání podmínek maximalizace užitku,

což má za cíl napomoci zkoumání role naturálních doplňkových výhod v rámci vojenských kompenzací příjmů srovnatelných civilních profesí. Část 4 se soustředí na rekrutaci a retenci určitého typu jednotlivců, kteří jsou definováni jako Typ I, za podmínky poskytování souborné kombinace finančních složek platu a naturálních doplňkových výhod s výraznými rysy naturálních příspěvků. Je zde ukázáno, že přinejmenším jedna ze dvou alternativních dodatečně přidávaných výhod (zvýšujících příjem nebo způsobujících úspory, plynoucí z cenových zvýhodnění) musí být kombinována s původním souborem kompenzací, chceme-li, aby proces rekrutace Typu I probíhal plynule a bezporuchově. Část 5 prozkoumává administrativní náklady spojené s každou ze dvou kategorií doplňkových výhod, které jsou nutným dodatkem původního souboru finančních složek platu a naturálních doplňkových výhod. Celkové náklady na vojenské kompenzace jsou pak porovnány s náklady na kompenzaci "civilního ekvivalentu", a to s důrazem na kompenzace, které byly přijaty v hotovosti. Část 6 se soustřeďuje na jiný typ jednotlivců, kteří jsou definováni jako Typ II. Podmnožina jednotlivců Typu I a podmnožina jednotlivců Typu II dávají společně celkový fond práce, který připadá v úvahu pro obsazení danou zaměstnaneckou kategorií. Část 7 je závěrem, kterým celá publikovaná stať končí.

2. POZADÍ MODELU

Finanční prostředky, které byly vynaloženy na vojenské programy doplňkových výhod, vzrostly ve stálých dolarových cenách v průběhu periody let 1981-89 o 31 procent (Carlucci, 1989, s. 157). Tato částka nejen že převyšuje přírůstek platů ve sledované periodě, ale převyšuje také 20procentní přírůstek rozpočtu ministerstva obrany, ke kterému v této době došlo. Vojenské programy doplňkových výhod tedy nadále hrají významnou a integrální roli v rámci celkových souborů vojenských kompenzací. Ve srovnání s výší platů, které jsou vypláceny v hotovosti, shledávají pracovníci vojenské doplňkové výhody atraktivnějšími zejména ze dvou důvodů: Za prvé, mnoho doplňkových výhod poskytuje vojenskému příjemci zvláštní daňové výhody a za druhé, hromadné nákupy a/nebo přímé subvence cen zboží a služeb poskytují jednotlivcům značné úspory finančních složek příjmu. Z hlediska

Výraz a/nebo (anglicky and/or) vypovídá o platnosti výrokové formy. Sdružuje podmínky konjunkce a alternativy. Ve vztahu k platnosti výrazu V, sestávajícího z výroků V1 a V2 tedy znamená následující pravdivostní hodnoty:

V1	V2	V
1	1	1
0	0	1
1	0	1
0	1	1

Jinými slovy, takto definované tvrzení platí v každém z případů.

vojenského zaměstnavatele mohou vojenské doplňkové výhody snížit míru fluktuace zaměstnanců (viz Becker, 1964) a za určitých podmínek může být jejich poskytování pro vládu méně nákladné nežli tržní nákupy srovnatelných služeb nebo programů.

Z naznačené argumentace je zřejmé, že autor "na pozadí svých úvah" vychází ze současné (neoklasické) makroekonomické teorie, v níž byly do negativně potvrzených (Popper) výsledků keynesiánství včleněny závěry, ke kterým dospěl monetarismus, ekonomie "strany nabídky", gradualismus, teorie racionálních očekávání a teorie veřejné volby. (Pro zjednodušení je zanedbáván sklon k úsporám a F. Melese postupuje tak, jako by každý jednotlivec celý příjem spotřebovával.) V podstatě to ve vztahu k penězům (a tedy ke snaze maximalizovat užitek, plynoucí z příjmu) znamená tyto základní předpoklady:

1. Jednotlivci jsou schopni samostatně identifikovat své zájmy a maximalizovat o své vůli jejich naplnění.
2. Zastoupení peněžní a naturální složky v příjmu je dáno subjektivními preferencemi.
3. Uvolnění finančních prostředků z kapitálu zaměstnavatele je drahé, neboť jako příjem zaměstnance podléhá dalšímu zdanění. Za tyto náklady jednotlivec pořizuje tu přednost hotově držení peněz, že peníze ve vztahu k naturálnímu plnění minimalizují náklady obětované příležitosti.
4. Poptávka jednotlivců po penězích je dvojího druhu. Jednak transakční a jednak spekulativní.

Z pozice vojenského zaměstnance zkoumá model jak daňové důsledky, tak i výhody spočívající v nižších cenách některého zboží a služeb. Na straně vojenského zaměstnavatele jsou výdaje na rekrutaci a retenci posuzovány spolu s ověřením možnosti, zda mohou být ve srovnání s tržními cenami vojákovi poskytnuty doplňkové výhody za nižší (nebo vyšší) náklady.

Model se prioritně zaměřuje na "naturální" neboli nepeněžní doplňkové výhody, ze kterých vyplývají potenciální daňové úlevy. O jiných doplňkových výhodách, jako jsou "dodatečné příspěvky k příjmu" (tj. příplatky a motivačně působící odměny) a "cenová zvýhodnění" (tj. snížené ceny potravin, benzínu atd.) pojednává model jen dílčím způsobem.

Jelikož rozhodující roli ve schvalování jak množství, tak i rozmanitosti nabízených vojenských doplňkových výhod sehrává kongres, je uvnitř modelu redukována role armády na ovlivňování těchto rozhodnutí "z pozadí". Uplatňování vlivu je přitom zaměřeno na přizpůsobování finančních složek platů a doplňkových výhod. V souladu s úvodní poznámkou (Carlucci, 1989) usiluje vojenský zaměstnavatel o přizpůsobování platů tak, aby v kombinaci s vojenskými doplňkovými výhodami v jejich čisté tržní hodnotě odpovídaly celkové vojenské kompenzace civilnímu příjmovému ekvivalentu. Podle modelu je tedy rozhodovací pravidlo vojenského zaměstnavatele naprosto jasné: vyplňovat platební mezeru, vznikající mezi úrovní vojenských kompenzací a úrovní mezd, které jsou vypláceny v soukromém sektoru.

3. MODEL

Typický trh práce, na kterém při rekrutaci a retenci operuje vojenský zaměstnavatel, je založen na dvou typech jednotlivců: na Typu I a na Typu II. Jednotlivci Typu I jsou charakterizováni jako ti, kdo obecně preferují naturální doplňkové výhody méně, než nakolik je armáda typicky poskytuje, zatímco jednotlivci Typu II - ve srovnání s vojenskou nabídkou - v obecnosti preferují větší rozsah doplňkových výhod. Preference jednotlivců Typu I a preference jednotlivců Typu II v prostředí

tržně poskytovaných statků a služeb y a v prostředí armádou poskytovaných statků a služeb x (které jsou rovněž tržně dostupné) popisuje diferenční užítkovou funkci. Stejnolehle užítkové funkce $U'(x, y)$ a $U''(x, y)$, které popisují preference jednotlivců Typu I, respektive jednotlivců Typu II, jsou obě konkávní, rostoucí a spojitě.

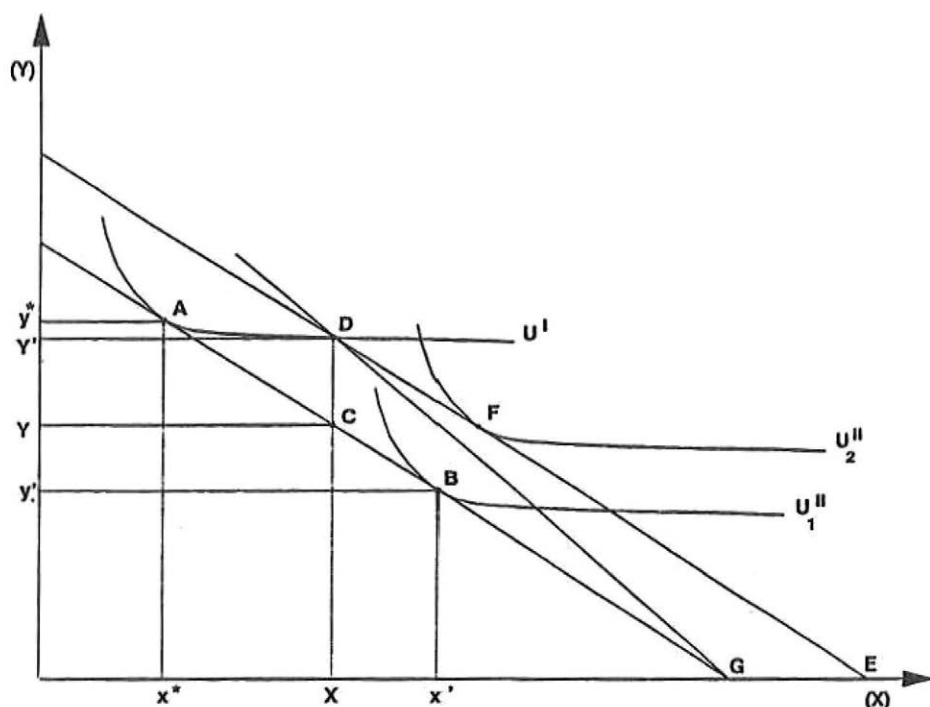
Pro správné pochopení problematiky tvarové podobnosti křivek, kterými jsou graficky prezentovány užítkové funkce, uvedme následující definici: Stejnolehlostí (homotetií) se středem S a koeficientem stejnoolehlosti κ ($\kappa \in \mathbb{R} \setminus \{0, 1\}$) v rovině p nazýváme takové podobné zobrazení, při němž obrazem každého bodu $A \in p$ ($A \neq S$) je právě takový bod $A' \in p$, že vektor $SA' = \kappa \cdot SA$. To znamená, že každá stejnoolehlost je podobností s poměrem podobnosti $\kappa = |SA'|/|SA|$. Ve vysvětlovaném případě je středem stejnoolehlosti počátek souřadné soustavy (viz obrázek 1).

Při pohledu na obrázek 1 může u těch čtenářů, kteří mají dosud menší zkušenosti s metodami ekonomické analýzy, vyvstat "sporná otázka": Jak je možné, že funkce U' a U'' jsou (mimo jiné) rostoucí? Skutečně, budeme-li na tyto funkce nahlížet jako na klasický předpis $y = f(x)$ - to znamená, že funkční hodnota závislé proměnné y závisí na hodnotě nezávislé proměnné x (parametru funkce) - pak je z grafu zřejmé, že funkce by měly být klesající a nikoliv rostoucí. Takový pohled by však byl naprosto mylný. Funkce U' a U'' jsou obě isokvantami (lat. iso=stejný, kvantum=množství). To znamená, že zmíněné funkce popisují takové vzájemné kombinace x a y , při nichž jednotlivci Typu I (resp. Typu II) dosahují totožného užítku. Vojenskému zaměstnanci Typu I (resp. Typu II), jehož preference mohou být popsány užítkovou funkcí U' (resp. U''), je proto lhostejné (indiferentní - indifferenční křivky), kterou z kombinací x a y , ležících na dané křivce (I). důvod, proč zkoumáme její vypuklost, zvolí jako svou spotřební alternativu. Pokud příslušná kombinace leží na adekvátní křivce, dosahuje z ní vojenský zaměstnanec stále stejného (iso) užítku. Zvyšuje-li vojenský zaměstnavatel v jakékoli formě příjem, posouvají se stejnoolehle funkce tak, jak je ukázáno na obrázku 1. Rostoucí užítková funkce je pak konstruována jako plocha "nad" příslušnými užítkovými isokvantami.

Mějme dán civilní příjem I_1 a tržní ceny P_x pro x a P_y pro y . Jednotlivci Typu I maximalizují svůj užitek volbou komoditního souboru (x^*, y^*) , zatím co jednotlivci Typu II volí odlišnou kombinaci (x', y') . Příklady těchto voleb jsou níže znázorněny pomocí bodů A a B na obrázku 1.

Aktuální hladina armádou poskytovaných naturálních doplňkových výhod x nechť je předpokládána jako shodná pro oba typy jednotlivců a je rovna hodnotě X . Rovněž předpokládáme, že tyto doplňkové výhody nemohou být dále směněny, neboli jsou "nekonvertibilní", jak to uvádí Tobin (1952). [Případ naturálních doplňkových výhod, s nimiž lze dále obchodovat (neboli jsou "konvertibilní"), je rovněž diskutován v práci Tobin (1952), a to v kontextu válečných přidělů.]

To, čím se v modelu jednotlivci Typu I odlišují od jednotlivců Typu II, je skutečnost, že pro Typ I je $X > x^*$, zatím co pro Typ II, je $X < x'$ (viz obr. 1). Jinými slovy, pro jednotlivce Typu I, kteří pracují pro armádu, je podstatně přitažlivější spotřebovávat více x tak, že volí soukromé tržní prostředí (resp. substituují y za x). Naopak, jednotlivci Typu II se vyznačují tendencí k tomu, aby oproti soukromému tržnímu prostředí spotřebovávali větší úroveň x , které jim poskytuje armáda (resp. substituují x za y).

Obr. 1

Typ I požívá v soukromém tržním prostředí užitku $U^I(x^*, y^*)$, kdy soubor komodit (x^*, y^*) podléhá efektivnímu rozpočtovému omezení:

$$P_x x^* + P_y y^* = I_1 (1 - t_1); \quad (1)$$

kde t_1 prezentuje daňovou sazbu, vztaženou na výdělky v soukromém sektoru I_1 . Rovnice (1) prostě vyjadřuje to, že suma tržních hodnot, které v soukromém sektoru zvolí pracovník Typu I, je právě rovna příjmu, který po zdanění plyne z daného zaměstnání v soukromém sektoru.

Analogicky, jednotlivci Typu II v tomtéž zaměstnání dosahují z jejich vlastních spotřebních výběrů - učiněných v soukromém tržním prostředí - užitku $U^{II}(x', y')$, kde:

$$P_x x' + P_y y' = I_1 (1 - t_1). \quad (2)$$

Nechť I_2 prezentuje vojenský příjem (tj. základní plat, příspěvek na bydlení a příspěvek na stravu), přičemž srovnatelné zaměstnání v civilním sektoru přináší plat I_1 . Pak se v souladu se snahou vyplňovat mezeru mezi vojenskou kompenzací a příjmem v soukromém sektoru předpokládá, že vojenský zaměstnavatel bude

regulovat l_2 . Specificky to znamená, že se vojenský zaměstnavatel pokusí nastavit l_2 tak, aby suma čisté tržní hodnoty vojenských doplňkových výhod $P_x X$, kombinovaná s vojenským příjmem po zdanění $l_2 (1 - t_2)$, odpovídala kompenzacím soukromého sektoru po zdanění $l_1 (1 - t_1)$; kde t_1 a t_2 prezentují daňové sazby, respektive daňové sazby spojené s příjmovými hladinami l_1 a l_2 . Příjem l_2 je tedy přizpůsobován tak, že "platy příslušníků armády (jsou) srovnatelné s tím, co si mohou vydělat v civilním sektoru ..." (Caarlucci, 1989, s. 158) - tudíž tak, že:

$$P_x X + l_2 (1 - t_2) = l_1 (1 - t_1). \quad (3)$$

Protože jsme se soustředili na ta vojenská zaměstnání, která mají své srovnatelné civilní profese, předpokládá rovnice (3), že vojenský zaměstnavatel přijímá ceny z trhu práce a že takto přijaté ceny práce respektuje. Pro jednoduchost výkladu také předpokládáme, že příjmové hladiny l_1 a l_2 spadají pod tutéž sazbu daně, takže $t_1 = t_2 = t$. Rovněž platí, že pokud bychom do procesu náboru zavedli sklon k nepeněžnímu plnění (nebo naopak nechut' přijímat nepeněžní plnění) za respektování požadavků vojenského života (z důvodu nebezpečí, disciplíny atd.), museli bychom do modelu začlenit odlišnou platovou kompenzaci. A navíc, jakmile je pracovník úspěšně rekrutován, se závaznou dobou retence, pak náklady zaměstnance, které jsou spojeny s jeho případným přechodem od vojenského ke srovnatelnému civilnímu zaměstnání, mohou vojenskému zaměstnavateli dovolit, aby nabídnul soubor poněkud nižších kompenzací, než jaké jsou kompenzace v soukromém sektoru.

Přidání "zanedbané proměnné" prezentující rozdílnou platovou kompenzací nebo zavedení konstanty, která by na levé straně rovnice (3) vyjadřovala náklady přechodu z vojenského na civilní zaměstnání, by sice obohatilo analýzu, ale nevedlo by k podstatné změně výsledků. Pro jednoduchost zachovává rovnice (3) předpoklad, že výhody či nevýhody vojenských zaměstnání jsou kompenzovány výhodami či nevýhodami srovnatelných civilních profesí. Zůstává rovněž zachován předpoklad, že náklady - spojené s přechodem od jednoho ke druhému zaměstnání - jsou nízké.

Řešení rovnice (3) pro l_2 vede k následujícímu poznání:

$$l_2 = l_1 - \frac{P_x X}{(1 - t)}. \quad (3')$$

Rozhodovacím pravidlem vojenského zaměstnavatele, platným pro určení kompenzací v daném typu zaměstnání, je prostě odhadnout a vyplácet takové příjmy l_2 , které jsou dány rovnicí (3').

4. TYP I

Problém, se kterým je konfrontován jednotlivec Typu I, když se zamýšlí nad tím, zda má, či nemá zvolit nabízený soubor vojenských kompenzací - tak, jak jsou reprezentovány levou stranou rovnice (3) - může být vyjádřen následujícím způsobem:

bem. Mějme hladinu doplňkových vojenských výhod $X > x^*$, pak jednotlivec Typu I maximalizuje užitek $U'(X, Y)$, při respektování dané úrovně Y , v závislosti na vztahu:

$$I_2(1-t) = P_Y. \quad (4)$$

Dosazením (3') do (4) dostáváme - za předpokladu platnosti pravidla o rozhodování vojenského zaměstnavatele, které bylo indikováno v rovnici (3) - maximální množství y , které může jednotlivec Typu I očekávat od nákupu (Y) . Upravená rovnice (3) má tvar:

$$Y = \frac{I_1(1-t) - P_X X}{P_Y}. \quad (5)$$

V případě platnosti výše uvedeného rozhodovacího pravidla vojenského zaměstnavatele je tedy maximum užítu očekávané potenciálním rekrutem nebo zaměstnancem Typu I, který má za cíl setrvat ve službě, dáno funkcí $U'(X, Y)$. Nicméně, s ohledem na to, že:

(a) komoditní soubor (X, Y) musí splňovat rozpočtové omezení

$$P_X X + P_Y Y = I_1(1-t); \text{ a} \quad (7)$$

(b) z (1) a (5) vyplývá, že $Y < y^*$; pak

(c) podle vypuklosti indifferenčních křivek, odvozených od užítkové funkce U' , nemůže být užitek plynoucí ze spotřeby souboru (X, Y) tak vysoký, jako užitek poskytovaný volbou (x^*, y^*) , která byla učiněna v soukromém sektoru (viz. obr. 1).

Ve skutečnosti musí existovat určitá mezilehlá úroveň y , řekněme Y' (kde $Y < Y' < y^*$) taková, že užitek dosahovaný spotřebou vojenských doplňkových výhod X , spolu s větším množstvím y , které se rovná Y' , bude mít stejnou hodnotu jako užitek plynoucí z rozhodnutí o spotřebě (x^*, y^*) v soukromém sektoru. Neboli platí, že:

$$U'(X, Y) = U'(x^*, y^*); \quad (7)$$

přičemž

$$P_X X + P_Y Y' > I_1(1-t). \quad (6')$$

Jelikož $Y < Y'$, musí být maximální možný užitek $U'(X, Y)$, který jednotlivci Typu I plyne z vojenských kompenzací popsaných v rovnici (3), nižší než maximální možný užitek, který plyne z kompenzací poskytovaných v soukromém sektoru $U'(x^*, y^*)$, neboli:

$$U'(X, Y) < U'(x^*, y^*). \quad (8)$$

Výsledky těchto pozorování znamenají, že vojenské rozhodovací pravidlo, které

bylo popsáno v rovnici (3), nemůže být úspěšné vůči jednotlivcům Typu I, chceme-li pro ně zvýšit atraktivnost vojenského zaměstnání nebo ovlivnit jejich retenci.

Reprezentativní volby (x^* , y^*), které vedou k maximalizaci užítku jednotlivce Typu I v podmínkách soukromého sektoru, jsou graficky znázorněny jako bod A na obrázku 1 a dosahovaný užitek je znázorněn jako $U' = U'(x^*, y^*)$. Bod C představuje z pohledu jednotlivce Typu I vojensky omezenou volbu (X , Y). Je zřejmé, že tyto volby přináší menší užitek, řekněme $U_0 = U'(X, Y)$. Poznamenejme, že se relevantní rozpočtové omezení mění z přímkou, která prochází body A, B na omezení lomenou čarou, sestávající ze dvou úseček; z úsečky vedené z bodu C do bodu B, společně s vodorovnou úsečkou Y, C. Všimněme si však i toho, že má-li být bod D - při daných naturálních vojenských doplňkových výhodách (X) - dosažitelný, musí mít jednotlivce Typu I příležitost spotřebovat dostatečně velké doplňkové množství jiných statků (Y). Za této podmínky může používat užítka $U' = U'(X, Y) = U'(x^*, y^*)$. Z rovnice (8) a z obrázku 1 tedy vyplývá, že vojenský zaměstnavatel - aby učinil svoji nabídku pro jednotlivce Typu I atraktivní nebo aby zabezpečil jejich dostatečnou retenci - musí poskytovat další doplňkové výhody.

Předpokládejme, že naturální vojenské doplňkové výhody X , daňová sazba t a tržní hodnota x , vyjádřená jeho cenou P_x , jsou definovány jako exogenní proměnné. Pak jsou vojenskému zaměstnavateli ponechány jen dvě možnosti: buď může doplnit příjem (tj. zvýšit jej prostřednictvím motivačně působících odměn a speciálních prémie), nebo může subvencovat ceny poskytovaných statků a služeb P_y , případně jinak napomáhat jejich snížení. První z těchto možností je dále uváděna jako "orientace na zvýšení příjmu", druhá pak jako "orientace na cenová zvýhodnění". Ačkoliv jsou v dalším textu obě možnosti zkoumány navzájem odděleně, ve skutečnosti je časté, že armáda využívá pro zvýšení atraktivnosti vojenského zaměstnání a k zajištění retence vojenského personálu různé kombinace obou těchto možností.

Pro méně zasvěceného čtenáře vysvětlím nyní pojmy "exogenní", resp. "endogenní" proměnné. Můžeme říci, že v předmětném modelu jsou zakomponovány možné způsoby rozhodování (a z nich vyplývající akce) čtyř ekonomických agentů: (1) státu, resp. parlamentu; (2) vojenského zaměstnavatele, resp. armády; (3) vojenského zaměstnance, resp. uchazeče o nábor do armády, či profesionálního vojáka a (4) civilního zaměstnavatele, resp. soukromé firmy či civilního státního orgánu.

Tito agenti ve svém rozhodování musí respektovat základní, vnější dané okolnosti, o kterých předpokládáme, že na ně svým konáním nemají vliv. Tyto okolnosti (např. ceny na trhu práce, obecně platné daňové sazby, stávající zákonná omezení), které jsou pro rozhodování agentů relevantní (mají vliv na modelované děje), avšak nemohou být činností agentů měněny, nazýváme "exogenní" proměnné.

Naopak, "endogenní" proměnné popisují relevantní stavy a děje, které jsou výsledkem činnosti jednotlivých agentů. Předpokládáme-li, že parlament svá základní rozhodnutí již učinil a armáda "na jejich pozadí" uplatnila svůj politický vliv, pak v modelu zůstávají tři aktivní agenti, na jejichž konání endogenní proměnné závisí (vojenský zaměstnavatel, vojenský zaměstnanec, civilní zaměstnavatel). Jako příklady "endogenních" proměnných proto mohou sloužit následující veličiny: celková výše vojenských kompenzací, poptávka vojenských zaměstnanců (Typu I, resp. Typu II) po peněžní složce příjmu a po naturálních doplňkových výhodách, příjmy nabízené na trhu práce soukromými zaměstnavateli atd.

A. "Orientace na zvýšení příjmu"

Na tento přístup zaměstnavatele můžeme nahlížet jako na poskytnutí takového úhrnného příplatku k příjmu, který vyplývá z paralelního posunu původního rozpočtového omezení (které procházelo body A a B). Nové omezení, které je dáno lomenou čarou (procházející body Y, D, E), dává řešení v bodě jejího zlomu D. Uvedené řešení tedy ponechává jednotlivce Typu I lhostejným ve vztahu k volbě mezi armádou (bod D) a soukromým sektorem (bod A). Hodnota nezbytného příplatku k příjmu je v takovém případě implicitně dána modifikací rovnice (5):

$$Y = \frac{I_1(1-t) - P_x X}{P_y}, \quad (5')$$

kde výraz $(I_1' - I_1) = (I_2' - I_2) > 0$ prezentuje právě takové úhrnné zvýšení příjmu, které musí být zaměstnanci poskytnuto pro splnění cíle dosáhnout atraktivnosti vojenského zaměstnání pro jednotlivce Typu I a zajistit jeho retenci.

B. "Orientace na cenová zvýhodnění"

Alternativně může zaměstnavatel dosáhnout stejného cíle tím, že sníží cenu y na $P'_y (< P_y)$. Příkladem takového postupu mohou být zvláštní vojenské slevy na cenách, které jsou poskytovány při nákupu benzínu, placení denní stravy, při pořizování zboží ve vojenských obchodech atd. Cenová zvýhodnění (a z nich vyplývající úspory příjmu vojenských zaměstnanců), která jsou poskytována v zájmu splnění cíle dosáhnout atraktivnosti vojenského zaměstnání pro jednotlivce Typu I a zajistit jeho dostatečnou retenci, jsou dána následující modifikací rovnice (5)

$$Y = \frac{I_1(1-t) - P_x X}{P'_y}, \quad (5'')$$

kde $(P'_y - P_y) < 0$ vyjadřuje nutné snížení jednotkové ceny subvencovaného statku nebo služby.

5. NÁKLADY NA NATURÁLNÍ DOPLŇKOVÉ VÝHODY VERSUS NÁKLADY NA PŘÍPLATKY VYPLÁCENÉ V HOTOVOSTI

Dříve, než přistoupíme k analýze preferencí jednotlivce Typu II, zbývá zodpovědět dvě důležité otázky. Za prvé, jaké jsou vojenské náklady na celkový soubor kompenzací (příjem plus čistá hodnota doplňkových výhod), který je nezbytný k tomu, aby byla zajištěna atraktivnost vojenského zaměstnání a dostatečná doba retence jednotlivce Typu I? Za druhé, do jaké míry jsou tyto náklady srovnatelné s těmi, které snáší civilní zaměstnavatelé?

Odpověď na tyto otázky závisí na řadě faktorů:

(1) Jaká je velikost daňové sazby t ?

(2) Jak vysoké jsou jednotkové náklady (P_x), které vznikají armádě při poskytování naturálních doplňkových výhod, tzn. odpověď na otázku zda $P_x \geq < P_x$?

(3) Jaký přístup vojenský zaměstnavatel zvolil, tzn. zda se orientuje na zvyšování nominálního příjmu, nebo na poskytování cenových zvýhodnění?

Níže provedená analýza nákladů se v první fázi soustředí na zkoumání nákladnosti varianty, kdy vojenský zaměstnavatel dává přednost zvyšování nominálního příjmu. Poté bude krátce prozkoumána varianta poskytování cenových zvýhodnění (a z nich vyplývajících úspor příjmu vojenských zaměstnanců, které mohou zaměstnanci použít ke zvýšení své spotřeby).

A. Náklady při "orientaci na zvýšení příjmu"

Předpokládejme, že vládní náklady na poskytování x jsou přinejmenším stejně vysoké jako tržní hodnota (cena) x neboli, že $P_x \geq P_x$. V takovém případě, jsou-li daňové úlevy plynoucí z naturálních plnění minimální, je snadné dokázat, že při kombinaci naturálních příspěvků X (jejichž celkové náklady činí pro armádu P_x) spolu s příplatky I_2 vyplácenými v hotovosti (tyto příplatky příjemci umožňují nakoupit hodnotu Y) vydává vojenský zaměstnavatel, který chce zajistit úspěšnou rekrutaci a retenci jednotlivců Typu I, ve skutečnosti více, než kolik vydává soukromý zaměstnavatel, který jim nabízí příjem, sestávající výlučně z výplaty peněžní částky o celkové velikosti I_1 . Nepřilíš častou výjimkou je situace, kdy vojenské náklady na poskytované naturální doplňkové výhody P_x jsou podstatně nižší než tržní ceny těchto výhod P_x (tj. $P_x X + I_2 > I_1$, což je však možné jen tehdy, jestliže platí: $P_x < P_x$).

Alternativně platí, že není-li daňová sazba zanedbatelná a přijímání naturálních vojenských doplňkových výhod přináší navíc i významné daňové úlevy, pak se jedná o problém složitější.

Obecně může být problém vyřešen tím způsobem, že nalezneme odpověď na otázku, zda jsou vojenské náklady na úspěšnost rekrutace a na zajištění potřebné retence větší než, právě rovny, nebo menší než ty náklady, které v případě jednotlivce Typu I doléhají na soukromý sektor. Formálně vyjádřeno:

$$P_x X + I_2 \geq < I_1 \quad (9)$$

Na počátku této části analýzy předpokládejme, že vojenské náklady na poskytování x jsou totožné s tržní cenou x , neboli že $P_x = P_x$. Pak z rovnic (4) a (5) plyne:

$$I_2 = I_1 - \frac{P_x X}{(1-t)} \quad (10)$$

Dosažením (10) do (9) dostáváme ekvivalentní vyjádření problému:

$$\frac{(f_2 - f_1)(1 - t)}{P_x} \geq tX. \quad (11)$$

Podobně můžeme na základě vztahů (4), (6), (10) a (11) napsat podmínku (9) takto:

$$(Y' - Y) \geq tX \left(\frac{P_x}{P_y} \right) \quad (11')$$

Rovnice (11') se dotazuje na to, zda kompenzace y , která je potřebná k tomu, aby se stal jednotlivec Typu I indiferentním vůči volbě vojenského či civilního zaměstnání ($Y' - Y$), je větší, stejná, nebo menší než ta část vojenských doplňkových výhod, která by mohla být předmětem zdanění. Přesto, že vojenské doplňkové výhody zdaněny nejsou, chová se jednotlivec Typu I - srovnává-li atraktivnost vojenského a civilního zaměstnání - tak, jako by získání těchto požitků zdanění podléhalo. Zjišťuje totiž, zda by v tržním prostředí (kde je zdanění bez výjimky zavedenou exogenní proměnnou) pořídil ekvivalent vojenských doplňkových výhod za výhodnějších, shodných, či méně výhodných podmínek. Zkoumáme tedy, jaká je hodnota tX , vyjádřená v jednotkách y tak, aby ukazovala tržní poměr, ve kterém lze směřovat x za y . (Údaj je proto dán v relativní ceně x , která je vyjádřena termíny y, P_x', P_y .)

Z podmínky (11) vyplývá, že čím hůře budou jednotlivci Typu I vnímat x jako substitut za y (tj. čím vypuklejší jsou jejich křivky indiference), tím větší objem y budou vyžadovat k tomu, aby se cítili stejně spokojeni jako v civilním sektoru (to znamená zvětšení rozdílu $Y' - Y$). Jednotlivci Typu I hodnotí, jestli jsou ve vojenském zaměstnání stejně dobře odměňováni, jako kdyby byli zaměstnání v soukromém sektoru (a to podle rozdílu $Y' - Y$). Tedy, čím hůře je x přijímáno jako substitut za y , tím je pravděpodobnější, že armáda - chce-li úspěšně nabízet soubor vzájemně kombinovaných peněžních a nepeněžních kompenzací - bude muset vydávat vyšší náklady než civilní zaměstnavatel.

Podle vypuklosti indifferenčních křivek můžeme nyní identifikovat různé množiny pracovníků Typu I. Tvrdíme, že nejvypuklejší indifferenční křivky mají ti jednotlivci Typu I, jejichž platy jsou nejvyšší. Je tedy možné učinit zajímavý závěr: čím hůře je zaměstnanci vnímána kvalita naturálních doplňkových výhod, které poskytuje armáda, tím vypuklejší jsou jejich indifferenční křivky a tím vyšší jsou pravděpodobné náklady armády na kompenzace y .

O vlivu vypuklosti indifferenčních křivek jsem se zmínil již v jedné z dřívějších poznámek k tomuto textu. Ze skutečnosti, že indifferenční křivky U^I a U^II jsou isokvantami užitku, vyplývá následující: pomocí indifferenčních křivek zkoumáme (de facto) kvalitu vzájemné substituce x a y . Jinými slovy, zjišťujeme jak velký objem x musí být substituuován za y (případně opačně y za x), aby příslušný jednotlivce zachoval úroveň užitku, která mu plyne ze spotřeby celkového souboru vojenských kompenzací, ve kterém jsou obě složky (jak x , tak y) v určitém vzájemném poměru vždy zastoupeny.

Z rovnic (11) a (11') jasně (ceteris paribus) vyplývá to, že čím nižší jsou daňové úlevy získávané v důsledku akceptace doplňkových výhod (tj. čím nižší je reálné zdanění sazbou t), tím pravděpodobnější je, že vojenské náklady na kompenzace převyší náklady soukromého sektoru.

Intuitivně je známo, že v takovém případě musí armáda jednotlivcům Typu I poskytovat dodatečné kompenzace. Chce-li armáda, aby celkové vojenské kompenzace byly vyváženou konkurenční nabídkou v realizaci k výdělkům v soukromém sektoru, pak v takovém případě nemůže spoléhat pouze na samojediné daňové výhody, které vojenským zaměstnancům přináší pouze poskytování naturálních kompenzací. Model tedy tvrdí, že jestliže klesnou daňové sazby, pak armáda by měla s určitými podmnožinami jednotlivců Typu I nižší výdaje tehdy, pokud by je více platila v hotových penězích.

Konečně, čím hůře odhadne armáda zvláštní zájem jednotlivců Typu I o doplňkové výhody (tj. jejich zájem o velikost rozdílu mezi $X - x$), tím vyšší dodatečné kompenzace pak musí poskytovat a tím více vzrůstá pravděpodobnost, že vojenské náklady na kompenzace budou vyšší než náklady civilní. Z toho opět plyne, že je-li armáda příliš velkým znalcem "potřeb" jednotlivců Typu I (a přibližné náklady jsou nízké) místo toho, aby se podílela na manažersky přitažlivé "hře o doplňkové výhody na trhu práce", měly by být vojenské náklady - připadající na pracovníky Typu I - nižší, pokud budou více placeni v penězích.

Předchozí analýza vojenských nákladů v podmínkách volby "orientace na zvýšení příjmu" byla prováděna za předpokladu, že vojenské náklady na poskytování naturálních doplňkových výhod (P'_x) byly totožné s tržními cenami těchto výhod (P_x). Oba alternativní případy: (1) $P'_x > P_x$ a (2) $P'_x < P_x$ budou stručně posouzeny v následující části textu.

① Jestliže vojenské náklady na poskytování naturálních doplňkových výhod jsou vyšší než tržní ceny (tj. $P'_x > P_x$), pak závěr, který říká, že náklady vojenského zaměstnavatele jsou vyšší než náklady civilního zaměstnavatele, nadále zůstává v platnosti. A navíc, jestliže jsou vojenské náklady na poskytování naturálních doplňkových výhod dostatečně vysoké, pak zanikají všechny výjimečné případy, ve kterých mohl být, přes všechna předchozí tvrzení, opak pravdou. Jak je zřejmé, závěry vyvozované v těchto případech budou předpoklady směrem k relativně vyšším nákladům vojenského zaměstnavatele a bude tedy převládat sklon platit zaměstnance hotovými penězi.

② Může-li armáda využít výhody svých dočasně nevyužitých nebo výjimečně velkých výrobních kapacit nebo může-li dosáhnout výhodně nízkých marginálních

nákladů (ekonomie na škále) závislých na objemu výroby, a v důsledku toho pak poskytuje naturální doplňkové výhody za nižší ceny, než jaké jsou na trhu (tj. $P'_x < P_x$), pak platí, že náklady vojenského zaměstnavatele na kompenzace zaměstnancům jsou nižší než srovnatelné náklady civilního zaměstnavatele. A navíc, jestliže jsou vojenské náklady na poskytování naturálních doplňkových výhod dostatečně nízké, pak mohou být i zde vyloučeny všechny výjimečné případy, ve kterých by tomu (ze zvláštních důvodů) přece jen mohlo být jinak.

B. Náklady při "orientaci na cenová zvýhodnění"

Předpokládejme, že P_g představuje jednotkové náklady armády na dosažení nižší ceny P_y , za kterou je příslušná doplňková výhoda dostupná příslušníkům v aktivní službě. Jestliže armáda explicitně subvencuje každou jednotku spotřebovaného y , pak P_g vyjadřuje jednotkové náklady na tuto subvenci, a tedy $P_g = P_y - P'_y$. Na druhé straně, jestliže musí armáda hradit administrativní, režijní nebo organizační náklady na poskytování nižších cen, pak dělíme-li tyto náklady celkovým objemem spotřebovaného y , dostáváme míru jednotkových vojenských nákladů P_g .

V obecnosti může být problém formulován následovně: Jsou vojenské náklady - související s cílem úspěšné rekrutace a retence - větší než, právě rovny, nebo menší než jim odpovídající náklady soukromého sektoru? Nebo jinak vyjádřeno:

$$P_x X + I_2 + P_g Y \geq I_1 ? \quad (12)$$

Dosadíme-li rovnici (3), vyjadřující rozhodovací pravidlo vojenského zaměstnavatele, do výrazu (12), může být problém přeformulován následovně: Určete, zda je výraz (13) záporný, právě roven nule, či kladný. (V podstatě se ptáme na znaménko, neboť případ, kdy zkoumaný výraz bude právě roven nule je v kontextu dosud prováděné analýzy limitní a pravděpodobně k němu nebude docházet často.)

$$(P'_x - P_x) X - t(P'_x X + P_g Y) + P_g Y \geq 0. \quad (13)$$

Vojenské náklady na úspěšnost rekrutace a délku retence jednotlivce Typu I jsou zhruba srovnatelné s těmi, které platí soukromý zaměstnavatel, jestliže je výraz (13) právě roven nule a analogicky jsou v závislosti na hodnotě výrazu (13) vyšší či nižší než náklady civilního zaměstnavatele.

$P_g = 0$: Ve zvláštním případě, a to když "cenová zvýhodnění", jichž požívá aktivně sloužící příslušník armády, jsou vojenskému zaměstnavateli z hlediska nákladů na jejich poskytování lhostejná, může být problém (13) upraven na úlohu určení znaménka výrazu:

$$(P'_x - P_x) X - t(P'_x X) \geq 0. \quad (13')$$

Taková situace může nastat například tehdy, jestliže armáda může být schopna využívat svoji sílu monopolního nákupčího k tomu, aby získala pro své příslušníky nižší cenu, aniž by v podstatné míře snášela náklady s tím spojené. Případné mohou příslušníci armády využívat takových nižších cen, jejichž dosažení nebylo explicitně "spojeno" s vojenskými výdaji (např. biografy a divadla často poskytují vojákům slevy tohoto druhu).

Jestliže platí, že $P_x = P_x$, pak budou vojenské náklady na rekrutaci nebo retenci jednotlivce Typu I vždy nižší, než jaké jsou srovnatelné náklady civilního zaměstnavatele. Tato skutečnost není ovlivňována výší daňové sazby ($t > 0$). Avšak, pokud vojenské náklady na poskytování x přesáhnou tržní cenu $x(P_x > P_x)$ a současně je daňová sazba t zanedbatelná, pak armáda platí za jednotlivce Typu I více, než kolik srovnatelně platí soukromý zaměstnavatel. Nicméně, je-li daňová sazba t dostatečně vysoká a daňové úlevy z naturálních složek souboru kompenzací tedy hrají podstatnou roli, pak (i když P_x stále převyšuje P_x) mohou být - přes tuto skutečnost - vojenské náklady na zaměstnání jednotlivce Typu I nižší než náklady soukromého zaměstnavatele.

$P_g > 0$: Okamžitě, jakmile do modelu zavedeme předpoklad, že dosažení cenových zvýhodnění způsobuje armádě náklady, ztrácí na svém významu všechny předcházející závěry, které se týkají vojenského souboru finančních složek platu a naturálních doplňkových výhod. V úvahu totiž musí být brána peněžní hotovost. Obecně platí, že čím vyšší jsou vojenské náklady na dosažení cenových zvýhodnění P_g a/nebo na poskytování naturálních doplňkových výhod P_x , tím vyšší je pravděpodobnost, že příslušné vojenské náklady na úspěšnost rekrutace a délku retenční jednotlivce Typu I převyšují srovnatelné náklady civilního zaměstnavatele.

6. TYP II

Na úvod této části poznamenáme, že zatím co efektivní rozpočtové omezení (B , C ; Y) na obrázku 1 je závazné pro jednotlivce Typu I, v případě jednotlivce Typu II svoji platnost ztrácí. Jak vyplývá z předchozích výsledků, jednotlivci Typu II jsou v armádě schopni dosahovat stejného užítku $U_1'' = U''$ (x', y'), jakého by dosahovali v civilním prostředí. Platí tedy, že jednotlivce Typu II má stejný zájem o vstup do armády (případně o setrvání v ní) i v případě, že v ní absentují jakákoliv cenová zvýhodnění nebo nejsou vypláceny dodatečné příplatky k příjmu.

Předpokládejme nyní, že je obtížné nebo nákladné odlišit od sebe jednotlivce Typu I a jednotlivce Typu II. Dále předpokládejme, že armáda nemá k dispozici dostatečné množství jednotlivců Typu II, jejich rekrutací a retencí by mohla saturovat své personální potřeby. V takovém případě zaručují dodatečné příplatky k příjmu a/nebo doplňkové naturální výhody, které jsou nutné pro rekrutaci a retenci jednotlivců Typu I, že jednotlivci Typu II budou s příjmem v armádě spokojenější, nežli by mohli být v civilním sektoru! A navíc, jestliže je k rekrutaci a retenci jednotlivců Typu I použita "orientace na zvýšení příjmu", pak na tom bude jednotlivce Typu II ještě lépe, než kdyby byla zvolena "orientace na cenová zvýhodnění". (V prvním případě se přesune bod B , který na obrázku 1 představuje užitek

dosahovaný pracovníkem Typu II, do bodu F , kdežto ve druhém případě se na téže obrázku bod B přesune do některého z bodů úsečky DG .)

Závěrem se vrátíme k předchozímu tvrzení z části 5, že existuje vztah, podle kterého se ve výši platů jednotlivců Typu I odráží rozdíly ve vypuklosti jejich indifferenčních křivek. Toto tvrzení implikuje, že pokud armáda potřebuje jen málo jednotlivců Typu I, jako "personální nadstavbu" na základní personální zdroje Typu II, pak může být již malé zvýšení příjmu vypláceného v hotovosti (nebo poskytnutí minimálních cenových subvencí) dostatečným krokem k tomu, aby bylo ve vztahu k nákladům dosaženo marginálně nejvyšší přitažlivosti vojenského zaměstnání pro jednotlivce Typu I.

Opačně samozřejmě platí, že požadovaná úroveň atraktivnosti vojenského zaměstnání může být "pořizena" za právě nejnížší marginální náklady.

Zájemce o podrobnější studium možností použití marginální analýzy ekonomických veličin při zkoumání vojenských systémů odkazují např. na svoji dřívější studii "Ekonomická analýza v sektoru obrany: Náklady vojenských produkčních systémů", Praha. Institut ekonomické analýzy a racionalizace, 1992. Ve zmíněné studii jsou poměrně podrobně diskutovány možnosti použití předmětných metod ekonomické analýzy při řešení těch problémů, které před naší armádou v dohledné době stojí.

Placení individuálně určených náborových nebo věrnostních příspěvků a poskytování motivačně působících odměn pak umožňuje vyhnout se nákladným dodatečným rentám (ve formě všeobecně rozšířených peněžních příplatků, naturálních plnění a cenových subvencí), které ve vztahu k získávaným lidským zdrojům již překračují nejnížší nutné marginální náklady.

(To znamená, že překračují tu úroveň, kdy rekrutace posledního z řady předchozích vojenských zaměstnanců - v důsledku zvláštní kvality jeho spotřebních preferencí - způsobila právě nejnížší zvýšení celkových nákladů na lidské zdroje.)

7. ZÁVĚREČNÉ POZNÁMKY

V této studii se předpokládá, že potenciální rekruti pro jednotlivá vojenská zaměstnání (u kterých existují srovnatelná civilní zaměstnání) jsou rozděleni do dvou kategorií: na jednotlivce Typu I a na jednotlivce Typu II. Bylo poukázáno na to, že vojenské rozhodovací pravidlo, které logicky uspěje při zajištění atraktivnosti vojenského zaměstnání pro jednotlivce Typu II, je pochybným krokem, má-li zabezpečit, že této atraktivnosti bude dosaženo i ve vztahu k jednotlivcům Typu I. Důsledkem uplatnění rozhodovacího pravidla založeného na "mixu" finančních složek platu s naturálními doplňkovými výhodami je to, že zajištění atraktivnosti vojenského zaměstnání pro jednotlivce Typu I vyžaduje dodatečné příplatky k příjmu a/nebo poskytování cenových zvýhodnění (subvencí). Nicméně, je-li pro

armádu nemožné oddělit od sebe (apriorně) jednotlivce Typu I a jednotlivce Typu II, pak jednotlivci Typu II budou v důsledku doplňkových výhod placeni lépe, nežli by tomu v tom zaměstnání, které představuje jejich další nejlepší alternativu na trhu práce.

V obecnosti model tvrdí, že jestliže z naturálních kompenzací plynou minimální daňové úlevy a vojenské náklady na poskytování doplňkových výhod jsou stejné nebo vyšší než tržní hodnota těchto statků a služeb, pak je pro získání a udržení pracovníka Typu I méně nákladné, bude-li jej armáda platit hotovými penězi. Alternativně platí, že pokud jsou daňové úlevy podstatné a/nebo je pro armádu výrazně ekonomicky výhodnější získávat poskytované doplňkové výhody nákupem či jejich vlastní výrobou, pak aktuální vojenské rozhodovací schéma může opravdu minimalizovat náklady na zajištění atraktivnosti vojenského zaměstnání pro jednotlivce Typu I. Bohužel, je to právě ten případ, kdy se současně jedná o přeplácení pracovníků Typu II. Pro všestrannou strategii rekrutace, která v určitém poměru zahrnuje nábor pracovníků obou typů, je podstatné to, že nejsou-li vojenské náklady na poskytování doplňkových výhod výrazně nižší než ceny v soukromém sektoru, pak je pro armádu pracovní síla levnější, jestliže místo některých naturálních výhod raději v hotovosti vyplácí jejich peněžní ekvivalent. Jedna z potíží je však v tom, že i když může být současný systém kompenzací nákladnější, může být úspěšným nástrojem rekrutace a retence. Zda se jím stane, spočívá v tom, jestli jsou pracovníci Typu II nositeli takových charakteristických vlastností, že je tyto vlastnosti činí pro armádu žádoucími.

S ohledem na nadcházející prostředí (platová omezení, snížené odměny atd.) ukazuje model, že pracovníci Typu I opustí vojenskou službu jako první. Při zachování aktuálního systému kompenzací bude v budoucnu narůstat podíl pracovníků Typu II na celkovém počtu vojenských zaměstnanců. A více než to, jelikož armáda zpravidla odhaduje hladinu potřebných naturálních doplňkových výhod (které preferují pracovníci Typu II) příliš nízko, budou tito pracovníci pravděpodobně prosazovat jejich rozšíření (mateřské školy atd.) Přitom není překvapující, že každý další pokrok v ovlivňování jednotlivců Typu II způsobí to, že soubor kompenzací se stane ještě méně žádoucím pro jednotlivce Typu I. Navíc platí, že je-li pravděpodobné, že náklady na pracovníky Typu II se budou zvyšovat, pak bude pokračovat i stávající trend nárůstu investic armády do pracovní síly.

"... Zatím co armáda musí soutěžit se soukromým sektorem o potenciální rekruty ... je (narůstající) konkurence o získání federálních dolarů jednou z těch realit, se kterými se plánovači střetávají v personální oblasti ... (proto) jsou zbraně a podpůrné systémy navrhovány tak, aby minimalizovaly jak počet lidí, kteří jsou potřební k jejich operačnímu použití a podpoře, tak i úroveň dovedností těchto pracovníků." (Cheney, 1990, s. 18.)

Budoucí výzkum, vedený směry, které naznačil tento model, může v nadcházejících letech napomoci dalšímu vytváření pracovního rámce, ve kterém je vedena diskuse o vojenských kompenzacích.

Literatura:

- **Becker, G.** (1964) Human Capital. New York: Columbia University Press.
- **Binkin, M.** (1975) The Military Pay Muddle. Washington D.C.: The Brookins Institution.
- **Binkin, M.** (1981) Paying the Modern Military. Washington. D.C.: The Brookins Institution.
- **Blackorby, C. and Donaldson, D.** (1988) Cash versus kind, self-selection, and efficient transfers. American Economic Review, 78(4), 691-700.
- **Carlucci, F.C.** (1989) Fiscal Year 1989, Annual Report to the Congress. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office.
- **Cheney, D.** (1990) Fiscal Year 1990. Annual Report to the President and the Congress. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office.
- **Deaton, A. and Mellbauer, J.** (1980) Economics and Consumer Behavior, pp. 109-115 New York: Cambridge University Press.
- **Navy Times** (1990) CBO: Cap Military Pay Raises, Feb. 26.
- **Tobin, J.** (1952) A survey of the theory of rationing. Econometrica, 20(4), 521-553.

Julian L i d e r

POVAHA VÁLKY

(Pokračování)

Důležitým tématem strategických studií byla analýza povahy a vedení války. Válka je tradičně hlavní funkcí vojenské síly a hlavním předmětem vojenské teorie. Níže jsou vysvětleny tři problémy.

- povaha války,
- vyjádření zkušeností z minulých válek ve formě principů vojenského umění,
- problémy související s vojenským uměním v budoucích válkách.

FUNKČNÍ NEBO FENOMENOLOGICKÝ PŘÍSTUP?

K pojmu vedení války existují dva hlavní přístupy.

● Funkční přístup má dvě varianty:

- **Prvý přístup** je zaměřen na sociální funkci války. Válka je obvykle definována jako ozbrojený konflikt mezi politickými společenstvími (nebo jejich aliancemi) pro dosažení politických cílů. Zdá se, že taková koncepce je totožná s pojmem války jako celku a proto patří k filozofii a sociologii války, nikoli do strategických studií.

- **Druhá funkční varianta** zdůrazňuje přímý účel (a proto také funkci) boje. Válka je zde definována jako konflikt vůlí (nebo soupeření o moc), v němž se každá strana pokouší podřídit stranu druhou své vůli. Politický cíl války a její sociální funkce jsou v ní sice zahrnuty, avšak jsou potlačeny.

● Při **fenomenologickém přístupu** je klíčovým pojmem ozbrojený zápas, tj. nikoli funkce, nýbrž jev, který pozorujeme. Válka je zde definována jako zápas nebo dvoustranný boj mezi ozbrojenými silami. Válka je stav, v němž dochází k boji, nebo se očekává, že k němu dojde.

ZMĚNILA SE POVAHA VEDENÍ VÁLKY?

Převládá názor, že povaha vedení války se radikálně změnila.

● Při **jednom způsobu uvažování** bylo hlavním argumentem, že na rozdíl od klasického vedení války, v němž předpokladem vítězství bylo zničení nepřátelských ozbrojených sil, nyní postačuje zaútočit na nepřátelský týl a zničit ho. Se zavedením raketo-jaderných zbraní se vedení války změnilo úplně. **Změna je změnou trvalou: boj ozbrojených sil není nutný.**

Jestliže je střetnutí ozbrojených sil definující charakteristikou války, potom vyloučení této charakteristiky z konfliktu sledujícího politické cíle nebo ze soupeření vůlí znamená, že k vedení války nedochází. Ačkoli se politických cílů nebo vnučení vlastní vůle nepříteli dosáhne ozbrojeným násilím, uskuteční se to bez ozbrojeného boje. Zde se změnila metoda použití ozbrojených sil (ke zničení týlu nepřítel, namísto zničení jeho ozbrojených sil), nikoli však vedení války samo o sobě. vedení války prostě zaniklo se svými definujícími charakteristikami.

● **Při druhém způsobu uvažování** je hlavním argumentem, že termonukleární vedení války by vedlo ke vzájemnému zničení obou válčících stran, což by nesloužilo žádnému politickému cíli války ani žádnému vnučení vůle jedné strany straně druhé. **Zde je možno uvést dvě výhrady:**

- jistota, že použití ozbrojeného násilí by nepřineslo žádné politické zisky, a dokonce možnost, že k němu vůbec nedojde, zbavuje tento hypotetický případ všech charakteristik války. Válka je v základě ozbrojeným bojem pro dosažení politických cílů. Když její hlavní fronta, tj. vedení boje, zmizí, válka neexistuje;

- tento způsob uvažování se vztahuje spíše k jednomu druhu vedení války (války vedené termonukleárními zbraněmi) a jednomu druhu války (války mezi dvěma proti sobě stojícími světovými systémy).

● **U třetího argumentu** je základní cíl každé války, tj. dosažení vítězství vnučením vlastní vůle protivníkovi, popisován jako druhotný vzhledem k jinému cíli, a tím je přežití. V termonukleární válce by primárním strategickým cílem bylo omezení škod způsobených vlastnímu území a jeho obyvatelstvu, aby bylo zajištěno přežití, což má velmi daleko ke **"vnučení vlastní vůle nepříteli"**. Takové uvažování se týká pouze jednoho druhu vedení války, který je velmi nepravděpodobný. Zatímco ve vztahu ke všeobecné jaderné válce je změna povahy války připisována nemožnosti dosáhnout politických cílů, ve vztahu k válkám kromě totálních je změna, k níž došlo, zcela odlišná: **politické cíle se staly poměrně skromnými a spočívají v "umírňování" politického chování nepřítel a nikoli ve vnučení vlastní vůle nepříteli.** Sledované cíle se netýkají životních zájmů státu. Vedení války přestalo být metodou k dosažení přesně vymezeného politického rozhodnutí. Takové uvažování se může týkat pouze specifických případů války, např. těch, u nichž existuje vysoké nebezpečí eskalace do totální války. Některé nedávné války měly zcela určité a dalekosáhlé cíle.

VEDENÍ VÁLKY A VOJENSKÉ UMĚNÍ

Způsob, jakým povaha vedení války ovlivňuje vojenské umění, je jiným důležitým tématem. Přirozeně předpokládá odhalení povahy války. Charakteristické rysy vedení války, které ovlivňují vojenské umění, byly často popisovány.

Vrchní velitelé a nižší stupně velení musejí zakládat vojenské umění na třech skupinách charakteristik vedení války:

1. Morální úsilí, včetně morální odvahy a neochvějné důvěry.

2. Prvky nahodilosti, "frikce", "mlhy války" a zmenšujících se sil vedoucích ofenzívu, což vše představuje obtíže, za nichž musejí strategové pracovat.

3. Potřeba informace pro ochranu, pro šetření silami a pro uskutečňování překvapení, jež, bude-li ho dosaženo, může zvrátit výše uvedené obtíže.

Veškeré vedení války je hrou nahodilostí a velitel je všeobecně nucen spoléhat na pravděpodobnosti.

Nemožnost dosahovat politických cílů v totální válce a značné omezení válečných cílů a sil, jichž má být použito ve válkách mimo totální, vyvolávají základní změnu ve strategii: **strategie již nemůže být zaměřena na vojenské vítězství.** S tím souvisí změna ve vztahu k totální válce, která má pouze technologickou dimenzi: **operační dimenze mizí, strategie je zbavena manévru.** Ve válkách kromě totálních je strategie - vzhledem k omezeným cílům a prostředkům - omezena v manévrování a v aktivním postupném rozvíjení operací. Byla zbavena prvku překvapení, pružnosti reakce atd.

To zkomplikovalo vztah principů vojenského umění k charakteristickým rysům války. Principy vojenského umění byly popisovány tak, že mají vztah k charakteristickým rysům vedení války a jako jejich přímý odraz v praxi.

TEORIE VEDENÍ VÁLKY JE VĚDOU NEBO UMĚNÍM?

Vždy existovala snaha odhalit určité zákonitosti nebo pravidla ovládající vojenské operace:

* podle jednoho názoru by taková pravidla vyjadřovala příčinné vztahy mezi jevy a procesy vedení války, buď považované za zákony podobné jiným sociálním zákonům, nebo poněkud odlišné,

* podle jiného názoru pravidla mohou vyjadřovat spíše generalizace založené na zkušenostech z minulých válek, které je nutno brát v úvahu při posuzování budoucího vedení války.

Existovaly pokusy formulovat soubory pravidel jako řídících principů pro úspěšné vedení války. Základní premisy týkající se existence (nebo neexistence) výše zmíněných zákonitostí, jejich charakter a hodnocení možnosti formulovat principy pro úspěšný boj se v různých pracích liší a vyjadřují různé výklady povahy vedení války. **Níže jsou uvedeny tři přístupy:**

1. Teorie vedení války se snaží zjistit zákonitosti vedení války (nezávisle na tom, zda vyjadřují příčinné vztahy či nikoli) a stanovit pravidla pro její úspěšné vedení; proto by měla být považována za vědu.

2. Vedení války může být považováno jak za vědu, tak za umění. Věda se zabývá příčinnými vztahy ve vedení války, umění se zabývá pravidly úspěšného boje anebo směrnicemi pro takový boj.

3. Vedení války je pouze uměním a každý neúspěch při snaze sestavit neměnná pravidla ovládající proces boje je toho důkazem.

Podle prvního přístupu mohou být principy vojenského umění odhaleny, což vyjadřuje objektivní zákonitosti vedení války. **Podle druhého přístupu** nebyl zjištěn žádný určitý vztah mezi objektivními zákonitostmi a principy. **Třetí přístup** takový vztah popírá. V jedné variantě druhého přístupu se navrhuje posuzovat teorii vedení války jako vědu omezující se na formulaci několika málo pozitivních principů, které by mohly být premisami pro hodnocení situace a pro správné vedení

vojenských operací. Při výkladu třetího přístupu se uvádí, že existuje tolik činitelů ovládajících nebo ovlivňujících ozbrojený zápas a že je velmi nesnadné zvolit ty, které platí v určitém případě, a zvolit mezi mnoha alternativami, které jsou současně k dispozici na různých stupních strategie, že strategii je nutno považovat za umění a nikoli za vědu.

Výše uvedené tři přístupy mají svou optimistickou a pesimistickou verzi.

● **Optimistická verze tvrdí**, že příčinné vztahy války, a principů jejího úspěšného vedení byly odhaleny a formulovány.

● **Pesimistická verze tvrdí, že:**

a) I kdyby bylo možno teorii vedení války považovat za vědu, byla by to věda jen velmi nedokonalá, protože se týká druhu lidské činnosti, která zahrnuje mnohé individuální a náhodné jevy, v nichž nelze zákonitosti plně poznat,

b) Vedení války jako umění je rovněž velmi nedokonalé, nelze v něm objevit žádná pravidla a v mnoha jedinečných situacích jejich hodnocení velitelů a individuální dovednosti velitelů rozhodnou o volbě metod a také o úspěchu v boji.

c) I kdyby byly principy vojenského umění teoreticky formulovány, neexistuje žádný obecně přijatý soubor takových principů a různé návrhy mají mnoho nedostatků.

Vojáci někdy zaujímají dvojznačné stanovisko a tvrdí, že vojenská věda je vědou aplikovanou, avšak strategii je nutno považovat za umění. Vynalézavost badatelů v této oblasti je vysoká. S rostoucím významem nových vědeckých oborů (elektronika, štěpení atomového jádra, pohon dalekonosných raket) pro vedení války, jakož i s tím, že je k dispozici složitý aparát pro modelování vojenských operací a pro ekonomickou a strategickou optimalizaci, stoupenci vědeckého charakteru teorie vedení války získávají nové argumenty pro podporu svých názorů.

MEZERY V TEORII VEDENÍ VÁLKY

V rozboru povahy vedení války lze zjistit několik mezer:

◆ neexistuje žádná dohoda o jasné definici vedení války, zvláště jejích složek: vznik organizovaného ozbrojeného zápasu mezi dvěma proti sobě stojícími sociálními silami, nebo používání ozbrojeného násilí, nebo úsilí zlomit vůli protivníka, nebo něco podobného;

◆ nerozlišuje se mezi pojmem vedení války ve vztahu k různým druhům války a k různým druhům vedení války.

Avšak lze říci jen málo, co by mělo povahu tak všeobecnou, aby to platilo pro všechny druhy vedení války. Jestliže přestaly existovat takové obecné rysy veškerého vedení války jako snaha o vítězství a zlomení vůle protivníka, co ještě zbylo? Organizované použití násilí bez jasného politického cíle dosažitelného tím, že jedna strana vnutí svou vůli straně druhé, lze sotva kvalifikovat jako válku. Kromě toho, zaměnitelné používání výrazů "válka" a "vedení války" vyjadřuje nedostatek analytického vymezení vedení války, jež je částí války jako celku.

PRINCIPY VOJENSKÉHO UMĚNÍ

V rozbořech charakteru vedení války a strategie vedení války se často používá pojem **"principy vojenského umění"** (nazývané také principy války nebo principy strategie). **V tradiční vojenské teorii jim bylo věnováno mnoho pozornosti:**

- * buď teoretikové samotní formulovali určité soubory **"neměnných"** principů,
- * nebo jiní autoři odvozovali takové soubory z děl **"velkých mistrů"**.

Zkušenosti slavných velitelů byly rovněž vysvětlovány formou souboru axiomat. Principy vojenského umění byly považovány za poznatelná pravidla, jimiž je nutno se řídit, aby bylo dosaženo vítězství. **V naší době, více než kdykoli dříve, byly význam i platnost principů vojenského umění zpochybněny.** Je přirozené, že tento skepticismus zčásti způsobily revoluční změny ve vedení války. **V této souvislosti jsou případ od případu posuzovány dvě otázky:**

- * samotný pojem principů,
- * navržené soubory principů.

Pojem principů

Otázka, zda a v jakém rozsahu principy vojenského umění vyjadřují objektivní příčinné vztahy anebo opakovací rysy nebo pravidelnosti, nepatří k základním problémům současného strategického studia. Avšak jejich opakovatelnost je často rozebíraným tématem.

Principy vojenského umění byly posuzovány jako stručná doporučení pro úspěšné vedení ozbrojeného zápasu. Tvrdí se, že principy spočívají jak na bojových zkušenostech, tak na **"úvahách zdravého rozumu"**. Jinými slovy, jsou logickými důsledky odvozenými z úvah o ozbrojeném zápase. V tomto dvojím smyslu slouží jako vodítko pro jednání.

Zastánci principů tvrdí, že tyto principy poskytují řídicí pravidla, protože odpovídají vnitřní logice ozbrojeného zápasu; proto velitel musí jednat v souladu s principy, jestliže chce dosáhnout vítězství. **Strategická pravidla, zvaná "principy války", poskytují jednoduchý souhrn základních válečných zkušeností a jsou neoceňitelná pro každého dnešního profesionálního vojáka a velitele.** Někteří badatelé tvrdí, že zatímco není možno vytvořit všezahrnující teorii válečné strategie použitelné pro rozmanité vojenské situace, principy mohou být užitečné pro formulaci konkrétní strategie.

Pokud jde o způsob, jímž by měly být principy používány, bylo vždy zdůrazňováno, že nejsou ztrnulými a dogmatickými příkázáními. Musejí být aplikovány tvůrčím způsobem, v souladu s okamžitými podmínkami. Principy mají být považovány za zásady, které musejí mít velitelé na mysli, když plánují nebo řídí vojenskou operaci, avšak vyžadují individuální výklad v soulase se specifickou dobou a okolnostmi situace. Velitel je musí respektovat, aby zvolil nejracionálnější způsob činnosti v soulase s podmínkami.

Kritika a kompromis

Byly ovšem vysloveny také opačné názory. Kritika domněnky o stabilním anebo dokonce věčném charakteru principů měla různou formu:

1. Kritika platnosti určitých principů.
2. Kritika příliš všeobecného znění principů, jež poukazuje na jejich univerzální platnost, ovšem pouze jako všeobecných idejí bez operační užitečnosti.
3. Poznámky týkající se změny formulace a obsahu určitých principů.
4. Poznámky týkající se potřeby změnit principy za podmínek raketo-jaderného věku. Hlavní kritika, která (jak se zdá) je základem veškeré ostatní kritiky, je, že principy úzce souvisejí s podmínkami boje a že každá radikální změna podmínek musí být následována radikální změnou principů.

Zatímco v oficiální doktríně jsou principy stále považovány za neměnné pravdy, mnozí badatelé jsou přesvědčeni, že tento názor platí pouze pro jejich nejvšeobecnější verze, tj. pro maxima vyjádřené jedním slovem jako "**soustředění**" nebo "**překvapení**", které se aplikují pružně v soulase s podmínkami každé konkrétní situace.

Avšak někteří badatelé, kteří kritizují existující soubor principů, nepochybně umožňují možnost odhalení neměnných pravidel pro boj; zpochybňují pouze určitý soubor, který je navržen a akceptován. Často uvádějí svůj vlastní systém jako obsahující téměř neměnné zákony vedení války, nezávislé na čase, místě nebo výzbroji, a stejně platné a aplikované pro velitele čety i pro polního maršála.

Je možno uvést také kompromisní názor, podle něhož nejsou až dosud přijímané principy adekvátní, avšak nové principy, platné pro raketo-jaderný věk, je možno objevit.

Soubory principů

Spory týkající se principů naznačují všeobecnou otázku: mají být principy války i nadále předmětem strategického studia, který je hoden dalšího rozboru se zřetelem ke změnám a modifikacím? Třídění principů sestavená největšími vojenskými teoretiky se značně od sebe lišila. Dříve neexistoval žádný zvyk sestavovat přehledy principů, avšak od doby, kdy se takové přehledy začaly objevovat, se nahromadilo velké množství výkladů, včetně značného počtu principů různého znění a obsahu. Za dnešních dnů každá současná doktrína obsahuje jiný soubor oficiálně přijatých principů.

K nejčastěji citovaným principům patří:

- * **princip cíle:** každá vojenská operace musí být zaměřena na rozhodující a dosažitelný cíl; obecněji se tento princip týká války jako celku,
- * **princip ofenzivy:** pouze ofenzivní akce dosáhne rozhodujících výsledků,
- * **princip soustředění sil:** nutno použít maxima disponibilní bojové síly na rozhodujícím místě,
- * **princip ekonomie sil:** důležité prostředky, použité na místech jiných než rozhodujících, musejí být sníženy na minimum,
- * **princip manévru (nebo pohybu),**

- * **princip jednoty velení** (někdy nazýváme principem součinnosti),
- * **princip zajištění,**
- * **princip překvapení,**
- * **princip jednoduchosti plánování a velení:** plány nesmějí být složité a musejí být jasně vyjádřeny v rozkazech.

Beaufre zvolil za východisko Fochovy principy (neboli "strategická pravidla") a dospěl k této formulaci: **"dosáhnout rozhodnutí díky volnosti jednání získané rozumnou ekonomii sil"**.

Volnost jednání zde znamená úspěšné blokování manévru protivníka a provádění vlastního manévru k dosažení cíle; ekonomie sil znamená optimální rozdělení prostředků, tj. optimální rozdělení vlastních prostředků mezi ochranu proti nepřátelskému přípravnému manévru a provedení vlastního přípravného manévru a rozhodujícího úderu.

Použitelnost principů v raketo-jaderném věku

Lze zjistit tři hlavní stanoviska.

● **Jedno stanovisko** považuje tradiční soubor principů za stále platný (což ovšem znamená, že jsou platné věčně) a úkolem je odhalit a dokázat, jak mají být tyto principy aplikovány ve všech myslitelných druzích války a vojenských operací: v myslitelné jaderné totální válce, v omezené válce, v konvenční válce, při protiguerrillovém vedení války a při psychologickém vedení války. Všechny "nové principy", příležitostně navrhované k zařazení do tradičního souboru jako odpovídající požadavkům nové epochy ve vedení války, musejí být považovány spíše za nové metody aplikace existujících principů.

● **Druhé stanovisko** navrhuje považovat existující soubor principů pouze za rámeček a dodat jim zcela nový výklad v souhlase s revolučně novými podmínkami vedení války.

● **Třetí názor** je ten, že tradiční soubory principů jsou neslučitelné s moderními podmínkami vedení boje a proto je nutno vypracovat nový soubor.

Existuje ovšem také názor, že všechny zavedené a proto ztrnulé soubory principů vedení války nebo vojenského umění jsou nežádoucí, nejen proto, že žádný takový soubor nemůže být vyřešen uspokojivým způsobem, nýbrž také proto, že v moderním boji velitel musí mít a měl by mít naprostou možnost jednat podle podmínek a podle svého vlastního hodnocení těchto podmínek a metod, jichž je nutno použít.

Vedle všeobecné otázky o použitelnosti principů v raketojaderném věku se vynořuje jiná otázka, která se týká určitých změn v použitelnosti principů na určitém stupni vojenského umění. **Rozlišují se dva druhy takových změn:**

● **Prvou změnou** je, že některé principy, které byly tradičně principy taktiky, se staly principy strategie. Zdá se, že to souvisí se skutečností, že za termojaderné války je možno cílů dosáhnout přímo strategickými údery. Druhým důvodem je, že hlavních cílů takové války lze dosáhnout pouze nejužší spoluprací mezi politickým a vojenským vedením a ovšem přímým politickým rozhodnutím.

● **Druhá změna:** protože se změnily vztahy mezi strategií a taktikou a protože

se u některých přístupů vojenské umění diferencovalo ve velkou strategii, strategii a taktiku, nebo ve strategii, operační umění a taktiku, principy vojenského umění lze sotva současně aplikovat na všechny tyto stupně složek. Některé principy mohou platit pro všechny stupně, avšak jiné budou platit pouze pro některé z nich. Některé studie uvádějí soubory principů odděleně pro každý stupeň vojenského umění, avšak všeobecné strategické studie se až dosud nezabývaly výše uvedenými změnami.

Určité druhy válek, jak se zdá, vyžadují formulaci samostatných souborů principů. Například, termojadernou válku a guerrillovou válku nelze úspěšně vést s použitím stejných principů vojenského umění. **Konečně by bylo žádoucí překročit tradiční rámec, v němž byly principy vojenského umění omezeny na mezistátní války; toto omezení bylo v souladu s tradičním účelem vojenského umění jako celku.** Je účelné podrobit rozboru principu vnitrostátních válek, ačkoli v souvislosti s jejich velkou rozmanitostí je generalizace sotva možná. Vyjadřují mezi jiným různé činitele sociální skutečnosti, které se od sebe liší podle doby a země.

Vojenská doktrína a principy vojenského umění

V některých strategických studiích vede rozbor principů vojenského umění v našem věku k postupnému vypracování soudobé doktríny založené na těchto principech. Pojem "doktrína" zde znamená pojem zcela odlišný od systému vojenských názorů oficiálně přijatého v určité zemi. Používá se ho k označení soustavy základních názorů vojenského umění v různých zemích (nebo v jedné zemi) v daném období.

Je možno uvést dva výklady pojmu:

- Doktrína je soustavou univerzálně přijatých principů války. Doktrína se mění s principy, protože se z nich skládá. Když změněné podmínky vyžadují příslušnou změnu principů, doktrína se sama změní s nimi. Když jsou principy považovány za neměnné, doktrína je rovněž neměnná.

- Doktrína je založena na principech. Principy mohou zůstat nezměněny, zatímco doktrína, která vyjadřuje jejich aplikaci za určitých podmínek, se mění s měnícími se okolnostmi.

Je možno uvést různé účely strategických studií při jejich úloze nástroje pro formulaci doktríny:

- v prvním případě se strategická studia soustřeďují na studium principů: buď na vypracování (nebo odhalení) věčných základních principů, přičemž doktrína je pouze jejich souhrnem, nebo na studium změn principů se změnou okolností a na automatickou změnu doktríny spolu s principy;

- ve druhém případě se výzkum soustřeďuje na způsoby aplikace principů za změněných okolností a na přehodnocení dosud platné doktríny a její revizi ve světle nových podmínek.

Jiná varianta pojmu "doktrína" (nebo strategická doktrína) se používá ve významu koncepce strategie založené na souhrnném souboru principů války (z nichž některé mohou být nové), který byl navržen badatelem a který potom může nebo nemusí být přijat v jedné nebo několika zemích. **Macchiavelli a Clausewitz** vytvořili takové "doktríny" na základě poučení z válek a sociálních změn, které ovlivňovaly nové strategické myšlení. **Douhet** vytvořil "doktrínu" na základě rozvoje

letectva a jeho prvního použití ve válce a předpověděl rozhodující úlohu strategického bombardování nepřátelského civilního obyvatelstva a průmyslových cílů. V dnešní době byla navržena řada strategických doktrín souvisejících s neustále se vyvíjející vojenskou technologií a rozmanitostí druhů válek. Ve všech těchto případech znamená termín "**strategická doktrína**" strategickou teorii, která může nebo nemusí být určitým státem přijata jako jeho oficiální vojenská doktrína.

Termín "doktrína" se používal také na určitých úrovních vojenského umění nižších než státní strategie, jako je "taktická doktrína", nebo v souvislosti s používáním určitých druhů zbraní (konvenční doktrína, jaderná doktrína atd.). Ve všech těchto souvislostech může doktrína znamenat soubor názorů týkajících se povahy úkolů a funkcí, které je nutno plnit, a všeobecných pravidel pro jejich plnění, která daný druh ozbrojených sil (nebo nižší stupeň vojenské organizace) přijal. Avšak takovou doktrínu nemusí nutně přijmout vláda. Existuje rozdíl mezi vládní politikou, kterou musí daný druh ozbrojených sil přijmout, a úlohou, kterou musí hrát v politice podle představy samotného druhu ozbrojených sil.

PROBLÉMY VOJENSKÉHO UMĚNÍ V BUDOUCÍCH VÁLKÁCH

Výzkum

Studie vojenského umění tradičně obsahovaly jak historii minulých válek, spolu s analýzou způsobů, jakými byly vedeny, a určité závěry a úvahy o možném budoucím vedení války. Ačkoli se zbraně soustavně vyvíjely a podmínky vedení války měnily, minulé zkušenosti byly vždy považovány za hodnotný základ budoucího vojenského umění.

V raketo-jaderném věku byly ve většině studií oba druhy výzkumu - minulého vojenského umění a vedení jaderné války. - prováděny odděleně. I když je vojenská historie stále často považována za součást strategického studia, vojenské umění myslitelné jaderné války bylo obvykle předmětem oddělené oblasti výzkumu. Pripouští se, že vojenská historie může i nadále být zdrojem zkušeností pro konvenční a protiguerrillové války.

Byly navrženy četné varianty vojenského umění a také strategie se zřetelem ke každému typu těchto budoucích válek. Kromě toho existují varianty vojenského umění v určitých zemích odpovídající národním zkušenostem, zájmům a možnostem. V pracích týkajících se budoucích válek bylo posouzeno několik strategických teorií nebo několika strategií. Někdy se však používá souborného výrazu "**strategická teorie**" pro označení celého souboru strategií navrženého se zřetelem ke všem budoucím válkám, který znamená souhrnný pojem budoucího vojenského umění.

Proces definování a analýzy obsahu základních pojmů strategického studia (**strategie, vedení války a principy vojenského umění**) patří ke všeobecným teoretickým aspektům tohoto oboru (a možná může být považován za jádro všeobecné teorie). **Vojenské umění je jak teoretickou, tak aplikovanou vědou, avšak s jasným zaměřením na aspekt aplikace.** Návrhy týkající se vojenského umění, jež má být použito v různých druzích budoucích válek, tj. týkající se plánování a vedení vojenských operací na všech stupních, slouží jednání sensu stricto (v úzkém slova smyslu). Přirozeně mohou a měly by existovat různé

alternativní návrhy. Vyžadují analýzu přímého a praktického zájmu, zasluhují si rozbor ve štábních kruzích a v akademích a jsou obvykle zařazeny do utajovaných dokumentů. Některé základní myšlenky a řada alternativních řešení jsou však rozebírány a uváděny také v neутajovaných spisech. **Spolu se studii historie vojenského umění tvoří rozsáhlou a rozmanitou literaturu, která zahrnuje:**

- * pojednání o historii vojenského umění,
- * pojednání o podstatě vedení války a vojenského umění (zvláště strategie),
- * dílčí studie o minulých válkách, které mohou poskytovat závěry považované za hodnotné se zřetelem k budoucím válkám,
- * studie týkající se perspektivy vojenského umění (zvláště strategie) v budoucích válkách, které přinášejí závěry ze souborné analýzy historie vojenského umění,
- * studie týkající se různých hledisek vojenského umění (strategie) v budoucí jaderné, konvenční nebo nepravidelné válce, které spočívají hlavně na politické situaci a technologickém vývoji,
- * studie strategických doktrín určitých druhů ozbrojených sil,
- * studie o operačním umění a taktice,
- * studie zaměřené na vypracování strategie (nebo strategií) odstrašování a v této souvislosti obvykle také strategie (strategií) vedení války, jestliže odstrašování selže,
- * studie týkající se problémů organizace, struktury, řízení a výcviku ozbrojených sil.

Níže je stručně popsán obsah některých vybraných problémů rozebíraných ve spisech věnovaných vojenskému umění v budoucích válkách.

Vybrané problémy

1. Vojenské cíle vedení války. Toto musí být prvá otázka v rozboru možného nebo žádoucího vojenského umění v budoucí válce. Stanovení vojenských cílů závisí na několika činitelích, avšak především na politických cílech pravděpodobné anebo alespoň možné války (válek) a na zbraních, jichž bude pravděpodobně použito. Význam vojenského vítězství, nebo jinými slovy, výsledky vedení války, které budou považovány za vítězství v konkrétní válce, a jejich vztah k dosažení politických cílů, jakož i možnost dosažení takového "vítězství" jsou důležitým předmětem takové analýzy. Z filozofického hlediska, tj. se zřetelem k povaze vojenského vítězství, byly zkoumány všechny tradiční situace:

- u některých druhů válek nejsou považovány za možné ani vojenské vítězství, ani dosažení politických cílů,
 - u jiných druhů válek se tvrdí, že vojenské vítězství nepovede k vítězství politickému,
 - u dalších druhů válek může být vojenská porážka přeměněna v politické vítězství.
- Jsou možné i jiné varianty.

2. Všeobecné "scénáře" vedení války. Zde se zkoumají na prvním místě priority války, např. volba hlavního úsilí mezi obranou území proti leteckým útokům, obranou komunikačních linií, provedením strategického jaderného úderu, vedením

boje na určitém operačním válčišti atd. Potom se posuzuje volba hlavních zbraní - jaderných nebo konvenčních - a jejich strategické nebo taktické použití. Zvláště důležité je pojetí počátečního období války, jež může mít rozhodující vliv na výsledek války jako celku.

3. Poslání druhů ozbrojených sil. Tento problém je nejčastěji rozebíraným problémem, zvláště při analýze spolupráce druhů ozbrojených sil a místa strategických koncepcí druhů ozbrojených sil ve státní strategické doktríně. Obrana zájmů určitých druhů ozbrojených sil obvykle vedla k formulaci strategií nadměrně zdůrazňujících jejich úlohu a k argumentům tuto strategii podporujícím.

4. Vojenské umění na určitých úrovních. Strategické úkoly a metody pro jejich dosažení tvoří hlavní téma neutajovaných strategických studií. Nižší úrovně vojenského umění jsou také předmětem intenzivního výzkumu, jehož výsledky jsou vyjadřovány v předpisech a vojenských učebnicích a také případ od případu vysvětlovány v neutajovaných analytických nebo popisných pracích.

Práce týkající se termojaderné války jsou zaměřeny na strategický stupeň, pravděpodobně proto, že strategické operace budou podle očekávání převládat v počátečním - a pravděpodobně rozhodujícím - období takové války; kromě toho, pouze toto období je považováno za přístupné pro určité věrohodné předpovědi. Hlavní předměty zkoumání zde tvoří strategické útočné operace, jakož i strategická obrana, protivzdušná a protiraketová obrana.

Předmětem analýzy zde jsou jaderné údery prováděné raketami a bombardovacími letouny dalekého doletu, které jsou všeobecně označovány jako "odvetné", jakož i cíle, které mají být zasaženy. Jiným tématem jsou vojenské operace na pozemních a námořních válčištích. Plány a přípravy pro ochranu vlastního území a vojenských sil proti nepřátelským jaderným úderům rovněž patří ke zkoumaným otázkám.

Na úrovni mezi strategií a taktikou se hlavní důraz věnuje strategickým operacím v budoucí válce, které mohou být vedeny určitými druhy ozbrojených sil, jakož i kombinovaným operacím.

5. Vojenské umění za války v Evropě. Hlavní problémy zahrnovaly vztah mezi odstrašováním a obranou, mezi strategickou jadernou válkou a jadernou válkou na válčišti, mezi ústřední strategickou rovnováhou a rovnováhou v Evropě (tzv. euro-strategická rovnováha) a také vzájemné působení kontroly zbrojení a strategie.

6. Omezené války a místní války. Hlavními předměty byly cíle takových válek, podmínky pro jejich omezování a nerozšiřování (tj. omezování v geografickém smyslu), jakož i metody, jak toho dosáhnout. Války ve Třetím světě se v této oblasti staly určujícím prvkem. Velká pozornost byla věnována také konvenčnímu a nepravidelnému vedení války, jež se týká těchže problémů, avšak z jiného hlediska.

7. Vojenské umění v konvenční válce. Zde je možno zjistit čtyři druhy prací:
- souborné práce o konvenčním vedení války v jaderném věku,
- monografické studie o nedávných konvenčních válkách,
- práce o konvenčních válkách ve Třetím světě,
- studie určitých hledisek konvenčního vedení války se zřetelem k prostředí (úloha konvenční námořní moci, nebo taktická konvenční letecká moc aj.).

8. Protirevoluční vojenské umění. Zde je zvláštním rysem důraz na kombinaci

vojenského umění v užším slova smyslu s politickou strategií. Málo prací bylo věnováno využití zkušeností získaných v protirevolučních válkách ve Třetím světě k potlačení revolučních hnutí doma.

Přípravy k vedení války

Tento souhrnný předmět obsahuje několik oblastí strategického studia:

- organizace a struktura ozbrojených sil; hlavními tématy zde jsou struktura nejvyššího velení, rozdělení ozbrojených sil na určité druhy ozbrojených sil (nebo na jiné složky) a jejich vzájemný vztah a podřízenost nejvyššímu velení,
- složitý problém řízení a přípravy vojsk,
- týl (logistika) spolu s přípravou území k vedení války, jakož i příprava pravděpodobných bojišť.

Analýza vychází z hodnocení ohrožení národní bezpečnosti, jež zahrnuje vojenská ohrožení, a potom ze stanovení priorit ve vojenských přípravách.

Jeden z těchto předmětů vyžaduje stručný rozbor: týká se všeobecné struktury ozbrojených sil a poslání stanoveného různým druhům ozbrojených sil. Zavedení třetí dimenze války způsobilo, že problémy vzájemných vztahů mezi pozemními, námořními a leteckými silami jsou ještě složitější. Vedou se diskuse o relativní hodnotě a místě jednotlivých druhů ozbrojených sil, o jejich poslání v hypotetické válce a o jejich doktrínách. Zavedení jaderných zbraní a balistických raket postavilo nové strategické otázky.

Diferenciace druhů válek a vznik celého spektra ozbrojených konfliktů přiměly velitele a teoretiky k přehodnocení celé koncepce rozdělení ozbrojených sil na druhy ozbrojených sil a k jejich částečné restrukturalizaci; síly potřebné pro strategický jaderný úder, pro obranu, pro protiguerrillovou válku nebo pro jiné strategické úkoly nabyly svou samostatnou strukturu.

Až dosud jsme vybírali otázky, které je nutno zkoumat v rámci oboru strategických studií týkajících se vedení války a její přípravy. Avšak důležité úkoly byly svěřeny vojenským vedoucím orgánům jako poradcům vedení politického v jiných důležitých otázkách. Tyto otázky zahrnují hodnocení vojenských problémů a priorit přípravy jejich řešení, rozhodování a pravděpodobností (a snad potřebností) války, volbu vojenských cílů očekávané nebo možné války, rozhodování o okamžiku zahájení války atd. Toto jsou rovněž možná témata strategického výzkumu.

Zvláštností výzkumu

Teorie vojenského umění musí zahrnovat řadu problémů, které souvisejí:

- ◆ s druhy války (válka mezi státy, ozbrojené intervence v menších zemích atd.),
- ◆ s druhy vedení války (všeobecná jaderná, taktická jaderná, konvenční, protiguerrillová atd.),
- ◆ s možnými "scénáři" jednotlivých druhů války (například, v rámci všeobecné jaderné války různé scénáře války prvního úderu, války druhého úderu, druhé fáze války atd.).

Teorie je mnohem složitější než kdykoli dříve, protože:

- je závislá ve vysoké míře na akcích protivníka,
- je ve vysoké míře závislá na jistotě, že každá velká válka bude koaliční a proto strategická doktrína musí být výsledkem kompromisu mezi několika strategiemi,
- musí předpokládat, že přípravy války budou založeny na určitém vztahu mezi strategií odstrašování a strategií vedení války,
- musí předpokládat iracionalitu používání všech sil, které má k dispozici, a proto nutnost pečlivě kalkulovaného použití pouze jejich části.

Vojenské umění a vojenská politika

V některých pracích byly problémy vojenského umění a přípravy války, jako je současná vojenská doktrína, stav sil atd., vysvětlovány ve vztahu k současné vojenské politice. To je možno vysvětlit:

* zčásti skutečností, že současná politika poskytuje rámec vhodný pro diskusi o budoucím vedení války a pro vyjádření osobního názoru badatele,

* zčásti skutečností, že práce týkající se strategických otázek často píšící lidé, kteří také utvářejí, nebo alespoň ovlivňují vojenskou politiku.

STRATEGIE A VOJENSKÝ NÁTLAK

Vnější nátlak

Zatímco vojenské umění má velmi dlouhou historii, umění používání vojenské síly v míru jako prostředku otevřeného nebo skrytého nátlaku bylo v teorii zanedbáváno, ačkoli má v praxi také dlouhou tradici. Od konce druhé světové války se teorie vojenského nátlaku soustavně rozvíjela. Nejdříve nabyla formu stále složitější teorie studené války, tj. druhu globální války, v níž proti sobě stojící hlavní strany snaží vyhnout se přímému vojenskému střetnutí, avšak používají vojenské síly mnoha nepřímými metodami. **Strategie určité akce byla skutečně kombinací dvou strategií: jedné, která je zaměřována na dosažení určitých politických cílů, a druhé, která přispívá k dalekosáhlé strategii studené války. Tato druhá strategie byla zaměřena na oslabování protivníka rozmanitými malými akcemi soustavně připravovanými a prováděnými k vytvoření podmínek příznivých pro konečné řešení: kapitulace protivníka s rozhodující "horkou válkou" nebo bez ní.**

Strategie odstrašování a v menším rozsahu strategie řešení krizí se staly svého druhu kombinací strategie nátlaku a válečné strategie.

Pokud jde o řešení krizí, v dřívějších dobách byla krize často předehrou války, ale v raketovém jaderném věku se stala určitou náhražkou války. Může být považována za způsob dosahování politických cílů nepřímým působením vojenské síly, např. hrozbou válkou. **Je druhem akce ležícím mezi válkou a mírem: zatímco válka je charakterizována otevřeným vojenským tlakem a diplomacie smířovacím vyjednáváním, řešení krizí je kombinací obou způsobů jednání, druhem nátlakové diplomacie.** Mezi principy, které mají ovládat řešení krizí, se uvádějí tyto:

- politické schválení a přímé řízení každé vojenské akce,
- jasné a vhodné vyjádření cílů krize,
- koordinace vojenských pohybů s politicko-diplomatickou akcí,
- vyhýbání se vojenské eskalaci a zpomalování průběhu událostí.

Eskalace vojenského nátlaku, nevyhnutelná v konečných stádiích krize, musí být plně kontrolovatelná, postupná a omezená.

Podrobnější teorie vojenského nátlaku nebyla vypracována. Byly předloženy návrhy považovat závody ve zbrojení nebo "**technologicko-vojenské závody**" (nazývané také technologickou válkou) za druh vojenského nátlaku a byly podniknuty pokusy vypracovat strategii takové války.

Strategie pružné reakce představovala nejen strategii použití síly ve válce - rozsáhlé možnosti volby odpovídající akcím protivníka - nýbrž také strategii pro mír. Byla to strategie pro různé vojenské akce omezené a neomezené, pro odstrašování a vojenský nátlak, pro odvrácení termojaderné války a pro vedení boje proti povstaleckým silám, kombinovaná pod jediným názvem a sjednocená podle jediného principu: podle principu kontrolovaného použití vojenské síly. Tvrdilo se, že je možné a žádoucí disponovat měřitelným množstvím sil a jejich kontrolovaným použitím pro podporu zahraniční politiky.

Teorie vojenského nátlaku musí plnit dvě funkce vojenské síly, které spolu v jistém smyslu souvisejí, protože obě nutí protivníka dělat něco, co by jinak nedělal:

* **odstrašování:** působí pod heslem odvrácení války a bez skutečného použití vojenské síly,

* **nátlak:** může používat vojenské síly v omezené míře, aniž by vyústil do otevřené války.

Rozlišování mezi nátlakem a odstrašováním je rozlišováním mezi aktivním a pasivním používáním síly.

V oblasti vojenského nátlaku nebyly vypracovány žádné strategie anebo principy.

Vnitřní nátlak

Umění vnitřního (domácího) nátlaku bylo posuzováno jen v malém množství koncepčních nebo historických rozborů. Vnitřní nátlak byl podrobně popsán v předpisech pro vojenské a paravojenské síly, avšak nebyl vysvětlován otevřeně.

Problémy vnitřního nátlaku v rozvinutých i rozvojových zemích se staly předmětem vojenského studia v dnešní době. Tento předmět zahrnuje spolupráci mezi ústřední státní vojenskou organizací a paravojenskými a policejními silami a jinými orgány vnitřního nátlaku, které jsou stále účinnější. V průmyslových státech existuje institucionální oddělení ústřední vojenské organizace od domácích policejních orgánů, avšak ve většině rozvojových zemí jsou obě organizace úzce spojeny.

Příště: Vypracování strategie odstrašování

- pro tisk přeložil a redakčně upravil Ing. Josef Nastoupil -

SMĚRY VÝVOJE A VÝZBROJNÍ PROGRAMY NĚKTERÝCH STÁTŮ

V průběhu několika posledních let oznámilo mnoho států dalekosáhlé plány na reorganizaci svých ozbrojených sil. Takový posun v orientaci je jasně zřetelný ve snižování vojenských rozpočtů. Plány na nákupy nebo vývoj nového vojenského materiálu jsou odvolávány nebo časově posouvány.

Zvyšuje se význam, postavení i vojenský potenciál některých rozvojových zemí či jejich uskupení, umocňovaný úsilím o vlastní jaderné zbraně a budováním vlastního zbrojního průmyslu. Dodávky moderní až nejmodernější výzbroje rozvojovým zemím se nyní po zániku bipolárního rozdělení světa staly vážným problémem a nebezpečím pro mír, dotýkající se zpětně vyzbrojování v Evropě, kde nutí k dalšímu kvalitativnímu úsilí.

Výzkum, vývoj a výroba se dnes neubírají cestou nových převratných vynálezů a objevů. Úsilí je spíše zaměřeno na ekonomiku, efektivnost a spolehlivost při současném zvyšování výkonu a účinnosti zbraní a techniky. Dává se přednost širokému uplatnění elektronických prvků, systémů, diagnostických zařízení zbraní, dopravních, technických, týlových a dalších zabezpečujících prostředků. Uvedeným požadavkům napomáhá i zavádění a uplatňování nových technologií. Nové poznatky se uplatňují i ve prospěch péče a zvyšování ochrany jednotlivce i jeho zabezpečení v poli.

Intenzivně pokračuje zejména vývoj a zavádění prostředků automatizace velení, průzkumu a radioelektronického boje. Je výrazně zvyšována účinnost protitankové, protiletadlové a dělostřelecké výzbroje. Za využití nových druhů munice je systematicky modernizována obrněná technika. Rovněž je zkvalitňováno vyzbrojování vojenského a vojskového letectva a námořnictva.

Důležitým ukazatelem tendencí v budoucím vyzbrojování armád je zaměření zbrojního výzkumu, především prací na nových směrech a koncepcích vojenské techniky a jejich aplikací. V rámci této struktury je kladen důraz na:

- automatizované zpracování dat v reálném nebo takřka reálném čase a jejich přenos zhuštěnou formou odolnou proti rušení,
- zkvalitňování senzorové techniky včetně radiolokátorů, kde jde o to zvýšit jejich parametry, zejména rozlišovací schopnost,
- možnost verifikace cílů za pomoci družic,
- nové možnosti v použití a účinku raketových zbraní, důležitých hlavních zbraní, kazetové munice a jiných prostředků s rozptylovým působením,
- zvětšení podílu inteligentních miniaturizovaných prvků, zejména k automatickému vyhledávání a ničení cílů,
- střely o vysoké kinetické energii, laserové zbraně a elektromagnetická děla,
- zlepšení plošného dosahu systémů protivzdušné obrany,
- zdokonalení vrstveného pancíře a nové druhy speciálních materiálů o velmi specifických extrémních vlastnostech,

- zvýšení mobility zbraňových nosičů i vojsk, jejich manévrovací schopnosti a zlepšení přepravy na bojišti a válčišti,
- lidský faktor, kterému je v současné době věnována značná pozornost.

Uvedených i dalších výzkumných aktivit lze dosáhnout ještě širším využitím národních výzkumných základů a mezinárodní spolupráci takové úrovně, aby mohly být navázány mnohem efektivnější mezinárodní kontakty. Pro vyzbrojování v Evropě má stále větší význam NATO. Z hlediska zbrojního výzkumu jsou brány v úvahu i tyto okolnosti:

- modernizace armád v řadě rozvojových zemí, která nutí Evropu a NATO jít cestou ještě vyšší kvality, aby případné střetnutí s nimi nevyžadovalo početní paritu,
- úsilí o zákaz vývozu nejmodernější výzbroje do těchto zemí, neboť již 12 rozvojových zemí má rakety s dosahem 40 až 2400 km,
- výrazné zvýšení efektivnosti zbrojního výzkumu a vývoje,
- široké využívání různých mezinárodních výzkumných a jiných sdružení znásobujících možnosti členských zemí, jako ESPRIT, BRITE, EUREKA a jiné s dlouhodobým programem evropské vojenské iniciativy - EUCLID (European Co-operative Long-term Initiative for Defence), zaměřeným na mikroelektroniku, radiolokační techniku, kompozitní materiály, avioniku, umělou inteligenci, optoelektroniku, simulační techniku, pozorovací družice, problematiku stealth, protiponorkovou akustiku apod.

Následující část obsahuje vybrané údaje k trendům ve vyzbrojování SRN, Francie a některých dalších evropských států, včetně programů modernizace a zavádění vojenské techniky v ozbrojených silách v současných podmínkách.

■ SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO

Ve spojení s plánem Bundeswehru na rok 1993 (Bundeswehrplan 93) byl zpracován koncept dlouhodobých změn, který vede k novému zaměření dosavadního plánování pro akvizici vojenské techniky. Rozpočet výhledového plánu na období 1993 až 2005 byl však snížen o 43,7 mld. DEM, což znamená podstatný zásah do zpracovaného konceptu dlouhodobých změn v oblasti zbrojních projektů. Řada záměrů bude muset být vyřazena nebo v různé míře zredukována. Zvláště postiženy jsou akviziční plány pro těžké tanky, stíhače tanků, bojová vozidla pěchoty a těžké dělostřelectvo, ale také pro plovoucí systém námořnictva a opatření ke zvýšení bojeschopnosti na úseku letectva.

S dostačujícím, ve značné míře moderním vybavením může Bundeswehr nadále vyhovovat požadavkům bezprostřední obrany země. Naplánované změny a zlepšení mají svůj koncepční základ ve změně situaci v konfrontaci Východ - Západ a ve sjednocení Německa. To umožňuje položit těžiště materiálového plánování do oblasti zdokonalení výzbroje pravidelných ozbrojených sil.

Bude nutné dále zlepšit průzkumné a řídicí schopnosti a zabezpečit dostačující mobilitu k rychlému soustředování hlavního úsilí v boji. Novým požadavkem je operační a strategická pohyblivost na spolkovém území ve smyslu schopnosti přemístění značné části vojsk na velkém prostoru.

Požadovaná zlepšení u pozemních sil se týkají střednědobě především oblasti velení a průzkumu, nepřímé palby a zatarasovací schopnosti. Důraz je kladen na vývoj jádra vojska v kombinaci mechanizovaných, lehkých a leteckých bojových útvarů a jejich modernizaci. Tyto útvary musí být schopny operovat s dostačující pružností ve velkém prostoru a rychle se koncentrovat v těžišti. Pokračuje zejména vývoj a zavádění prostředků automatizace velení, průzkumu a REB. Je výrazně zvyšována účinnost protitankové, protiletecké i dělostřelecké výzbroje za využití nových druhů munice a systematicky modernizována obrněná

technika atd. Z rozsáhlejších výzbrojních programů, které zůstávají v plánovaných opatřeních nezměněné, lze uvést automatizovaný informační systém pro řízení operací ve štábech pozemních vojsk HEROS, automatizovaný systém průzkumu a řízení vojskové protivzdušné obrany HFI a AFISyS, vyhodnocovací systém vojenského spojení Bundeswehru JASMIN, součásti systému velení a informačního systému dělostřelectva (např. ADLER - počítač pro řízení a plánování palby dělostřelectva, PORTA - pasivní prostředek k zjišťování cílů), malý bezpilotní prostředek pro zjišťování polohy cílů KZO, komplet protitankových řízených střel středního doletu PARS 3 m.R., zařízení k elektronickému průzkumu a velení všech druhů ozbrojených sil, munice pro dělostřelecký raketový systém MARS, zvýšení bojové schopnosti protiletadlového tanku ROLAND a GEPARD, odminovací tank KEILER, radiolokační zařízení a zařízení velitelského stanoviště k ostraze vzdušného prostoru v oblasti nových spolkových zemí RRÜ-Ost, taktický systém protivzdušné obrany TLVS atd. Snížení finančního objemu způsobilo, že četné výzbrojní programy budou pokračovat s podstatnými změnami. Redukce v počtu původně uvažovaného množství výzbroje se týká např. bojového vozidla pěchoty MARDER 2, řízené střely protitankového raketového systému velkého dosahu PARS 3 LR, zvyšování bojové schopnosti tanku LEOPARD 2, tankové houfnice 2000 apod. Zcela vypuštěny by měly být např. minový bojový systém pozemního vojska DAVID, opatření k udržení bojové hodnoty základního systému protiletadlového raketového systému IHAWK, stíhač tanků PANTHER s kompletem protitankových řízených střel PARS 3 LR aj.

Před vojenským letectvem SRN stojí úkol splnit svoje závazky s výrazně sníženými silami ve větším prostoru nasazení v souvislosti se sjednocením Německa. Po zdokonalení protivzdušné obrany je ze středně s dlouhodobého hlediska nutné zvýšit účinnost stíhacího letectva. Koncepčně je nesporné, že vojenské letectvo bude okolo roku 2000 potřebovat nové moderní stíhací letadlo. Proto se Německo podílí s V. Británií, Španělskem a Itálií na vývoji stíhacího letounu JÄGER, z jehož programu se pro Německo počítalo s 200 ks za 23 mld. DEM. V plném rozsahu se z finančních důvodů nákup neuskuteční. Vývojové práce na stroji však mají být dokončeny. Bundeswehr bude nadále doplňovat výzbroj svého letectva, předpokládá se však, že přibližně za pět let se bude zajímat o nákup některých úspěšných zahraničních typů. Ve výhledovém plánu na období 1993 až 2005 zůstává realizace automatizovaného systému velení vojenského letectva ACCS NATO (Air Command and Control System), dále systém velení a informační systém letectva EIFEL, vrtulník NH 90. Redukovány jsou např. protitankový vrtulník PAH-2 a plánovaná zlepšení letounu TORNA-DO. Zcela má být upuštěno od zvýšení bojové schopnosti vrtulníku PAH-1 (pro schopnost boje v noci) a modernizace protiradiolokačního bezpilotního prostředku.

■ FRANCIE

Francouzské ozbrojené síly se nacházejí ve stadiu rozsáhlých reforem. Je to především zavádění plánu "Armáda 2000", který je plánem restrukturalizace a modernizace ozbrojených sil. Vojenský rozpočet Francie na rok 1992 byl schválen ve výši 195,3 mld. FRF, což představuje 3,26 % hrubého domácího produktu. Procento hrubého domácího produktu se od roku 1987, kdy dosahovalo 3,80 %, neustále snižuje, ale výdaje na obranu postupně stoupají (vojenský rozpočet v roce 1987 dosahoval 169,2 mld. FRF).

V pozemním vojsku Francie dochází k několika velkým změnám:

- restrukturalizace a nový systém velení vojskům podle plánu "Armáda 2000", který začal být realizován 1. 9. 1991,
- stažení 2. armádního sboru (10 000 osob) z území SRN, které se mělo uskutečnit do konce roku 1992,
- zkrácení délky základní vojenské služby na 10 měsíců,
- snížení početního stavu pozemního vojska na 225 000 osob.

Vojenský rozpočet pozemního vojska na rok 1992 (50,868 mld. FRF) počítal s financováním jen perspektivních vojenských projektů, mezi které patří výroba nového bitevního vrtulníku TIGER (ve spolupráci se SRN), modernizace a přezbrojení tankových jednotek bojovým tankem třetí generace LECLERC, výroba protitankové řízené střely třetí generace AC 3 G, další vývoj vrtulníku NH 90 (ve spolupráci s vojenským námořnictvem a za spoluúčasti SRN, Nizozemí a Itálie).

Zcela byla zastavena modernizace tanků AMX 30 B2 a týlových a taktických vozidel pozemního vojska, prodloužil se harmonogram vývoje vrtulníku TIGER a protitankových řízených střel AC 3 G o dva roky a snížilo se tempo výroby tanků LECLERC. Počet tanků bude pozemní vojsko snižovat na méně než 1000 kusů.

Podle výzbrojních programů mělo být v roce 1992 pozemnímu vojsku dodáno 38 tanků AMX 30 B2, 372 obrněných transportérů, 46 tažených kanónů ráže 155 mm, 13 raketometů LRM, 789 taktických vozidel, 14 ženijních obrněných prostředků a tři tanky LECLERC. Podle programu PAMPA (podpůrný program napomáhající řízení zbrojních programů) byly vydány 2 mld. FRF na vývoj nové radiostanice čtvrté generace PR 4 G pracující v pásmu VKV. V roce 1992 mělo pozemní vojsko obdržet 400 kusů těchto radiostanic.

Rozpočet vojenského námořnictva (38,627 mld. FRF) počítal s plánovaným financováním hlavních výzbrojních programů:

- výstavba letadlové lodi na jaderný pohon nové generace CHARLES DE GAULLE (dva jaderné reaktory), které má mít kapacitu 40 letadel a 2000 členů posádky (mj. i vnitřní televizní okruhy, kino, nemocnice a několik restaurací - výstavba této letadlové lodi byla zahrnuta již v programu PAMPA),

- výstavba tří útočných ponorek nové generace na jaderný pohon s balistickými řízenými střelami M 45 (do roku 2000),

- výstavba ponorky TRIOMPHANT a její zavedení do operačního provozu v roce 1995 (výstavba ponorky byla opožděna o pět let),

- modernizace minolovek a jejich zavedení do operačního provozu v roce 1993,

- počítá se se stálou pohotovostí tří ponorek na moři.

Pro rozvoj a modernizaci vojenského letectva bylo vyčleněno 40,371 mld. FRF. Dále měl podle programu PAMPA pokračovat vývoj bitevního letounu RAFALE. První dodávky tohoto letounu mělo námořní letectvo obdržet v roce 1992. Dále se předpokládalo financování programů:

- modernizace letounů typu MIRAGE F1 CT,

- dotace na vývoj a výrobu brazilského školního letounu TUCANO a objednávka na 20 kusů těchto letounů,

- vývoj řízených střel MICA a APACHE pro letoun nového typu.

Národní četnictvo mělo přiděleno z vojenského rozpočtu 18,519 mld. FRF. Velká část těchto finančních prostředků měla být věnována na programy modernizace vozového parku, na nové systémy spojení a spojovací vozidla, modernizaci budov a zařízení, na nábor osob, který má pokračovat až do roku 1993. Národnímu četnictvu mělo být v roce 1992 dodáno 1814 vozidel pro silniční policii, 149 taktických vozidel a 135 motocyklů.

Z vojenského rozpočtu pro vědu a výzkum, administrativu, personální složku, vojenské školství a zdravotnictví bylo uvolněno 47 mld. FRF. Část finančních prostředků měla být vydána na realizaci programů HÉLIOS a SYRACUSE II.

Náplní programu HÉLIOS je vývoj vojenské pozorovací družice a její výroba ve spolupráci s Itálií a Španělskem. Družice má být uvedena do operačního použití v roce 1994. Program SYRACUSE II má zabezpečovat telekomunikační spojení s téměř 1/3 zeměkoule. První družice tohoto telekomunikačního systému byla vypuštěna v roce 1991.

Vývoj balistických řízených střel typu S45 a další vývoj systému HADES (taktická protizemní řízená střela) byly vzhledem k vývoji strategické situace v Evropě zastaveny. Program

vývoje leteckých protizemních řízených střel ASPM a balistických řízených střel M4 je ukončen. Program vývoje balistických řízených střel M45 je ve stadiu dokončení.

■ NORSKO

Vojenské úsilí Norska (jako malého členského státu NATO) je z hlediska vojenských výdajů na jednoho obyvatele ze skandinávských zemí největší. Vojenský rozpočet dosáhl např. v roce 1989 celkem 3,01 mld. USD, přičemž početní stavy jsou 34 100 vojáků (z toho 21 800 vojáků základní služby - na 12 měsíců). Zálohy mají 285 000 osob (aktivovaných do 24 až 72 hodin). Pro pozemní vojsko je připraveno 146 000 a pro teritoriální síly 85 000 příslušníků záloh.

Při určování základních směrů výstavby pozemního vojska vychází velení z nutnosti modernizovat dělostřelectvo a protitankové prostředky a z potřeby zvýšit mobilitu i efektivnost prostředků protivzdušné obrany. V podmínkách omezených finančních možností se snaží dosáhnout splnění těchto úkolů koncentruje především do oblasti modernizace zbraní a bojové techniky.

V souladu s pětiletým plánem rozvoje pozemního vojska v období 1989 až 1993 byla v roce 1990 ukončena modernizace houfníc M 109 ráže 155 mm. V roce 1993 má být ukončena modernizace tanků LEOPARD 1. Ke zvýšení protitankových a protivzdušných možností se plánuje vyzbrojit vojska řízenými střelami TOW-2 a RBS-70. Mobilitu se má zvýšit nákupem 2000 pásových transportérů BV 206 a výměnou starších nákladních automobilů firem Saab-Scania a Mercedes Benz.

Počítá se s některými změnami v organizační struktuře vojsk. Po ratifikaci smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě bude muset Norsko snížit počet tanků na 170. V rámci tohoto snížení dojde k vyřazení tanků M 48A5 a NM 116.

Otázkami zbrojního výzkumu se zabývá Vojenské výzkumné středisko - FFI (Forsvarets Forskningsinstitut) s více než 500 zaměstnanci. Jeho činnost je zaměřena na výzbroj a munici, raketový pohon, bojové hlavice, výpočetní a přístrojovou techniku, dále laserovou, infra, mikrovlnnou radiolokační a námořní zvukoměrnou techniku, OPZH, maskování a protikorozi ochranu. Vývoj provádí průmysl, výjimečně i FFI.

Norský zbrojní průmysl není rozsáhlý, ale je kvalitní. Zbrojní výroba dosahuje výborných výsledků v různých druzích munice, řízených střel, zapalovačů, v systémech řízení, elektronice, spojovací a laserové technice. Chybějící produkce je nahrazována nákupem v zahraničí.

■ ŠVÝCARSKO

Výkonným orgánem pro švýcarskou zbrojní politiku je skupina pro zbrojní službu - GRD (Gruppe für Rüstungsdienste), která má přibližně 6000 pracovníků a 6 zbrojních závodů.

Schválen byl mj. nákup školních letounů HAWK, dopravního vrtulníku SUPER PUMA, protiletadlového raketového kompletu proti nízkoletícím cílům s vyhledávacím lokátorem STINGER, tankové houfnice M-109, kazetové munice ráže 155 mm, stíhače tanků s protitankovým raketovým kompletem velkého dosahu TOW, protitankové miny 88, rádiového zařízení SE-225, samonabíjecí pušky, 90 nových souprav polní výstroje, různých výcvikových a simulačních zařízení, bojového vozidla pěchoty M-113, kanónu proti nízkoletícím cílům, letounů MIRAGE. Rozhodnuto je rovněž o modernizaci tanku 68.

Výzbrojní program zahrnuje např. prostředky individuální chemické ochrany (mj. ochranné masky a obleky), tepelné zaměřovače, pancéřovky, laserový dálkoměr pro minomet ráže 81 mm, stíhač tanků, tank 68, prostředky pro minování, systém řízení palby pevnostního

dělostřelectva FARGOR, kazetovou municí ráže 155 mm, houfnice ráže 105 mm se zvýšeným dosahem a protiletadlový kanón ráže 25 mm.

K vypracování této informace, která je aktuální vzhledem k uskutečňování opatření některých států ve vojenské oblasti v situaci "nové" Evropy, byly použity materiály ÚVI, a to z Informační zprávy AI čís. 796/1993. Tento materiál byl zkrácen a redakčně upraven.

-RH-

Pracovníci Institutu pro strategická studia se budou v sérii článků zabývat strategickými koncepcemi vyzbrojování armád malých států. V první části, kterou nyní uvádíme, autoři analyzují výchozí potenciály vybraných malých států a některých regionálních mocností. V následujících číslech časopisu Vojenské rozhledy se zaměří na analýzu způsobů vyzbrojování neutrálních států, vybraných členských států NATO a některých dalších. Dále vymezí typické faktory, které zde působí, a uvedou profil vyzbrojování malých států v období 1980 až 1992 s některými předběžnými náměty pro možné vyzbrojování AČR.

Redakce

Plukovník Ing. Stanislav Jurnečka,
plukovník Ing. Petr Zádina, CSc.

STRATEGICKÉ KONCEPCE VYZBROJOVÁNÍ ARMÁD MALÝCH STÁTŮ

Sledování strategie vyzbrojování armád sousedních států je jednou z podmínek zajišťování bezpečnosti ČR. Dosud se tak vždy dělalo s cílem včas odhalit přípravu státu nebo koalice na válku. Kontinuita zkoumání strategických přístupů k vyzbrojování armád poskytovala průběžné informace o stavu strategického prostředí. V období bipolarity bylo hlavní úsilí při zkoumání strategie vyzbrojování soustředěno na kvalitativní inovace vojenské techniky s cílem zabránit případnému technickému překvapení. Studie soudobé strategie vyzbrojování armád malých států, zpracovaná pracovníky Institutu pro strategická studia, se zabývá

problematikou z jiného zorného úhlu. Analyzuje přístupy malých států k vyzbrojování a hledá podněty, využitelné při koncipování strategie vyzbrojování Armády České republiky (AČR). I když byla studie po úspěšném oponentním jednání v omezeném nákladu vydána tiskem, je účelné, aby se s tematikou seznámila širší odborná veřejnost.

K PŘÍSTUPŮM VE VYZBROJOVÁNÍ ARMÁD

Ve vyzbrojování armád se projevují dva výrazně rozdílné přístupy. První, pracovní nazvaný jako strategicko-koncepční, vychází z trvalé orientace na osvědčené spojení a vyznačuje se stabilním průběhem s kontinuálními korekcemi, závislými na změnách vnitřního a vnějšího strategického prostředí. Hlavní předností tohoto přístupu je, že průběžně provádí opravy svých zámýslů a tím včas reaguje na změny. Korekce jsou proto věcné a přispívají k dosahování rovnovážného stavu celého systému. Prakticky probíhají tak, že se prohlubují nebo omezují vazby na jednotlivé prvky přesně vymezené makrostruktury strategického prostředí s cílem využívat výhod, kterých lze v takovémto prostředí dosáhnout trvale, nebo dočasně. Hlavním prostředkem k realizaci korekcí jsou výsledky vlastního vědecko-technického rozvoje. **Druhý přístup, který můžeme pracovní nazvat jako doktrínální, stanovuje předem potenciální spojení**, a to bez ohledu, nebo s ohledem na existující makrostruktury. Korekce jsou předem deklarovány na dlouhé období a opožďují se za změnami v makrostrukturách. Vyznačují se skokovým průběhem a tím se systém trvale nalézá ve stavu nerovnováhy. Většina vynakládaných rozvojových prostředků je spotřebována na doktrínálně deklarované rozvojové programy k dosažení rovnováhy s okolním aktuálním vojensko-strategickým prostředím. Než dojde k naplnění deklarovaných cílů, změní se makrostruktura a systém se opět ocitá ve stavu, kdy nesplňuje aktuální požadavky a vyžaduje nové investice.

● Strategicko-koncepční přístup lze zřetelně vyzorovat u supervelmocí a méně zřetelně u většiny regionálních mocností.

● Pro některé malé státy je charakteristický druhý, doktrínální přístup.

Výstavba armád malých států je průběžně provázena napětím mezi disponibilními zdroji a potenciály dané země na jedné straně a potřebami zajištění hodnověrné obrany na druhé straně.

Hlavním zdrojem růstu bojového potenciálu v osmdesátých letech se jednoznačně staly vyspělé vojenské technologie. Ve výbroji se objevují vysoce integrované systémy, zahrnující prostředky průzkumu, spojení, řízení, velení a palebného ničení, plnící své funkce s vysokou účinností. Výstavba integrovaných systémů však na druhé straně vyžaduje nejméně o řád vyšší investice, vědecké a technologické zvládnutí problematiky a dlouhodobé koncentrované úsilí při jejich zavádění. Za těchto okolností se některé zbraňové systémy stávají nedostupnými i pro regionální mocnosti a tím více pro malé státy. Rozpor mezi zdroji a požadavky na zajištění hodnověrné obrany se tím ještě více prohlubuje.

Je proto přínosné analyzovat, jak se s touto situací vyrovnávají v podmínkách srovnatelných s ČR. V poznatcích o charakteristickém profilu vyzbrojování armád malých států je účelné hledat nosné trendy, které mají zřejmé souvislosti s AČR.

Dlouhodobým cílem strategie vyzbrojování AČR by měl být vyspělá, dobře vyzbrojená armáda na úrovni odpovídající po technické stránce armádám malých členských států Severoatlantické aliance.

ANALÝZA POTENCIÁLŮ A STRATEGIE VYZBROJOVÁNÍ MALÝCH STÁTŮ

Komplex opatření směřujících k zabezpečení životně důležitých zájmů států vede k vytváření a efektivnímu využívání souboru obranných aktivit. Tento globální aspekt státně

bezpečnostní politiky lze definovat jako obranný potenciál země specifikovaný řadou dílčích potenciálů.

Pro výzbrojně technické zabezpečení armády má rozhodující význam potenciál: ekonomický, materiálně technický, vědeckotechnický a zbrojní výrobní. Účast státu v koalici může váhu jednotlivých potenciálů násobit či redukovat.

Účast v mezinárodních koalicích zpravidla výrazně ovlivňuje potenciál vědeckotechnický a materiálně technický, což ve svém důsledku zvyšuje především možnosti zbrojní výroby. Pro obranu státu má významnou úlohu rozsah a forma vojenské pomoci, která může rozšířit váhové koeficienty jednotlivých složek výše jmenovaných potenciálů.

Obecně platí, že čím vyšší je každý z jednotlivých potenciálů, tím má stát lepší předpoklady pro vlastní obranu. Soubor dílčích potenciálů představuje v podstatě kapacitu válečného úsilí státu po určité období. Samozřejmě, že do problematiky vstupují i jiné než technické a ekonomické potenciály např. morálka, psychologie, rizika ohrožení státu atd.

Malé státy zpravidla nemají dílčí potenciály rozvinuté na dostatečné úrovni. Platí, že čím menší je stát, tím větší disproporce v nich vznikají. Každý stát si je zpravidla této nerovnoměrnosti vědom a kalkuluje s ní při zabezpečování potřeb obrany země.

U malých států převládá tendence přednostně využívat především vědeckotechnického potenciálu, při aplikaci moderních technologií v **získávaných kooperacích**. V praxi se tato tendence prosazuje vstupem do mezinárodních zbrojních konsorcií.

■ EKONOMICKÝ POTENCIÁL

Ekonomický potenciál sehrává určující úlohu při formování celkové koncepce státní bezpečnostní politiky. Praxe ukazuje, že v mnoha případech se prosazuje dokonce jako nejdůležitější a omezující.

Výdaje na obranu v situaci, kdy není země ohrožena, ovlivňují dynamiku a efektivnost národních ekonomik vždy záporným směrem. Aktivovat tento potenciál však není možné až v době reálného ohrožení. Tento stav lze dokumentovat na dlouhodobém statistickém přehledu. Podíl výdajů na obranu se u zkoumaných zemí pohybuje v rozmezí 1 až 10 % hrubého národního produktu (HNP) v době míru, a 10 až 45 % v době války. Výše výdajů je ovlivňována účastí státu v určité koalici, ale také geopolitickým faktorem a stupněm mezinárodního a regionálního napětí.

Efektivnost prostředků vyčleněných z HNP na obranu a tím i na vyzbrojování armády může být závislá mj. na tom, zda je branný systém založen na všeobecné branné povinnosti, na miličním systému nebo na profesionální armádě. To rozhodujícím způsobem ovlivňuje strukturu vojenských výdajů a nominální částku, která pokrývá všechny periodické výdaje na obranu, na technickou modernizaci a zejména na nákup výzbroje.

Přehled vojenských výdajů 31 malých států a regionálních mocností uvádí **tabulka 1**. V ní je osm států mimoevropských a čtyři státy jsou regionálními mocnostmi. Zbývajících 20 států je předpokládán předmětem zkoumání této práce. Z **tabulky 1** lze vypožorovat výraznou tendenci k snižování vojenských výdajů. V případě 20 malých evropských států činí průměrný pokles výdajů za období 1980-90 15 %.

Vojenské výdaje vybraných států v letech 1980-1990
(v miliónech dolarů)

Tabulka 1

Země	1980	1983	1985	1989	1990	Pokles/vzrůst výdajů 1980-90 [%]
Albánie	203	130	189	119	114	-44
Belgie	3958	2683	2428	1597	1558	-61
Bulharsko	1332	1681	1656	1793	1793	+34
ČSFR	3444	4618	4849	4113	4059	+18
Dánsko	1628	1375	1259	1264	1253	-23
Finsko	734	786	807	907	938	+28
Itálie	9578	9798	97833	9690	9320	-3
Jugoslávie	2987	1623	1692	1371	1307	-56
Maďarsko	1342	1631	2402	1731	1149	-14
Nizozemí	5269	4310	3884	4218	4134	-22
Norsko	1669	1706	1797	1826	1880	+13
Polsko	4795	5786	5760	2807	2226	-54
Portugalsko	868	713	654	768	753	-13
Rakousko	952	921	892	790	752	-21
Rumunsko	1462	1576	1395	2030	1287	-12
Řecko	2276	2416	2331	2191	2209	-3
Španělsko	3912	3491	3969	3752	3742	-4
Švédsko	3867	2800	3192	2735	2916	-25
Švýcarsko	2108	2055	1930	1974	2047	-3
Turecko	2203	2469	1649	1424	1600	-27
Francie	26425	21654	20780	18025	18113	-31
Kanada	4674	6767	7566	6996	7064	+51
SRN	26692	22375	19922	17122	16940	-37
Velká Británie	26937	24469	23791	20451	19574	-27
Írán	5665	17370	14223	4215	2547	-55
Irák	3386	10293	12868	14236	4799	+41
Izrael	5178	4981	5052	3947	3623	-30
J. Korea	3309	4387	4399	6363	6637	+101
Pákistán	1544	2201	2076	2611	2803	+82
Sýrie	2166	2821	3483	2193	2271	+5
Tchaj-wan	3197	3267	4138	5053	5304	+66

Poznámka: V tabulce jsou hodnoty roku 1980 považovány za 100 %. Přepočítání je provedeno na hodnotu dolaru v roce 1980.

Nominální ukazatele přesně vystihují kvantitu ekonomického potenciálu. Kvalitativní hledisko však přesněji reprezentují údaje o procentuálním podílu vojenských výdajů na HNP, jak je uvádí **tabulka 2**.

Vojenské výdaje v procentech hrubého národního produktu

Tabulka 2

Země	1980	1983	1985	1989	1990
1. Albánie	7,8	5,95	4,1	4,4	4,2
2. Belgie	3,3	3,3	3,0	1,6	1,6
3. Bulharsko	3,2	3,2	3,9	3,4	3,5
4. ČSFR	3,5	3,8	4,7	3,7	3,7
5. Dánsko	2,5	2,4	2,2	2,0	2,0
6. Finsko	1,4	1,6	1,5	1,4	1,4
7. Itálie	2,4	2,8	2,3	1,9	1,8
8. Jugoslávie	4,7	3,7	3,8	2,8	2,8
9. Maďarsko	2,3	2,2	3,6	2,8	2,1
10. Nizozemí	3,1	3,3	3,1	3,0	2,8
11. Norsko	2,9	3,1	3,1	3,3	3,3
12. Polsko	2,7	2,7	3,0	0,8	1,2
13. Portugalsko	3,5	3,5	3,1	2,8	2,6
14. Rakousko	1,2	1,4	1,4	1,1	1,0
15. Řecko	3,5	6,9	7,0	5,9	5,8
16. Rumunsko	1,7	1,5	1,4	1,5	1,85
17. Španělsko	2,4	2,4	2,4	1,8	1,8
18. Švédsko	3,3	3,2	3,3	2,4	2,6
19. Švýcarsko	2,1	2,1	2,1	1,8	1,8
20. Turecko	4,3	4,9	4,5	2,3	2,6
	Průměr 3,1	Průměr 3,177	Průměr 3,175	Průměr 2,535	Průměr 2,5
1. Francie	4,0	4,2	4,0	3,0	2,8
2. Kanada	1,8	2,1	2,2	1,7	1,7
3. SRN	3,3	3,4	3,2	2,4	2,2
4. Velká Británie	5,0	5,5	5,2	3,8	3,7
	Průměr 3,525	Průměr 3,8	Průměr 3,65	Průměr 2,725	Průměr 2,6
1. Izrael	30,2	29,8	21,2	14,1	13,0
2. Tchaj-wan	8,0	6,5	6,6	5,5	5,4
3. J. Korea	5,3	5,7	5,1	4,6	4,4
4. Pákistán	6,4	6,9	6,9	6,9	7,2
5. Írán	6,4	13,3	8,6	3,3	2,6
6. Irák	7,5	33,7	25,9	?	?
7. Sýrie	16,4	14,3	16,4	9,3	9,3
	Průměr 11,4	Průměr 15,7	Průměr 12,95	Průměr 7,28	Průměr 6,9

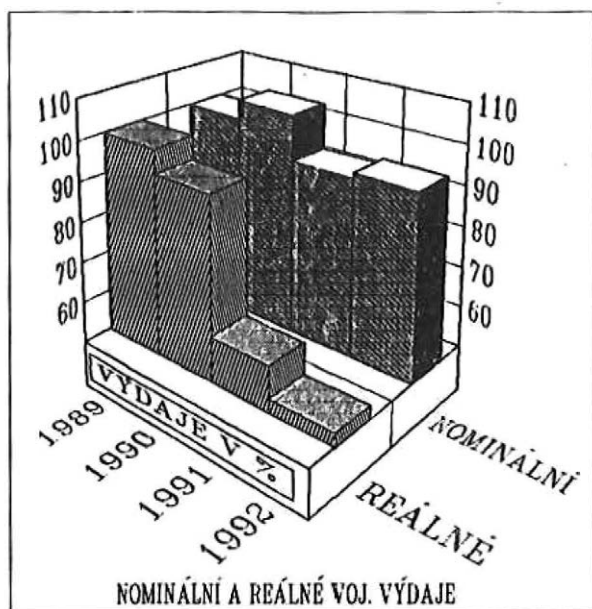
Z **Tabulky 2** vyplývá, že u 20 malých evropských států dosáhly vojenské výdaje v procentech z HNP svého vrcholu v roce 1983 a poté v průměru trvale klesají podíl vojenských výdajů v průměru z 3,1 % na 2,5 %. Stejný závěr platí i pro regionální mocnosti a státy, nacházející se v krizových oblastech. Podrobnější analýzou zjistíme, že u některých států došlo mezi rokem 1980 a 1990 dokonce ke zvýšení výdajů (Bulharsko, ČSFR, Maďarsko, Polsko a Řecko) a později k opětovnému poklesu. Za příčinu enormního poklesu výdajů po r. 1985 u bývalých malých států Varšavského paktu lze považovat nástup nového vedení v bývalém SSSR. Tento průběh je patrný i z tabulky 1. Nejprudší pokles po r. 1985 vykazuje Polsko, zatímco ČSFR, Bulharsko a Maďarsko mělo ve zbrojních výdajích výraznou setrvačnost. Vojenské výdaje ve svém souhrnu naznačují klesající trend, i když u jednotlivých států můžeme zaznamenat i růstové tendence.

Zatímco stabilizované ekonomiky vyspělých západoevropských států zaznamenávají i v období celosvětové hospodářské recese trvalý přírůstek HNP, postkomunistické evropské země bez výjimek procházejí obdobím hlubokého hospodářského útlu charakterizovaného poklesem HNP a vysokou mírou inflace.

Statistické údaje uváděné v mezinárodních ročenkách rozlišují mezi vojenskými výdaji a rozpočtem na obranu. Rozdíl mezi těmito položkami je podstatný u členských zemí NATO, jak ukazuje pravá část **tabulky 3**. U signatářů visegrádské skupiny je difference zanedbatelná.

Za zmínku stojí rovněž vliv inflace a přepočtových kursů na vojenské výdaje. **Tabulka 4** uvádí vliv inflace a přepočtových kursů pro ČSFR v letech 1989 až 1992.

V nominálním, korunovém vyjádření je vojenský rozpočet bývalé ČSFR je jen mírně klesající. V přepočtu na cenové relace z roku 1985 a hodnotu dolaru z roku 1985 je patrný prudký pokles reálných vojenských výdajů, a to na pouhých 53,3 % - viz **obr.**

Obr. .

Tabulka 3

Země	HNP		Inflace		Výdaje na obranu		Voj. výdaje
	1990 [mld. USD]	1991 [mld. USD]	1991 [%]	1992 [%]	1991 [mil. USD]	1992 [mld. USD]	1991 [mld. USD]
1. Albánie	0,324	?	30	100	0,103	?	0,103
2. Belgie	196,81	202,11	3,5	3,2	3,0	2,97	1,505
3. Bulharsko	31,63	25,72	37,7	400	1,97	1,31	1,790
4. ČSFR	111,9	98,02	11	65	2,8	2,45	2,8
5. Dánsko	129,26	130,10	26	24	2,61	2,59	1,272
6. Finsko	137,3	126,5	6,1	4,0	2,2	1,98	1,084
7. Itálie	1090,7	1134,083	6,4	6,7	19,72	21,2	9,146
8. Jugoslávie							
9. Maďarsko	59,3	53,7	28,2	36	1,33	1,16	1,230
10. Nizozemí	276,9	285,7	2,5	3,9	7,55	7,41	3,947
11. Norsko	105,7	106,5	4,2	3,4	3,46	3,51	1,864
12. Polsko	124,6	102,4	680	70	2,68	2,44	2,200
13. Portugalsko	59,8	66,1	17,5	11,43	1,43	1,48	0,638
14. Rakousko	157,6	165,01	3,2	3,3	1,68	1,7	1,813
15. Řecko	65,96	67,69	20,4	19,5	3,98	4,3	1,977
16. Rumunsko	44,6	37,1	15,3	165,5	1,15	0,96	1,15
17. Španělsko	491,39	527,14	6,7	5,9	8,26	7,41	3,484
18. Švédsko	26,42	236,73	10,4	9,5	5,86	6,19	2,788
19. Švýcarsko	224,9	228,3	5,4	5,8	3,8	3,65	1,853
20. Turecko	108,56	115,32	60,2	68,0	3,59	4,18	2,014
1. Francie	1190,86	1212,74	3,4	3,1	34,38	34,91	18,044
2. Kanada	575,57	592,83	4,8	5,6	1,52	10,35	7,358
3. SRN	1487,13	1676,75	2,7	3,5	32,3	31,03	16,450
4. Velká Británie	980,74	117,98	9,5	5,9	43,21	41,2	22,420
1. Izrael	51,22	58,43	17,3	18,9	5,79	6,76	3,810
2. Tchaj-wan	160,7	173,22	4,1	4,0	9,29	9,71	7,490
3. J. Korea	244,04	282,97	8,6	9,7	10,77	12,35	3,623
4. Pákistán	39,73	42,72	9,0	6,6	2,98	3,29	6,637
5. Írán	59,49	60,49	21,0	28,0	3,18	4,27	2,803
6. Irák	40,78	?	20,0	40,0	8,61	?	2,434
7. Sýrie	14,36	13,89	50	70	1,48	1,13	5,304

Poznámka: Výdaje na obranu jsou uváděny v hodnotách dolaru z roku 1985 a vojenské výdaje v hodnotách dolaru z roku 1990.

Tabulka 4

Vojenské výdaje v ČSFR v letech 1989 až 1992				
Měna	R o k y			
	1989	1990	1991	1992
Kčs [mld.]	28,4	29,7	26,5	26,9
USD [mld.]	4,6	4,32	2,8	2,45

GEOPOLITICKÝ FAKTOR A JEHO VLIV NA POTENCIÁLY

Geopolitický faktor determinuje východiska pro státně bezpečnostní politiku a svým způsobem předurčuje míru nutných výdajů na obranu pro dosažení relativního stupně věrohodnosti odstrašujícího potenciálu ozbrojených sil pro své okolí. Geopolitický faktor klade na výzbroj specifické požadavky, které přímo i nepřímo ovlivňují charakter, spektrum a kvantitu druhů výzbroje, jejich proporcionální rozložení druhové i teritoriální. Jeho analýza však zde není sledována. Přesto k němu uvádíme alespoň několik poznámek. V tabulce 5 jsou uvedeny základní údaje charakterizující geopolitické podmínky dané země. Lze z nich vyvodit pro jednotlivé skupiny zemí následující závěry:

- V první skupině zemí, členů obranné aliance NATO se počet příslušníků ozbrojených sil na tisíc obyvatel pohybuje v rozmezí 3,3 až 15,6 z převahou v intervalu 6 až 9 bez patrného vlivu polohy dané země. Výjimkou tvoří Řecko a Turecko, což z největší pravděpodobnosti souvisí s jejich blízkostí nebo příslušností k nestabilnímu blízkovýchodnímu regionu.

- Členství v alianci vytváří příznivé podmínky pro udržování relativně nízkých počtů ozbrojených sil s vyspělou výzbrojí a pro zachování poměrně vysokého stupně zabezpečení obrany. Zdá se, že na počet příslušníků ozbrojených sil nemá podstatný vliv, je-li armáda profesionální, nebo zda využívá rekrutační systém.

- Druhá skupina, neutrální země, vykazuje ještě nižší počet příslušníků ozbrojených sil na tisíc obyvatel, pohybující se v rozmezí 0,6 až 7. Neutralita, garantovaná velmocemi, vytváří pro počet obranné dostatečnosti ještě lepší podmínky než členství v obranné alianci.

- Země bývalé Varšavské smlouvy měly počet příslušníků na tisíc obyvatel zřetelně vyšší, pohybující se v rozmezí 7,2 až 14,2, s výraznou tendencí snížit tyto počty na úroveň členských zemí NATO. Redukce počtů však není jako ve vyspělých zemích NATO kompenzována odpovídající kvalitativní modernizací výzbroje a koaličním zabezpečením obrany. V důsledku rozpadu Varšavské smlouvy a snížení počtů jejich obranný potenciál prudce klesá a přispívá k vytváření bezpečnostního vakua ve střední a východní Evropě. Snižování počtů ozbrojených sil bylo strategickým cílem v posledním období bipolarity a přispělo k snížení rizika konfrontace dvou vojenských uskupení. Další snižování může vytvářet rizikové situace v případě nepříznivého vývoje v jižní, jihovýchodní a východní Evropě.

- Země, zařazené ve skupině ostatní, tvoří nesourodou skupinu. Geopoliticky náleží do oblasti regionálních napětí, čemuž napovídá i podstatně vyšší počet příslušníků ozbrojených sil na tisíc obyvatel, který je až 54,4, výjimkou je Pákistán. Je nepochybné, že zvýšený počet příslušníků ozbrojených sil na tisíc obyvatel nelze přičíst jen na vrub geopolitického faktoru, a že se na něm podílí materiálně technický a ekonomický potenciál. Země této podskupiny převážně disponují výzbrojí, která dosloužila v armádách Severoatlantické aliance a Varšavské smlouvy, a má proto podstatně nižší technologickou úroveň. Některé z těchto zemí nemají dokonce ani vybudovanou technologickou základnu pro zabezpečení provozu

této techniky, a jsou proto odkázány na vojenské dodávky. Jiné státy této skupiny naopak zvládly technologie výroby i vyspělejší vojenské techniky a usilují o získání raketových a jaderných zbraní. Přebytek lidských zdrojů dovoluje v těchto zemích řešit nedostatek technologické úrovně extenzivní kompenzací a udržovat vyšší počty ozbrojených sil. Vliv geopolitického faktoru na početní stavy armád je však třeba považovat za podstatný, protože v rámci regionů je úroveň výzbroje přibližně stejná. Vnímání ohrožení na jedné straně a snaha o dosažení hegemonie v regionu na straně druhé vytvářejí příznivé podmínky pro preferování zbrojních výdajů, které jsou obyvatelstvem často podporovány. Tím se nestabilita v daném regionu dále prohlubuje a geopolitický faktor nabývá na svém významu.

Tabulka 5

Země	Rozloha území [km ²]	Počet obyvatel [tis.]	Počty osob v armádě [tis.]	Počet voj. na tisíc obyvatel
Vybrané státy obranné aliance NATO				
1. Belgie	39 513	9 856	92,0	9,300
2. Dánsko	43 440	5 076	31,7	6,200
3. Itálie	301 225	57 345	389,6	6,790
4. Nizozemí	41 160	14 856	102,6	6,900
5. Norsko	324 219	4 216	34,1	3,088
6. Portugalsko	92 082	10 618	38,0	6,400
7. Řecko	131 934	10 210	162,5	15,600
8. Španělsko	504 800	44 308	274,5	6,195
9. Turecko	780 576	58 104	647,4	11,142
11. Kanada	9 976 175	27 016	90,0	3,331
12. SRN	357 084	79 753	469,0	5,800
13. Velká Británie	244 108	56 696	306,0	5,300
Vybrané neutrální státy				
1. Finsko	337 009	5 036	31,0	6,100
2. Rakousko	83 850	7 544	42,5	5,600
3. Švédsko	449 964	8 336	64,5	7,700
4. Švýcarsko	41 293	6 509	3,5	0,537
Sledované státy bývalé Varšavské smlouvy				
1. Bulharsko	110 912	9 098	129,8	14,178
2. ČSFR	127 870	15 788	198,2	12,500
3. Maďarsko	93 030	10 544	94,0	8,9
4. Polsko	312 683	38 280	312,8	8,170
5. Rumunsko	237 500	22 749	163,0	7,165
Sledované ostatní státy				
1. Albánie	28 478	3 417	48,0	14,047
2. Izrael	20 700	5 090	141,0	27,700
3. Tchaj-wan		21 265	370,0	17,399
4. J. Korea	99 598	44 908	750,0	16,700
5. Pákistán	803 932	118 356	550,0	4,600
6. Írán	1 648 000	55 484	504,0	9,083
7. Írák	434 924	18 400	1000,0	54,390
8. Sýrie	185 200	13 186	402,5	30,524

MATERIÁLNĚ TECHNICKÝ A VĚDECKOTECHNICKÝ POTENCIÁL

Materiálně technický a vědeckotechnický potenciál lze kvantitativně hodnotit na základě globálních výdajů, které jsou vyčleňovány z celkového vojenského rozpočtu. K přesnějšímu vyjádření kvantitativního faktoru je třeba dále zkoumat rozložení celkových výdajů na jednu osobu do složek určených na modernizaci a nákup výzbroje, pasivních opakujících se nákladů na údržbu a provoz techniky a personálních nákladů.

Z vybraného vzorku států se proporcionálně vynakládána složka na materiálně technickou a vědeckotechnickou oblast pohybuje v rozmezí 25 až 51 % z celkových vojenských výdajů. Pro posouzení tohoto potenciálu jsou reprezentativní zejména údaje o poměrných výdajích na jednu osobu v aktivní službě, uvedené v tabulce 6.

Počty osob v armádách, zálohách a ve speciálních jednotkách
(počty v tisících osob z r. 1989, poměrné výdaje v USD)

Tabulka 6

Země	Počty osob v armádě	Počty záložníků	Počty osob ve speciálních jednotkách	Celkem v aktivních složkách	Celkem v aktivních složkách a zálohách	Poměrné výdaje na jednu osobu v aktivní službě [USD]
Albánie	48,0	155,0	12,0	60	215	1 900
Bulharsko	129,0	472,5	18,0	147	619,5	12 197
Belgie	92,0	450,0	16,8	108,8	558,8	16 934
ČSFR	198,2	295,0	25,2	223,4	518,4	18 169
Dánsko	31,7	72,4	?	31,7	104,1	39 526
Finsko	31,8	700,0	4,4	35,4	735,4	26 497
Itálie	389,6	584,0	244,8	634,4	1218,4	23 921
Jugoslávie	180,0	510,0	15,0	195	705	6 702
Maďarsko	94,0	134,4	20,6	120,6	255	9 527
Nizozemí	102,6	155,7	4,7	107,3	263	40 292
Norsko	34,1	285,0	0,7	34,8	319,8	55 131
Polsko	312,8	505,0	43,6	356,3	861,3	6 247
Portugalsko	68,0	190,0	44,6	112,5	302,5	11 073
Rakousko	42,6	242,0	?	42,5	284,5	17 694
Rumunsko	163,0	203,0	48,0	211	414	6 099
Recko	162,8	406,0	30,6	193	599	13 593
Španělsko	274,8	400,0	63,0	337,5	2737,5	13 632
Švédsko	64,5	709,0	35,6	100,1	809,1	29 130
Švýcarsko	3,5	625,0	480,0	483,5	1108,5	4 233
Turecko	647,4	107,0	71,1	718,5	1825,5	2 471
Francie	461,3	419,0	91,8	553,1	972,1	39 265
Kanada	80,0	26,1	6,6	96,6	122,7	78 488
SRN	469,0	853,0	21,0	490	1343	36 119
Velká Británie	306,0	304,1	?	306	646,1	63 967
Izrael	142,0	504,0	6,0	147	651	24 646
Tchaj-wan	370,0	1657,5	25,0	395	2052,5	13 427
J. Korea	750,0	4500,0	3,6	753,5	5253,5	8 808
Pákistán	550,0	513,0	240,6	790,5	1303,6	3 545
Írán	640,0	350,0	46,0	549	899	4 639
Írák	1000,0	850,0	4,8	1004,8	1854,8	4 776
Sýrie	402,5	404,0	24,3	426,8	838	5 320

Výstižnější, k posouzení tohoto potenciálu, jsou výdaje v přepočtu na obyvatele uvedené v tabulce 7, které vymezují i ekonomické limity, ve kterých se materiálně technický a vědeckotechnický potenciál konkrétně pohybuje v jednotlivých zemích.

Vojenské výdaje v přepočtu na obyvatele
(hodnoty k roku 1989 v dolarech)

Tabulka 7

Země	1980	1983	1985	1989	1990
Albánie	70	44	64	37	35
Bulharsko	150	188	185	198	198
Belgie	401	272	246	162	158
ČSFR	225	299	313	263	259
Dánsko	318	269	246	248	246
Finsko	154	163	164	182	187
Itálie	168	172	170	169	163
Jugoška	134	71	73	58	55
Maďarsko	125	152	226	164	109
Nizozemí	373	300	268	287	280
Norsko	408	415	433	436	448
Polsko	135	157	155	73	58
Portugalsko	88	71	64	74	72
Rakousko	127	122	118	105	100
Rumunsko	56	70	61	88	55
Řecko	236	245	235	217	218
Španělsko	105	91	103	95	94
Švédsko	465	336	382	328	350
Švýcarsko	330	315	299	304	315
Turecko	50	52	33	26	29
Francie	492	394	377	321	321
Kanada	195	272	298	265	265
SRN	434	363	327	283	281
NDR	387	515	543		
Velká Británie	481	439	421	361	346
Izrael	1338	1215	1193	875	791
Tchaj-wan	178	174	213	246	256
J. Korea	87	110	107	147	152
Pákistán	19	22	22	24	25
Írán	148	417	319	83	73
Irák	256	703	809	?	251
Sýrie	241	294	332	183	183

Materiálně technický potenciál země má další závažné aspekty. Předně ta země, která má vyspělé hospodářství a zvláště průmysl, má zároveň větší předpoklady pro fungování zbrojní výroby. Tento jev je průkazný všeobecně u všech vyspělých států.

Vyspělé země jsou rovněž vývozci zbraní, které jsou výhodným obchodním artiklem zvláště tehdy, jsou-li kvalitní úrovně. Na rozdíl od malých států, velmocí a regionální mocností zpravidla nevyvážejí nejmodernější zbraně, ani jejich komponenty či podsystémy. Jejich materiálně technický potenciál je rozhodujícím předpokladem pro vedení dlouhodobé války. Přejít z mírové výroby na válečnou je koordinován časově i objemově. Pouze hospodářsky silné státy jsou nezávislé na dovozu zbraní a munice a mohou válečnou výrobu v případě potřeby stupňovat a materiálně zabezpečit vlastní bojující vojska.

Celková kvalita materiálně technického a vědeckotechnického potenciálu může být proto posuzována i podle technické úrovně zbraňových systémů.

Vědeckotechnický potenciál je předpokladem nezávislosti, efektivnosti a dynamiky vlastních ozbrojených sil. Tato skutečnost platí pro mírové období a zvláště pak pro případ vedení války. Nejdůležitější složka - vědecká základna, tvořená především odborníky požadovaných profesí, nemůže být konstituována v krátkém čase. Předpoklady pro plnění její role ve vědeckotechnickém potenciálu vznikají hluboko v míru a nejen v rámci armády, nebo zbrojní výroby. Ve zvláště preferovaných odvětvích je zpravidla financován vývoj bez záměru jeho výrobního využití zejména proto, aby se udržely vědecké kapacity.

Vojenská vědní politika není záležitostí pouze armády, ale celého hospodářství včetně vysokých škol. V demokratických státech jsou věda a školství motivovány finančně i morálně k tomu, aby se podílely na plnění cílů vojenské vědní politiky. Pacifistické tendence jsou takto překonávány zaangažovaností na plnění vojenských programů. Naopak podpora pacifistických tendencí vychází zpravidla z vnějších zdrojů.

Mezi materiálně technickým a vědeckotechnickým potenciálem je těsná vazba, dokonce kauzální. Vědecká oblast by měla předbíhat potřeby výrobní sféry. Vyspělé státy zajišťují vyváženou úroveň obou potenciálů prostřednictvím finanční politiky a konkrétně skladbou a výší vojenského rozpočtu. Z vojenských výdajů se pro výzkum a vývoj vyčleňuje v průměru až 15 %. Fakticky podíl zpravidla vůči tomuto průměru značně kolísá dle toho, jaké úkoly musí řešit vědeckotechnická i materiální oblast pro potřeby obrany. Je známo, že ve většině zemí se úmyslně praktikuje diverzifikace nákladů směřujících do vojenského výzkumu a vývoje tím, že se jeho část přesouvá na civilní vysoké školy, civilní výzkumné ústavy a do výrobní základny.

Literatura:

- JANE'S DEFENCE WEEKLY; ročníky 1989 až 1992.
- NATO'S SIXTEEN NATIONS; ročníky 1989 až 1992.
- DEFENCE; ročníky 1989 až 1992.
- MILITARY TECHNOLOGY; ročníky 1989 až 1992.
- SCHWEIZER SOLDAT; ročníky 1989 až 1992.
- AIR ET COSMOS; ročníky 1989 až 1992.
- TRUPENDIENST; ročníky 1989 až 1992.
- ZARUBEŽNOJE VOJENNOJE OBOZRENIJE; ročníky 1989 až 1992.
- EUROPEANISCHE SICHERHEIT; ročníky 1989 až 1992.
- AIR ET COSMOS; ročníky 1989 až 1992.
- Zákravský, J.: Zbrojní průmysl malých evropských států. Informační zpráva AI čís. 739/1991, ÚVI Praha.

REORGANIZACE OZBROJENÝCH SIL RAKOUSKA

Dlouhodobým základem zahraniční a bezpečnostní politiky Rakouska byl a zatím **zůstává princip neutrality**, který v minulých desetiletích nejlépe odpovídal geopolitickému postavení státu mezi dvěma velmocenskými bloky.

Rozsáhlé politicko-strategické změny ve střední a východní části kontinentu a silný tlak nacionalistického hnutí ve velké části států Evropy nutí rakouské politické a vojenské odborníky **zásadu neutrality přehodnotit**, zvážit vstup státu do Evropského společenství a **připojit se tak k evropskému bezpečnostnímu systému**.

Zejména současná krizová situace v Jugoslávii vzbudila v rakouském obyvatelstvu obavy o bezpečnost státní hranice, a proto v roce 1991 vojenská doktrína opustila koncepci "obraný prostor" a zaměřila hlavní úsilí spolkové armády na **zajištění obrany hranic**.

V téže době vrcholilo období příprav celkové reformy rakouských ozbrojených sil, v červnu roku 1992 uzavřené schválením programu reorganizace, který zahrnuje především:

- vytvoření pohotovostních sil s celkovým počtem 15 000 vojáků (z toho 10 000 vojáků v činné službě a 5000 příslušníků milice),

- novou organizační strukturu pozemního vojska o 15 brigádách (z toho 12 pěších a 3 mechanizované),

- snížení počtů mobilizovaných rezerv z 200 000 na 120 000 mužů.

Největší důležitost je přikládána výstavbě pohotovostních sil, které mají mít charakter sil rychlé reakce. Jejich základ budou tvořit pěší a mechanizované útvary, zabezpečené průzkumnými, ženijními a chemickými specialisty, jednotkami PVO a vojenským letectvem.

Útvary a jednotky pohotovostních sil, včetně začleněných jednotek milice, budou vybaveny takovou bojovou a dopravní technikou, která umožní dostatečně rychlý manévr palbou a pohybem.

Výcvik vojáků těchto jednotek bude zaměřen tak, aby mohli být využiti i pro pomoc obyvatelstvu v případě průmyslových katastrof, ekologických havárií a při záchranné činnosti. Počítá se s nimi i pro zasazení v mírových misích OSN.

Cílem reorganizace rakouských ozbrojených sil je:

- vytvořením integrovaných plně bojeschopných celků v největší možné míře přiblížit mírové organizační struktury ozbrojených sil požadavkům předpokládané bojové činnosti,

- dislokovat útvary a jednotky poblíž státní hranice a zvýšit tak jejich připravenost k nasazení.

Změny se netýkají pouze pravidelných ozbrojených sil, ale i miličního systému. Mají být formovány miliční jednotky pro ostrahu státní hranice, schopné zahájit bojovou činnost do 12 hodin od vyhlášení bojové pohotovosti.

Zvýší se i vycvičenost příslušníků milice. V současné době má milice asi 42 000 vojáků, z nichž pouze 25 % (tj. 10 500) prodělává vojenský výcvik. Po reorganizaci bude mít milice 34 000 vojáků, ale povinnosti vojenského výcviku bude podléhat 40 % z nich, tj. asi 14 000 mužů.

Předpokládá se, že v průběhu příštích 10 let převezme milice převažující část úkolů při obraně Rakouska. Musí být ovšem do té doby vybavena moderními a účinnými zbraňovými

systémy, které zvýší její bojeschopnost na úroveň, srovnatelnou s možnostmi pravidelných ozbrojených útvarů.

Reforma ozbrojených sil se odráží i ve výdajích na obranu pro rok 1993 (celkem 20,121 mld. ATS), které jsou o 654,9 mil. ATS vyšší než v roce 1992.

Největší položkou ve struktuře letošního rozpočtu na obranu jsou "Náklady a investice" (8,113 mld. ATS) s následujícími prioritami:

- modernizace vojenské techniky a nákup nové výzbroje pro všechny druhy ozbrojených sil,

- požadavky na budování infrastruktury,

- zabezpečení výcviku vojsk.

Náklady na modernizaci bojové techniky a nákup nové výzbroje mají být vynaloženy především na obrněná vozidla, protiletadlové řízené střely, trenažéry pro vedení palby, simulátory palby pro bojový výcvik, přístroje pro noční vidění a spojovací prostředky.

Budování infrastruktury bude zahrnovat zejména výstavbu letišť, zřizování objektů pro zabezpečení letového provozu a zařízení pro zlepšení ochrany a střežení státní hranice.

Vzhledem ke zkrácení vojenské základní služby je připravováno zintenzivnění výcviku vojsk. Toho má být dosaženo jednak změnami v metodice jeho vedení, ale také zavedením moderních výcvikových pomůcek a zařízení.

Na nově budovaných cvičištích pro bojový výcvik budou instalovány simulátory nepřátelské palby a audiovizuální pomůcky, které mají přiblížit podmínky výcviku skutečné bojové činnosti, snížit náklady na výcvik a omezit rozsah škod na životním prostředí vzniklých výcvikem.

Při akviziční činnosti uplatňují představitelé rakouských ozbrojených sil zásadu využívání výrobních kapacit domácích producentů. Tak např. na bojová vozidla, některé druhy výzbroje a přístrojové techniky domácí provenience bude v roce 1993 vynaloženo cca 500 mil. ATS.

-RK-

PhDr. Vladimír Svíttek, CSc.

BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA A OZBROJENÉ SÍLY MAĎARSKÉ REPUBLIKY

Změněná mezinárodní situace a kvalitativně jiné vojenskostrategické prostředí vyžadují i novou bezpečnostní politiku. V rámci toho je vytvářena principiálně nová vojenská (obránná) politika, což současná maďarská vláda pokládá za významný úkol. V tomto procesu jsou definovány principy budování, poslání, úkoly a organizační struktury ozbrojených sil.

Centrem pozornosti nové maďarské bezpečnostní politiky je zabezpečení míru, zabránění

válce a ozbrojeným konfliktům. Tato politika má vyloženě obranný charakter. Kromě přípravy na obranu státní suverenity a územní integrity Maďarska a plnění vojenských úkolů v rámci mírových misí OSN, nejsou rozvíjeny žádné další vojenské aktivity. Žádný stát není pokládán za nepřítele.

Ozbrojené síly jako nástroj státní moci jsou brány a také budovány jako krajní (poslední) prostředek obrany země při ohrožení ozbrojenou agresí. Bezpečnost země je především zajišťována rozvojem hospodářství, vnitřní stabilitou, podporováním národní kultury a prohlubováním bilaterálních vztahů s evropskými národy, zvláště s národy sousedních států. Prizmatem těchto faktorů je vytváření nezbytný obranný potenciál země. Pro řešení mezistátních problémů pokládá maďarská vláda cestu jednání za jedinou civilizovanou a účinnou metodu.

Ústava Maďarské republiky zakazuje rozmísťování ozbrojených sil cizích států na maďarském území. Geostrategickou polohou a pojetím bezpečnostní politiky se Maďarsko přibližuje k neutrálním středoevropským státům - Rakousku a Švýcarsku. S přihlédnutím k možným regionálním ozbrojeným konfliktům je geostrategická poloha Maďarska nevýhodná. S výjimkou severu nejsou na státních hranicích přírodní překážky a převažující rovinaté území je vhodné pro pohyb operujících vojenských sil (tankových i leteckých). Povaha a hustota sídlištní struktury vytváří přesto podmínky pro partyzánský ozbrojený odpor.

Porovnání hospodářského a vojenského potenciálu se sousedními státy je příznivé. Hospodářský potenciál je především vytvářen efektivitou, výrobou a produktivitou hospodářství. Jeho úroveň je měřitelná úhrnem hrubého domácího produktu (HDP) za rok a podle HDP na jednoho obyvatele i možným dílem HDP vydávaným na obranu. Obranný potenciál zahrnuje i vojenský potenciál, který se přímo odráží ve vojenských silách. Objektivně jde srovnávat pouze část tohoto potenciálu, jako např. početní stavy vojsk a množství vojenské techniky. Ostatní faktory, jako např. kvalita vycvičenosti velitelů a štábů mohou mít velké subjektivní zkreslení a v mnohém záleží na zvoleném hodnotovém kritériu. Reálný obraz vojenského potenciálu dá jen komplexní a všestranné hodnocení celkového obranného potenciálu státu.

Základní údaje Maďarska a sousedních států v roce 1991

Tabulka I

Údaje \ Stát	Maďarsko	bývalá ČSFR	Rumunsko	bývalá Jugoslávie	Rakousko	Ukrajina (odhad)
Počet obyvatel [mil.]	10,6	15,7	23,4	23,9	7,5	52,0
Vojenský rozpočet [mld. USD]	1,23	2,8	1,44	3,52	1,68	23,5
Podíl vojenského rozpočtu na HDP [%]	2,08	2,3	1,67	2,99	1,07	6,3
Vojenské výdaje na 1 obyvatele [USD]	116	178	61,5	147,3	224	451,9

Základní údaje o vojenském potenciálu Maďarska a sousedních států
(údaje jsou z poloviny roku 1992)

Tabulka 2

Údaje \ Stát	Maďarsko ¹⁾	Bývalá ČSFR	Rumunsko	Rakousko	Ukrajina ²⁾
Mírový početní stav OS [tis.]	86,5	154,0	200,8	44	414
Z toho vojáci zákl. služby [tis.]	45,9	87,0	127,0	22,4	-
Podíl vojáků zákl. služby na počtu OS [%]	53	56	63	51	-
Podíl počtu OS na počtu obyvatel [%]	0,81	0,98	0,86	0,59	0,80
Počet vycvičených záložníků [tis.]	210	495	626	242	1000
Tanky	1435	3995	2817	159	10 042
Obrněná vozidla	2090	3460	2870	460	11 000
Děla nad 100 mm	1084	3585	3803	494	10 182
Bojové letouny	87	312	380	54	860
Bojové vrtulníky	64	135	120	-	340
PIK	158	575	400	-	-

Poznámka:

¹⁾ Od roku 1989 do roku 1993 se reálná hodnota výdajů Maďarska na obranu snížila zhruba o 40 procent a početní stav armády ze 155 700 osob na přibližně 100 000.

²⁾ Podle ukrajinských pramenů.

Vojenský potenciál jednotlivých států sousedících s Maďarskem je převážně vyšší, vyjma Rakouska. Rozpadem Jugoslávie a ČSFR se i zde situace poněkud změnila v prospěch Maďarska. Počty osob i vojenské techniky mohou být v některých konkrétních případech poněkud odlišné v závislosti na zdroji a času zpracování. Z posledních statistických údajů zveřejněných v Maďarsku začátkem roku 1993 vyplývá, že koncem roku 1992 měla

maďarská armáda početní stav přibližně 100 tisíc osob., z toho 14 400 důstojníků, 8500 poddůstojníků, 51 100 řadových vojáků a 26 000 občanských pracovníků. V polovině téhož roku údajně měla mít 1435 tanků, 1731 bojových vozidel pěchoty, 143 bojových letounů, 39 speciálních bojových vrtulníků a 1047 kanónů a dělostřeleckých systémů.

Ve srovnání s počty, které pro maďarskou armádu byly stanoveny smlouvou o snížení konvenčních sil, lze konstatovat, že zatímco počet letadel a vrtulníků je nižší a počet bojových vozidel pěchoty se v podstatě shoduje se smlouvou, je počet tanků a dělostřeleckých zbraní vyšší. Zde bude nutné snížení.

Počty zbraňových systémů stanovené Smlouvou o konvenčních ozbrojených silách v Evropě

Tabulka 3

Výzbroj Stát	Tanky	Obrněná vozidla	Děla	Bojové letouny	Bojové vrtulníky
Maďarsko	835	1700	840	180	108
Bývalá ČSFR	1435	2050	1150	345	75
Rumunsko	1375	2100	1475	430	120
Ukrajina	4080	5050	4040	1090	330
Bývalá Jugoslávie	1150	910	1934	415	120
Rakousko	159 460	494	54	-	-

Z dat a skutečností uvedených v tabulkách vyvozuje Maďarsko pro celkovou koncepci odpovídající závěry a opatření v oblasti početních stavů ozbrojených sil, zvýšení profesionální připravenosti vojáků, v modernizaci vojenské techniky i struktury výzbroje.

Maďarská koncepce obrany kalkuluje s těmito možnými ohroženími (riziky):

- mezinárodní napětí,
- ohrožení státních hranic nebo vzdušného prostoru,
- otevřený ozbrojený konflikt,
- přírodní, ekologické a průmyslové katastrofy,
- vnitřní nepokoje.

ZÁKLADY VOJENSKÉ OBRANY STÁTU

Obrana Maďarské republiky přísluší ozbrojeným silám - armádě a pohraniční stráž. Jejich posláním je garantování nezávislosti a bezpečnosti národa, suverenity státu a neporušitelnosti hranic. Maďarská armáda nikoho neohrožuje a není namířena proti žádnému jinému státu.

Definice vojenské obrany na základě analýzy politiky obrany zahrnuje tyto hlavní faktory: úlohy, druhy a početní stavy ozbrojených sil, jejich organizační struktury, výzbroj, dislokaci, zaměření a způsoby výcviku, jakož i požadavky na obrannou připravenost země.

Tyto faktory jsou logicky zahrnuty v systému nezbytnosti obrany, ve formulacích vojenské doktríny, v koncepci vytváření vojenského velení, vojenských struktur a výcviku vojsk.

V případném přímém ohrožení ozbrojenou agresí se předpokládá kombinace pružného a účinného nasazení ozbrojených sil v příslušném operačním směru a prostoru.

STRUKTURA A VÝZBROJ MAĎARSKÝCH OZBROJENÝCH SIL

Struktura i výzbroj v zásadě určují potřeby obrany, možnosti ekonomického potenciálu země a platné mezinárodní dohody v oblasti omezení vojenských sil.

Podstatné snížení početních stavů a výzbroje se týká především útočné organizace a zbraní a jen v malém rozsahu PVO a protitankové obrany. Pro mobilizační potřeby mají být vytvořeny rámcové a výcvikové svazky, které budou v mírových počtech převážně naplněny vojáky z povolání.

Struktura ozbrojených sil: - pozemní vojsko, - vojenské letectvo, - PVO. Organizační struktury a úlohy druhů ozbrojených sil jsou nyní ve fázi přestavby a procházejí velkými změnami, přičemž prioritu má výzbroj a struktura obranného charakteru. V míru jsou jednotky pozemního vojska podřízeny jednomu velitelství a organizačně začleněny ve čtyřech vojenských okruzích. **Brigádní struktura zahrnuje mechanizované a tankové brigády, prapory a roty, podpůrné a zabezpečovací svazky.** Nové je v této struktuře vytvoření **sil teritoriální obrany, v podstatě s miličním charakterem.** Vojenské letectvo a PVO disponují bojovými letouny, PLRS a radiotechnickými jednotkami.

Celkový početní stav ozbrojených sil (OS) bude podstatně redukován. Stejně tak počty zbraní a jednotek. Tento proces již je ve stadiu realizace. Oproti roku 1988 se početní stav ozbrojených sil již snížil o více než 30 tisíc osob, počet jednotek přibližně o 15 až 20 % a počty zbraní (zejména útočných) asi o 35 až 50 %. Souběžně jsou odbourávány všechny taktické a operační raketové jednotky. Snížování početních stavů by mělo pokračovat tak, aby mírový stav OS činil jen 0,6 až 0,8 % celkového počtu obyvatel státu. Současně bude dán důraz na kvalitativní ukazatele u živé síly i vojenské techniky. **Do podzimu roku 1995 mohou mít maďarské OS tyto maximální početní stavy: 100 000 osob, 835 tanků, 1700 BVP, 840 děl, 180 bojových letadel a 108 bojových vrtulníků.**

Literatura:

- Österreichische Militärische Zeitschrift; č. 4 a 5/1992.
- Truppenpraxis; č. 5/1992.
- Die Bundeswehr; č. 6/1992.

Plukovník Ing. Jiří B e r a n, CSc.

VĚDECKÝ ÚSTAV VOJENSKÝ - HISTORIE?

Záměry, snažení a výsledky, dosažené našimi předchůdci v uniformě při vytváření armády demokratického státu, vzbuzují obdiv. Zvláště v počátcích nebyla situace v mnoha ohledech příznivá. Doba po 1. světové válce byla zachvácená demoralizací a všeobecným hospodářským rozvratem, místo k věcem obrany bylo obyvatelstvo přístupné ukolébání dosaženou svobodou a předpokládanou, více představami posilovanou pevností nastolení míru. Za těchto okolností veřejnost neměla mnoho smyslu pro nově vytvářenou armádu. Přitom už tenkrát bylo z hodnocení pravděpodobného vývoje světové politiky některým vůdčím duchům našeho státu zřejmé, že samostatnost nelze jen vybojovat, ale je nutno ji také udržovat, bránit.

Řešení přinesly myšlenky a rozhodnutí duchovních a politických představitelů našich národů. Mezi nimi byl významnou osobností T. G. Masaryk a jeho názory na obranu, armádu a brannost národa. Jeho kvalifikovanost v těchto oborech vycházela z jejich bezprostřední (i válečné) znalosti, schopnosti výstižného zobecnění a formulace taktických i strategických záměrů způsobem, srozumitelným a přístupným nejen zasvěceným odborníkům, ale zejména širokým vrstvám obyvatelstva. Masaryk byl přesvědčen, že "obrana je mravně přípustná a nutná", a potom "věc národa se vybojovává a udržuje součinností zbraní a idejí, jakož i úsilím pracovním". Masarykova orientace se vyznačovala ještě jedním rysem. Neposuzoval vývoj zahraniční situace podle jejích výkyvů a střídavě hodnotil krátkodobé příznivé i nepříznivé vlivy. Logicky z toho vyplývá jeho názor na význam trvalého obranného úsilí. Pozornost si jistě zaslouží i to, že Masaryk soustavně požadoval zvyšovat úctu, mezinárodní váhu a význam národa. Prostředkem k tomu mu bylo hnutí pro brannost. Tvrdil, že "učinit národ branným znamená trvale zvyšovat jeho hodnoty a také se o udržování těchto hodnot (mravních, tělesnou zdatnost atd.) vytrvale starat a pěstovat je". Přitom brannost vysloveně chápal pouze na "zdůvodněném mravním základě obrany" a za "vyšší stadium osobní a občanské mravnosti" považoval požadavek oběti "uvědomělých a myslících občanů" až po oběť života.

Tyto a další myšlenky měly odborně zaujatou, obětavou i nadšenou odezvu v intelektuálních vrstvách nové armády i u pracovníků v občanském životě. Aktuálním cílem v té době bylo "přiblížit armádu národu a národ armádě".

Pokusím se nyní o první malý přenos do současnosti. První proto, že nejen teď, ale i v dalším textu se vnučuje a bude vnučovat porovnání tehdejšího a současného období existence státu, hodnocení obrany, potřeby armády, zájmu obyvatelstva na obraně a účasti vůdčích osobností v této věci. My bychom dnes charakterizovali celý tehdejší postup tak, že byla použita metoda řízení pomocí cílů, že byl analyzován stav, prognózován vývoj jednotlivých oblastí a stanoveny cíle 1. až n-tého řádu, že byla přijata strategická koncepce atd. Pracujeme lépe, či hůře než naši předchůdci? Jak je přitažlivé souhlasit s každým, kdo zná skutečnost, pro její vyjádření umí použít vhodnou metodu umožňující problém zobecnit a výsledky ověřit. Nelze rovněž neocenit úzký a vysoce kvalifikovaný, jiným způsobem nenahraditelný, vztah politiků k armádě.

Prvním krokem pro řešení okruhu problémů vzájemného přiblížení armády a národa bylo ustanovení Vědeckého svazu československého důstojnictva. To se stalo na ustavující valné hromadě, která se konala dne 29. května 1919 na Žofíně. Záštitu převzalo ministerstvo národní obrany a přítomni byli zástupci jednotlivých ministerstev, českých vysokých škol, České akademie pro vědy, slovesnost a umění, České společnosti nauk a dalších kulturních a vědeckých organizací.

Účel Vědeckého svazu čs. důstojnictva formuloval ministr národní obrany V. Klobáček:

"1. Vybudovat základy českého vojenského písemnictví, pěstovat vědy vojenské vůbec, podporovat vědecké studium vojenské i všechny snahy tohoto druhu a rozšířit zájem o vědy vojenské v nejširších vrstvách lidových.

2. Vytvořit a zachovávat reprezentační středisko všeho důstojnictva československé republiky.

3. Pěstovat ušlechtilé zábavy a sport."

Označení Vědeckého svazu čs. důstojnictva podle dnešního chápání není zcela přesné. Obsah jeho činnosti měl z velké části spolkový charakter, soustředěný v sportovním, zábavním a účetním odboru. Vědecká činnost Svazu byla soustředěna ve vědeckém oboru a její rozvoj vedl později k vytvoření samostatné instituce.

Výrazem snažení svazu byla první česká vědecká revue "Vojenské Rozhledy", vycházející zpočátku každý druhý měsíc. Revue "sloužila k tomu, aby šířila vědy vojenské objektivně a bez tendencí politických a jiných; aby vychovávala a poučovala naše důstojníky i širší kruhy veřejnosti, které o vědy vojenské mají zájem; aby národ poznal důležitost našeho vojska, aby každému občanu bylo vstřípeno přesvědčení, že jest podle svých sil povinen přispěti k tomu, abychom dovedli uhájit vlast osudem darované a navracené, vykoupené krví desetitisíců našich legionářů i těch, kdož padli v cizích službách proti svému přesvědčení".

Obsah činnosti Vojenských Rozhledů byl formulován následovně:

"1. Budou soustavně studovat vše, co ze světové války vojiny zajímá: její dějiny, strategii, taktiku, techniku, zásobování, osobní zkušenosti aj. a nezanedbají ani historie válek minulých, zvláště českých, na jejichž tradici a ducha musíme v mnohém navazovat.

2. Budou zaznamenávat cizí pokroky vojenské, jakož i naše vlastní, pokud ovšem nejsou důvěrného rázu, a seznamovat s cizími armádami, jejich zřízením apod.

3. Budou co možná úplně sledovat veškerou důležitou literaturu válečnou a vojenskou."

Z této poněkud podrobné citace je zřejmé, že vydávání Vojenských rozhledů navazuje na důstojnou předchozí etapu co do rozsahu tematiky ve vojenství a jejího vztahu k civilní oblasti, ale zejména v odborné úrovni a hloubce zájmů.

Vědecký svaz čs. důstojnictva se také pustil do obsáhlé publikační činnosti, podporované vypisováním honorovaných veřejných soutěží, pořádal přednášky, vytvořil svou knihovnu (v r. 1920 měla knihovna 35 000 svazků). Z dalších činností je zajímavá příprava účasti na všesokolském sletu (obraz válčení husitských vojsk a ukázka Žižkovy taktiky), šermířské a střelecké závody a lyžařský kurs. Významná byla organizace vojenské slavnosti k výročí samostatnosti (1919) ve Štefáníkových kasárnách v Praze za účasti ministra národní obrany V. Klobáče, generálního inspektora československých vojsk J. S. Machara, předsedy Národního shromáždění F. Tomáška a 6000 vojáků a důstojníků.

Kromě Vědeckého svazu čs. důstojnictva existovaly ještě další spolky v čs. armádě. Jejich spojení bylo dosaženo utvořením Svazu československého důstojnictva, ve kterém byla soustředěna činnost kulturní, hospodářsko-sociální a reprezentační. Pro práci vědeckou a osvětovou byl dne 16. 5. 1920 vyloučen vědecký odbor a přeměněn v samostatnou instituci s označením Vědecký ústav vojenský (VÚV).

Nyní se nabízejí souvislosti pro druhý přenos do současnosti. Zajímavé je to, jak postupně v činnosti Svazu nabývala váhu celá řada aktivit, které ve svém souhrnu připravovaly důstojníky - profesionály vytvářením osobního zájmu o své povolání studiem, pěstováním schopnosti zobecňovat poznatky, chápat vzájemné souvislosti a získávat mravní vědomí a přesvědčení i moderní znalosti pro využití v jejich funkci.

V počáteční etapě své činnosti se VÚV soustředil na dvě oblasti - vytvořit první organizační základy ústavu a učinit z ústavu ohnisko vědecké a kulturní práce v armádě.

Obětavou prací v součinnosti s civilními odborníky vydával ústav sbírky publikační, rozšířil Vojenské Rozhledy na měsíčník, pořizoval knihovnu, provedl soupis vojenských písní a válečných slov, pořádal četné přednášky, věnoval se založení vojenského muzea atd.

Už v třetím roce trvání ústavu se však ukázalo, že pracovní představy přesáhly zejména finanční možnosti. Proto bylo nutné "zvolnit horečné tempo, přičemž mnoho dobrých myšlenek, námětů a začatých prací musilo zapadnout anebo musilo být odloženo na příznivější dobu".

Následovala etapa hledání a vytváření účelné organizace ústavu a získávání morální a materiální podpory od vojenské správy cestou prezidenta republiky a ministra národní obrany tak, aby "v organizaci armády mohl zaujímat místo, odpovídající jeho významu a úkolům vědy v životě armády, jež povzbudivě vytyčil sám vrchní velitel branné moci". Pro nedostatek peněz byla zastavena příprava vojenského naučného slovníku (zpracované podklady byly využity pro vojenská hesla Masarykova slovníku naučného), zastavilo se vydávání sborníků, popularizačních prací a vydavatelská činnost se omezila jen na odborné vojenské práce. Naopak byly rozšířeny Vojenské Rozhledy na dvojnásobný rozsah časopisu všech

druhů zbraní, pokračovalo vytváření vědecké knihovny s katalogy a čítárnou a dobudování vojenského muzea. K udržení odborné úrovně byly zaváděny vojensko-vědecké přednášky na vysokých školách a byl ustaven Kruh pro studium čs. dějin vojenských. Současně byla rozšířena organizační síť ústavu zakládáním posádkových Kroužků členů VÚV. K podpoře popularizace vojenské literatury byla založena Matice vojenská a rozhled důstojníků rozšiřovaly kursy nejprve o soudobé Francii, které se později rozrostly v kursy o sousedních státech vůbec.

Zvratem v činnosti VÚV byl rok 1931. Ústav v předchozím desetiletém období dosáhl dobrých výsledků a prokázal význam takového střediska vědecké práce v armádě i do budoucna. Další rozvoj ústavu umožňovalo mj. přidělení vyšších důstojníků zbraní, ústav dostal nové místnosti v budově Vojenského technického a leteckého ústavu, byl zpřesněn vztah k ministerstvu národní obrany a byly vypracovány organizační řady činnosti. Hlavní cíl ústavu v tomto období byl vyjádřen v požadavku přizpůsobit program těsněji praktickým potřebám armády. Pracovní program ústavu byl rozšířen četnou účastí civilních vědeckých pracovníků v řešení úkolů obrany státu. Vliv VÚV neobyčejně vzrostl prací posádkových Kroužků po celé republice. Účelností své organizace a promyšleností pracovních metod získal ústav jméno a odbornou úroveň do té míry, že mohl ve věcech obrany vytyčovat pracovní cíle pro bádání a výzkumy civilních odborníků. VÚV seznamoval s obrannými otázkami i politiky, zejména členy branného výboru; naproti tomu chránil ústav příslušníky armády profesionální výlučností.

Vědeckost VÚV byla spatřována zejména v jeho studijním charakteru. I když se v činnosti ústavu připouštěl vliv tlaku zahraničních událostí a osvědčených vzorů z ciziny, rozhodující výsledky bylo dosahováno podle vlastních dat, získaných vědeckým výzkumem čs. specifických poměrů vlastními silami. Ústav se z role pomocníka vojenské správy vyvíjel k pracem výzkumným, samostatným a původním.

Tomu odpovídaly všeobecné cíle ústavu:

"1. Předním posláním našeho ústavu je vytvoření vojenské literární práce, jakožto předpokladu zdokonalování naší armády. Je zřejmo, že požadavky a hlavní usměrnění a úspěch této práce jsou zájmem hlavního štábu a že musí být také předmětem jeho péče.

2. Ústav může přispět svým podílem k rozšíření obzoru a morálnímu formování velitelského sboru vůbec rozmanitými jinými způsoby. Lze mu však jakožto základní úkol přisoudit onen, aby působil k dosažení onoho příspěvku soukromé duševní práce, který poskytují dobrovolně všichni příslušníci velitelského sboru. Je to ona duševní práce, která se rozkládá v široké míře od četby až po práci literární. Aby dosažení tohoto příspěvku soukromé práce bylo možné, je nutno upravit služební práci a zracionalizovat, zejména v našich poměrech, práci běžného výkonu služby. Efekt oné soukromé práce pro zdatnost a ducha armády je poměrně vyšší nežli eventuální úbytek, který byl obětován z práce služební. Zřejmě je v zájmu nejvyššího odborného velení armádního, aby se toto zhospodárnění práce a vyvolání soukromé duševní práce v armádě zakořenilo.

3. Základním posláním našeho ústavu je také šíření branného vědění a čtení v kruzích civilních a v celém národě. Rovněž dále stavění mostu k vědě a spolupráci civilní a zajisté též vytváření synthesy práce důstojnictva a civilního vědce. Touto

spoluprací bude se bádát též zejména v otázkách vnitřního fungování naší armády.

4. Záslužné místo nutno vyhradit též možnosti vzniku nových iniciativních podniků. Tyto budou zejména možné v propracování všech otázek souvisejících se zvýšením branného potenciálu státu, neboť je třeba vyvolat činnost souběžnou s prací úřední v oněch věcech studijních, v nichž je třeba účasti složky vojenské i civilní a při nichž jde o sblížení a pronikání vzájemných názorů.

My, vojáci, předně musíme si stavět dnes nejen otázku zdokonalování armády, nýbrž hlavně otázku co největší účinnosti celé obrany státu. Musíme budít porozumění pro velké otázky obrany státu nejen v kruzích civilních, které v ní mají rozmanité řídicí úkoly, ale i v celém národě. Musíme budovat odpovědnost jedněch a přesvědčený, uvědomělý zájem a vůli k obraně celé masy národa.

Obor věd "válečných" ... rozšiřuje se ještě na širší obor věd "branných". Jsou potřebné jak v armádě, tak i mimo armádu i organizaci obrany. Dnes v této klasifikaci branných věd figuruje válečná filozofie, branná psychologie, branná politika, branná geografie a geopolitika, válečné hospodářství. V otázkách obrany státu se cítil důstojník kdysi jedině kompetentním a odpovědným, avšak dnes se musí obracet k civilnímu učenci, musí sám spolupracovat i v odvětvích čistě civilních, neboť nynější důstojník toho nevyhnutelně potřebuje... Pro obranu státu budou se pěstovat vlastní válečné vědy, kde badatelem a učitelem zůstane ovšem důstojník. Avšak v jistých vědních odvětvích bude spolu pracovat jak důstojník, tak i vědec pro společný branný cíl a konečně budou i takové obory vědecké práce, kde civilní věda pro obranu bude samostatně pracovat podle cílů určených jí vojáky."

To byly některé z myšlenek div. gen. Ing. Silvestra Bláhy, přednosty vojenské kanceláře prezidenta republiky a prezidenta VÚV (od 13. 6. 1932).

Revue Vojenské Rozhledy vycházela v r. 1935 měsíčně (v tomto roce to byl už její XV. ročník) v nákladu 4600 výtisků. Její oblíbenou přílohou byly Cvičební listy, které obsahovaly taktickou látku ve formě řešení konkrétních příkladů se všemi potřebnými úvahami.

Vydavatelskou činnost a šíření vhodné vojenské literatury VÚV zabezpečoval prostřednictvím Matice vojenské, která byla založena v r. 1932. Matice kromě toho zajišťovala také spojení s ideově blízkými organizacemi formou zvláštního členství - členové zakládající a členové řadní. Zakládajícím členem Matice se mohl stát jednotlivec nebo právnická osoba, když zaplatila 1.000,- Kč (buď do roka nebo v pěti ročních splátkách). Řádným členem Matice se mohly stát jen organizace, vojenské i civilní, přihlásily-li se za členy a zaplatily ročně 24,- Kč. Členové měli právo odebrat knihy a publikace VÚV do určité hodnoty bezplatně, nad ni se slevou.

Od svého založení do 30. 3. 1935 vydal VÚV 162 publikací, mj. Výroční zprávy VÚV, Vojenské Rozhledy, dále edice Rukověti branné moci, Štefánikova knihovna spisů vzdělávacích, Sborník věd vojenských, Prameny k českým vojenským dějinám, Překlady vojenských spisů cizojazyčných, Vyšší velitel (sbírka studií o obraně státu), Vojenská technická knihovna, Sbírka vojenských příruček (řada I. až III.). Vojenské učebnice a pomůcky, spisy, vydané Kruhem pro studium čsl. dějin vojenských.

Ve svém příspěvku jsem se snažil nabídnout čtenáři informaci, aby si na otázku, zda existence Vojenského ústavu vědeckého je pro nás pouhou historií, mohl odpovědět sám. V porovnání se svými znalostmi, s potřebou své profese. A pak mne zaujala myšlenková bohatost, nápaditost, kvalifikovanost a energie těch, kteří v té době usilovali i široké vnímání obsahu a poslání obrany demokratického státu, rozuměli povolání vojáků a jejich kroky nebyly liché. To je také můj závěrečný přenos do současnosti.

ARMÁDNÍ GENERÁL IN MEMORIAM KAREL KUTLVAŠR

Ve své době patřilo jeho jméno k nejznámějším - ať již byl k němu osud nakloněn či nikoli. Čas, a snad ještě více strach takzvaných "vlivných osob" z pravdy, ale za uplynulé čtyři desítky let komunistické vlády doslova nemilosrdně už téměř vymazal vzpomínku na muže, který celý svůj život zasvětil vzniku Československé republiky, obraně její suverenity a nezávislosti.

Armádní generál in memoriam Karel Kutlvašr se narodil 27. ledna 1895 v Michalovicích u Havlíčkova Brodu. Jako úředník firmy Vielwart a Dědina, která vyvážela zemědělské stroje do carského Ruska, vstoupil jako jeden z prvních dobrovolníků do České družiny. Zúčastnil se potom všech významnějších bitev, jak proti armádám Rakouska-Uherska a Německa, tak později i proti bolševickým jednotkám na Sibiři a na Dálném východě. Z řadového vojáka dosáhl v Československém vojsku na Rusi hodnosti podplukovníka.

Do vlasti se vrátil ve funkci velitele 1. československého střeleckého pluku Mistra Jana Husi v roce 1920. Stal se důstojníkem z povolání a ve svých třiatřiceti letech byl jmenován do první generálské hodnosti -

brigádního generála. Osudový osmatřicátý rok ho zastihl jako velitele 4. divize v Hradci Králové.

Krátce po německé okupaci českých zemí se generál Kutlvašr zapojil do činnosti odbojové organizace Obrana národa. Když český odboj v dobách nejtužší perzekuce za druhé světové války získal zkušenost, že anonymita města vytváří nejvhodnější podmínky pro ilegální činnost, navázal Kutlvašr spojení se skupinou podplukovníka Františka Bürgera - Bartoše, jejímž prostřednictvím se snažil splnit úkol daný mu generálem A. Eliášem již v roce 1939 - obranu Prahy při ústupu Němců.

Nikdo z vojáků se nechtěl dostat "lacině či vůbec zadarmo k hotovému. Chtěli jsme a toužili jsme ukázat světu, že tu jsme a že se nebojíme vstoupit do akce, jakmile uzraje doba a přijde náš čas."

Výbuch nashromážděné energie národa, který netrpělivě očekával den zápasu o svá historická práva, nastal 5. května 1945.

Teprve po dvaceti letech první předseda poválečné československé vlády Zdeněk Fierlinger veřejně přiznal, že odmítl nabídku generála D. Eisenhowera přijít na pomoc Pražskému povstání. Je charakteristické, že o nabídce informoval pouze komunistické členy vlády. Stanovisko KSČ později vyjádřil Josef Smrkovský slovy: *"Vstupu Američanů do Prahy jsem zabránil, neboť jsem si byl vědom politických důsledků pro další vývoj Československé republiky..."*

Vstupem do Pražského povstání si generál Kutlvašr poznamenal svůj další osud až do konce života. Pohříchu ke své vlastní škodě a záhubě. Prvním signálem takových špatných časů byly už spory v České národní radě, potom k němu neměla důvěru sovětská vláda, a to po únoru 1948 znamenalo definitivní propuštění z armády.

Koncem roku 1948 následovalo zatčení a obvinění z velezrady. Během výslechů generála Kutlvašr konstatoval: *"... chci, aby moje spontánní výpověď při projednávání mého případu byla vzata jako polehčující okolnost, a na svou obranu uvádím to, že jsem v podstatě nemínil snad bojovat proti státu jako takovému nebo republice, nýbrž že jsem nemohl souhlasit s praktikami komunistické strany, které mi připomínaly odezvu totalitního německého režimu, a dále neschvaloval jsem propuštění zasloužilých bojovníků, kterým byla znemožněna nebo i znemožňována v soukromém životě přiměřená účast v práci..."*

Státním soudem v Praze byl Karel Kutlvašr odsouzen k doživotnímu žaláři. Mohl však vždy s klidným svědomím tvrdit: *"Pracoval jsem čestně jako důstojník, byl jsem si vždy vědom svých stavovských povinností, což jsem ostatně prokázal účastí v prvním, tak v druhém odboji."*

Z vězení byl propuštěn při amnestii v květnu 1960, ale krátce poté se u něho projevil vážné zdravotní potíže, které ukončily jeho život 2. října 1961.

Generál Karel Kutlvašr zůstal vždy vojákem tělem i duší a nikdy se také nevzdal naděje návratu naší společnosti k ideálům demokracie a humanismu.

Vlastní rehabilitace se ale nedočkal. Nesmyslného obvinění z roku 1948 byl totiž zproštěn až po dvaceti letech, avšak o skutečné rehabilitaci je možné mluvit až na začátku devadesátých let, kdy byl in memoriam nejen povýšen do hodností armádního generála, ale také vyznamenán řádem M. R. Štefánika.

PhDr. Zdeněk Vališ

OBSAH

NATO v Praze	3
Plukovník Ing. Stanislav Jurnečka Konflikty nízké a střední úrovně	4
Plukovník v zál. Ing. Josef Fučík Soumrak tankového věku	14
Plukovník Ing. Ladislav Klíma, CSc. Náměty k tvorbě politiky v oblasti vědecké činnosti a vývoje technologií	25
Ing. Milan Štembera, CSc. Nový pohled na zbrojní výrobu a konverzi	29

Z KONFERENCE

Plukovník gšt. Ing. Miroslav Škrabal Požadavky na systém obrany státu vyplývající z rizik a ohrožení	33
Ing. Pavel Vacek Význam evropských mnohostranných bezpečnostních institucí pro zajištění bezpečnosti ČR	36
Plukovník Ing. Jan Hynšt Národní hospodářství v systému obrany ČR při zabezpečování potřeb Armády ČR a obyvatelstva za branné pohotovosti státu	38
Ing. Jaromír Novotný Orientace České republiky na evropské státy v procesu tvorby systému obrany	40
Plukovník JUDr. Ladislav Kozler Hlavní funkce resortu obrany	43
Plukovník gšt. Ing. Richard Janderka Hlavní téze vojenské doktríny České republiky vztahující se k výstavbě, přípravě a možnému použití armády	45
Podplukovník Ing. Miroslav Martiňák Teritoriální síly	47
Plukovník Ing. Jan Englich Systém obrany státu a železniční doprava	50

OPERAČNÍ UMĚNÍ

Generálmajor Ing. Emil Antušák Zásady výstavby a použití vojsk územní obrany	52
--	----

Podplukovník doc. Ing. Josef Šiller, CSc. Quo vadis PVO?	54
Plukovník Ing. Oldřich Horák Průzkum v obraně	58
Podplukovník Ing. Miroslav Martiňák, plukovník Ing. Karel Kozák Co dál s informacemi v armádě?	64

LOGISTIKA

Plukovník Ing. Ladislav Klíma, CSc., plukovník Ing. Petr Svozil Evidence materiálu v logistice	71
---	----

EKONOMIKA

Francois Melese: Poměr naturálních doplňkových výhod a finančního příjmu ve vojenských kompenzacích	77
--	----

TEORIE VOJENSTVÍ

Julian Lider: Teorie vojenství (pokračování)	97
--	----

INFORMACE

Směry vývoje a výzbrojní programy některých států	111
Plukovník Ing. Stanislav Jurnečka, plukovník Ing. Petr Zadina, CSc. Strategické koncepce vyzbrojování armád malých států	116
Reorganizace ozbrojených sil Rakouska	128
PhDr. Vladimír Svítek, CSc. Bezpečnostní politika a ozbrojené síly Maďarské republiky	129

Z HISTORIE

Plukovník Ing. Jiří Beran, CSc. Vědecký ústav vojenský - historie?	134
--	-----

PERSONÁLIE

Armádní generál in memoriam Karel Kutlvašr	140
---	-----

Vydává Ministerstvo obrany České republiky - Hlavní operační správa GŠ AČR

Adresa (pro poštovní styk):
Redakce časopisu VOJENSKÉ ROZHLEDY
pošt. úřad 61/20
160 01 Praha 6 - Dejvice

Umístění redakce: Tychonova 1, Praha 6.

Je rozeslán podle rozdělovníku.

Tiskne Vojenský zeměpisný ústav, Praha.

Plk. Ing. Robert Kraus (šéfredaktor), telefon (330) 45 311, 45 317,
Miroslav Weiner, prom. ped. (zástupce šéfredaktora), telefon (330) 45 315,
pplk. Ing. Richard Hašek (redaktor publicista), telefon (330) 45 316,
Jaroslava Matušková (tisková redaktorka), telefon (330) 45 318.

Redakční rada: plk. gšt. Ing. Pavel Jandáček - předseda redakční rady, genmjr. Ing. Emil Antušák, genmjr. Ing. Oldřich Bárta, plk. Ing. Miloslav Fikar, Ing. Josef Fučík, genmjr. PhDr. Tibor Hochsteiger, CSc., genmjr. Ing. Karel Hrubý, plk. Ing. Ladislav Klíma, CSc., genmjr. Ing. Miroslav Kostelka, plk. gšt. Ing. František Kozák, plk. Ing. Karel Kuba, pplk. Ing. Petr Lužný, plk. Ing. Zdeněk Mrázek, plk. doc. Ing. Petr Němec, CSc., plk. prof. Ing. Karel Novotný, CSc., pplk. Ing. Jaroslav Paleček, genmjr. Ing. Miroslav Petr, PhDr. Antonín Rašek, Ing. Milan Štembera, CSc., plk. gšt. Ing. Miloslav Šustr, genmjr. Ing. Jan Vintr.

Ročník II. (XXXIV). Toto číslo bylo dáno do tisku 23. 4. 1993. MKČR 6059, MIČ 47751.